

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Viešosios teisės katedra

Daumanto Žasino,

V kurso, Baudžiamosios justicijos

studijų šakos studento

Magistro darbas

Alternatyvos įkalinimui Lietuvoje: privalumai ir trūkumai

**Alternatives for Imprisonment in Lithuania: Advantages and
Disadvantages**

Vadovas: prof. dr. Romualdas Drakšas

Vilnius,

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe yra analizuojamos pagrindinės alternatyvos įkalinimui Lietuvoje, jų reikšmė bei turinys, veiksmingumas, probleminiai aspektai, tarptautinių standartų nuostatos. Yra gilinamasi į įkalinimo poveikį nuteistajam ir visuomenei bei pabrėžiamas alternatyvų įkalinimui būtinumas. Konkrečios analizuojamos alternatyvos įkalinimui yra alternatyvios bausmės – viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas bei kitos alternatyvos įkalinimui – bausmių vykdymo atidėjimas, lygtinis paleidimas, atkuriamasis teisingumas.

Pagrindiniai žodžiai: įkalinimas, alternatyva, bausmė, resocializacija, nusikalstamumas.

This master's thesis analyzes the main alternatives to imprisonment in Lithuania, their significance and content, effectiveness, problematic aspects, and the provisions of international standards. It examines the impact of imprisonment on the convicted person and on society, emphasizing the necessity of alternatives to imprisonment. The specific alternatives to imprisonment analyzed include alternative penalties—community service, a fine, restriction of liberty—as well as other alternatives such as the suspension of sentence execution, parole, and restorative justice.

Keywords: imprisonment, alternative, punishment, resocialization, crime.

TURINYS

IŽANGA.....	2
1. ALTERNATYVOS ĮKALINIMUI REIKŠMĖ.....	5
1.1. Bausmės teoriniai pagrindai ir valstybės vaidmuo, reaguojant į nusikalstamas veikas.....	5
1.2. Įkalinimas ir jo poveikio nuteistajam bei visuomenei aspektai.....	12
1.3. Alternatyvų įkalinimui turinys, tikslai ir tarptautiniai standartai.....	19
2. BAUDŽIAMAJAME KODEKSE NUMATYTŲ ALTERNATYVIŲ BAUSMIŲ VEIKSMINGUMO ANALIZĖ.....	25
2.1. Viešųjų darbų bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje.....	25
2.2. Baudos bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje.....	31
2.3. Laisvės apribojimo bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje.....	37
3. KITŲ ALTERNATYVŲ ĮKALINIMUI LIETUVOJE VEIKSMINGUMO ANALIZĖ.....	42
3.1. Lygtinis paleidimas kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje.....	42
3.2. Bausmės vykdymo atidėjimas kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje.....	48
3.3. Atkuriamojo teisingumo kaip alternatyvos įkalinimui Lietuvoje tendencijos ir galimybės.....	54
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	60
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	63
SANTRAUKA (lietuvių kalba).....	72
SANTRAUKA (anglų kalba).....	73

IŽANGA

Temos aktualumas. Įkalinimas yra griežčiausia valstybės priemonė, kuria reaguojama į asmens padarytą nusikalstamą veiką. Ši bausmė sukelia daugybę asmeninių ar psichologinių problemų nuteistiesiems, gali paskatinti tolimesnį nusikalstamų veikų darymą, nėra tinkamai pasiekiami visi bausmės tikslai, ypač resocializacija, ir t.t. Be to, neretai įkalinimo įstaigose gyvenimo sąlygos nėra kokybiškos, siekiančios minimalius reikalavimus, tad dažnai yra pažeidinėjamos žmogaus teisės, ko pasekoje, nuteistieji kreipiasi į Europos Žmogaus teisių teismą, ten laimi ir Lietuva turi mokėti kompensacijas už pažeidimus. Negana to, Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų Vidurio ir Rytų Europos šalių, buvusių komunistinės okupacijos gniaužtuose, yra ypač gajį baudimo kultūra, kuri įkalinimą mato kaip atpildo ar nubaudimo priemonę, vienintelę galinčią pažaboti nusikalstamumą, neatsižvelgiant į nuteistųjų interesus ar geresnę jų resocializaciją. Lietuva vis dar atsilieka nuo Vakarų pasaulio dėl didelio įkalinimo masto, nors ir po truputį statistiniai duomenys gerėja. Vienos iš priemonių, ypač prisidedančių prie įkalinimo mažinimo yra alternatyvos įkalinimui. Tarptautinės organizacijos, tokios kaip Jungtinės Tautos, Europos Taryba bei Europos Sąjunga, skatina ir rekomenduoja valstybėms taikyti alternatyvas įkalinimui, nes tai labiau atitinka tarptautinius standartus, suteikia valstybei humaniškesnį požiūrį į baudžiamąją teisę bei pačius nuteistuosius.

Ši tema aktuali, siekiant išsiaiškinti šių alternatyvų įkalinimui būklę, teisinio reguliavimo ypatumus, alternatyvų veiksmingumą, prisidedantį prie įkalinimo mažinimo sprendimo Lietuvoje, pasiekiant Vakarų Europos lygį. Taip pat, tai viena iš svarbių, žmogaus teises gerbiančių Lietuvos baudžiamosios politikos krypčių, kurios teisingas vystymasis gali duoti teigiamų rezultatų, bent truputį mažinti tiek registruotą, tiek latentinį nusikalstamumą bei prisidėti prie visuomenės saugumo. Juk baudžiamosios teisės padėtis bei išsivystymo lygis parodo pačios valstybės išsivystymo lygį bei požiūrį į kiekvieną visuomenės narį. Alternatyvų įkalinimui tema yra sukelianti daug diskusijų tiek teisės mokslo bendruomenėje, tiek visuomenėje. Tikėtina, visuomenės palankumas yra nukrypęs į įkalinimo bausmės pusę dėl vyraujančios baudimo kultūros, tad būtina diskutuoti ir rašyti šia tema ne vien magistro darbo lygmeniu, bet ir žiniasklaidoje ar socialinėse medijose. Tai gali prisidėti prie mažesnio nuteistųjų stigmatizavimo, platesnio požiūrio į baudžiamosios teisės bei bausmės tikslus, sklandesnės nuteistųjų integracijos bei resocializacijos visuomenėje. Be to, labai svarbu atkreipti dėmesį į atitinkamų alternatyvų įkalinimui silpnąsias, problemines vietas, teisinio reguliavimo keitimo galimybes, esamas tendencijas. Tad ši tema iš tiesų yra aktuali, dinamiška ir svarbi baudžiamosios teisės mokslui, nes tai

turi didelį poveikį Lietuvos baudžiamosios politikos kryptį, nuteistųjų ateičiai bei visuomenės požiūriui.

Magistro darbo tikslas – pateikti alternatyvų įkalinimui veiksmingumo analizę, išanalizuojant Lietuvos dažniausiai taikomų alternatyvų įkalinimui turinį, statistiką, veiksmingumą, privalumus ir trūkumus, probleminius aspektus, teisinio reguliavimo bei taikymo ypatumus.

Magistro darbo uždaviniai. Šio magistro darbo uždaviniai yra šie: 1) pateikti bausmės teorinius pagrindus ir jos reikšmę; 2) išsiaiškinti įkalinimo bausmės poveikį nuteistajam ir visuomenei; 3) identifikuoti alternatyvų įkalinimui turinį, reikšmę baudžiamajai justicijai, nustatyti šio instituto tarptautinius standartus; 4) išanalizuoti Lietuvos Baudžiamajame kodekse esančių alternatyvių bausmių (viešųjų darbų, baudos, laisvės apribojimo) kaip alternatyvų įkalinimui veiksmingumą; 5) išanalizuoti lygtinio paleidimo kaip alternatyvos įkalinimui veiksmingumą; 6) išanalizuoti bausmės vykdymo atidėjimo ir probacijos kaip alternatyvos įkalinimui veiksmingumą; 7) įvertinti atkuriamojo teisingumo kaip alternatyvos įkalinimui galimybes, tendencijas bei perspektyvas Lietuvoje; 8) teikti pasiūlymus dėl alternatyvų įkalinimui tobulinimo.

Magistro darbo objektas – pagrindinių alternatyvų įkalinimui Lietuvoje turinys ir veiksmingumas, bausmės ir įkalinimo reikšmė bei baudžiamosios politikos aspektai alternatyvų įkalinimui kontekste.

Tyrimo metodai. Šiame magistro darbe naudojami keli tyrimo metodai. Sisteminis metodas naudojamas analizuojant alternatyvų įkalinimui teisinį reguliavimą Lietuvoje, tarptautinius standartus, teismų sprendimus bei atitinkamus statistinius duomenis. Loginis metodas svarbus, kuomet reikia priimti išvadas ar nuomonę dėl konkrečių alternatyvų įkalinimui probleminių aspektų, analizuojant įvairius šaltinius ir ieškant atsakymų į užsibrėžtus uždavinius. Dokumentų analizės metodas naudotas ieškant tinkamų šaltinių magistro darbo temai ir analizuojant bei sisteminant visą informaciją apie alternatyvas įkalinimui Lietuvoje ir jų veiksmingumą. Lyginamasis metodas naudotas siekiant palyginti alternatyvų įkalinimui būklę Lietuvoje atitinkamu laikotarpiu, besikeičiančią alternatyvų įkalinimui taikymo statistiką bei pateikiant alternatyvų įkalinimui formas, esančias užsienio valstybėse. Galiausiai statistinis metodas šiame darbe ypač svarbus, nes buvo analizuojami įvairūs statistiniai duomenys ar rodikliai iš Lietuvos bei užsienio, susiję su įkalinimu, probacija ar alternatyvų įkalinimui taikymu bei kokybiniais aspektais teisiniu bei kriminologiniu požiūriu.

Magistro darbo originalumas. Pastaruoju metu apie alternatyvas įkalinimui buvo parašytas vienas magistro darbas, tačiau jame labiau buvo apsiribota tik alternatyvių bausmių kaip viešieji darbai, bauda ir laisvės apribojimas. Be to, yra magistro darbų bei mokslinių publikacijų, kurios analizuoja konkrečias bausmes, jų būklę, teisinio reguliavimo problematiką, ypatumus, taikymą ir pan., tačiau neanalizuojama konkrečiai alternatyvų įkalinimui ir jų tarptautinių standartų kontekste bei koncentruojamasi tik į vieną konkrečią temą ar problematiką. Vis dėlto, šio magistro darbo objektas yra šiek tiek platesnis, nes apima ir lygtinio paleidimo, bausmių vykdymo atidėjimo, atkuriamojo teisingumo kaip alternatyvų įkalinimui analizę, taip pat, alternatyvų įkalinimui reikšmę bausmių bei baudžiamosios teisės sistemoje ir įkalinimo poveikio nuteistajam analizę. Taip pat, šiame magistro darbe yra pateikiamos pagrindinių alternatyvų įkalinimui veiksmingumo analizės kartu, jog būtų galima sistemiškai pažvelgti į jų skirtingą teisinį reguliavimą, galimus skirtingus privalumus ir trūkumus, įtaką įkalinimo mažinimui ir pačiam nuteistajam. Svarbu tai, jog tokią alternatyvų įkalinimui turinio ir veiksmingumo analizę būtina atlikti periodiškai dėl šios temos dinamiškumo, besikeičiančio teisinio reguliavimo, baudžiamosios politikos ir atsižvelgiant į tai, įvairių statistinių rodiklių kaitos, naujų teisės ir kriminologijos mokslininkų iškeltų idėjų bei hipotezių.

Svarbiausi magistro darbe naudoti šaltiniai. Šiame magistro darbe yra nagrinėjami įvairūs šaltiniai. Alternatyvų įkalinimui analizei labai svarbūs tarptautiniai standartai, siekiant kokybiško teisinio reguliavimo ir taikymo šioje srityje bei analizuojant jų privalumus bei trūkumus – Europos Tarybos rekomendacijos, Jungtinių Tautų taisyklės (ypač Tokijo taisyklės) bei Europos Sąjungos teisės aktai. Nacionaliniai teisės aktai būtini išsiaiškinti esantį alternatyvų įkalinimui teisinį reguliavimą Lietuvoje - Baudžiamasis kodeksas, Bausmių vykdymo kodeksas, Probacijos įstatymas. Taip pat paminėta keletas su tema susijusių Konstitucinio Teismo bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sprendimų, kurie leidžia lengviau atskleisti konkrečios alternatyvos įkalinimui esmę. Vis dėlto, dažniausiai buvo remtasi teisės doktrina bei įvairiais teisės bei kriminologijos mokslininkų, kaip G. Sakalausko, I. Michailovič, R. Drakšo, S. Bikelio, F. Dünkel, A. Vosiųlūtės, T. Mackevičiaus, G. Švedo, W. Heinz bei kt. mokslinėmis publikacijomis apie alternatyvas įkalinimui Lietuvoje ir užsienyje bei jų problematiką. Galiausiai, šiame magistro darbe buvo analizuojama daugybė įvairių statistinių duomenų iš Lietuvos kalėjimų tarnybos, Lietuvos probacijos tarnybos, Nacionalinės teismų administracijos, „World prison brief“ bei kitų statistikos šaltinių, siekiant pateikti aktualią informaciją ir pagrįsti išvadas apie alternatyvų įkalinimui Lietuvoje privalumus bei trūkumus.

1. Alternatyvos įkalinimui reikšmė

1.1. Bausmės teoriniai pagrindai ir valstybės vaidmuo, reaguojant į nusikalstamas veikas

Baudžiamoji teisė turi ypatingą ir išsiskiriantį nuo kitų teisės šakų poveikį teisinio santykio šalims. Valstybės pareiga yra įsikišti į susidariusią situaciją, kilusią iš baudžiamojo įstatymų saugomų teisinių gėrių pažeidimo ir per teismus įgyvendinti teisingumą. Tai valstybės įrankis, kuris turi būti naudojamas tik išskirtiniais atvejais, remiantis Konstitucija, baudžiamaisiais įstatymais ir teisiniais principais, kaip proporcingumas, teisėtumas, teisingumas, teisinė valstybė, žmogaus teisės ir kt. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas (toliau – LRKT) 2006 m. sausio 16 d. nutarime teigė, jog *„nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau negu reikia šiems tikslams pasiekti, o jeigu šios teisinės priemonės yra susijusios su sankcijomis už teisės pažeidimą, tai minėtos sankcijos turi būti proporcingos padarytam teisės pažeidimui“*¹. Baudžiamieji įstatymai yra nemažai kainuojantis problemų sprendimo būdas tiek ekonomiškai per ikiteisminio tyrimo tarnybas, penitencinių įstaigų, teismų išlaidas, tiek ir morališkai per neišvengiamus žmogaus teisių bei socialinių galimybių apribojimus, nuteistųjų, dažnai visuomenėje stigmatizuojamų kaip valstybei nelojalių piliečių, sluoksnio susidarymą, visuomenės kriminalizavimą per buvusių kalinių subkultūrą ir t.t.². Bet kuriuo atveju, baudžiamosios teisės uždavinys yra subsidiarinė bei prevencinė teisinių gėrių apsauga. Subsidiarumas suprantamas per tai, jog baudžiamoji teisė taikoma tik tuomet, kai prevencijos tikslas gali būti pasiektas tik per bausmę ir kai jo negalima pasiekti kitu tokiu pat veiksmingu, bet visuomenę ar kaltininką mažiau apsunkinančiu būdu³. Tad baudžiamoji atsakomybė kaip krašutinė priemonė (ultima ratio) yra teisinis principas, kurio turi būti laikomasi įstatymų leidyboje, teismuose ir jis kyla iš proporcingumo ir protingumo principų bei baudžiamosios teisės funkcijos

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05.

² FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip krašutinė priemonė (Ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija. 2012, 19(2). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 716.

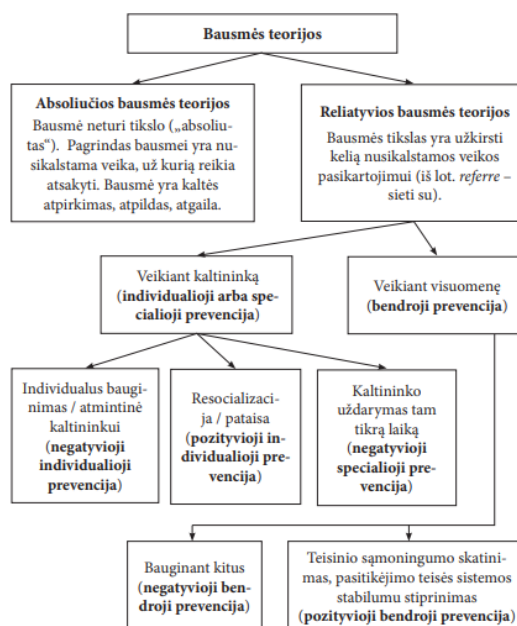
³ HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 16, 17, 20.

selektyviai bei subsidiariai ginti visuomenę nuo pavojingų veikų⁴. Svarbu, jog įstatymų leidėjas baudžiamąją teisę kaip instrumentą naudotų atsakingai bei veiksmingai.

Bausmė yra neatsiejamas baudžiamosios teisės elementas, kaip valstybės atsakas į asmens padarytą nusikalstamą veiką, siekiant teisinių gėrių apsaugos, bausmės tikslų, numatytų baudžiamajame įstatyme. Pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 41 straipsnį „*bausmė yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teisimo nuosprendžiu nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą padariusiam asmeniui*“⁵. Šios valstybės prievartos priemonės yra numatytos BK 42 straipsnyje: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Be bausmių gali būti skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ar įvairios įkalinimo alternatyvos. Tačiau ypač svarbu, ar tai yra tinkama, proporcinga bei teisinga valstybės reakcija į susidariusias aplinkybes, kokią poveikį tai turi visuomenei, nuteistojo resocializacijai bei ateičiai, kokie tikslai yra pasiekiami.

Teorijoje yra išskiriamos tokios bausmės teorijos:

1 paveikslas. Bausmės teorijos

Šaltinis: HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių*

⁴ FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (Ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija. 2012, 19(2). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 734.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 87-2741.

taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 20.

Absoliutaus baudimo teorija remiasi esmine nuostata, jog bausmė neturi papildomų tikslų, tik nubausti, sulaukti atpildo, reikalauti atgailos, o reliatyvios bausmės teorija kelia bausmei nusikalstamų veikų pakartotinumą prevencijos tikslą, jog bausmė negali būti savitikslių, vien atpildo atspindys, ja būtina siekti pozityvių tikslų. Reliatyvaus baudimo teorija iškelia tokias poveikio kryptis kaip – poveikį kaltininkui, aukos ir kaltininko santykio rekonstravimą ar poveikį visuomenei. Pats poveikis gali būti trejopas – atgrasymas, resocializacija ar izoliavimas nuo visuomenės. Bendrosios prevencijos kryptys gali būti tik dvi – negatyvioji (atgrasymas) ir pozityvioji (teisinės kultūros, sąmoningumo ir pagarbos teisei skatinimas)⁶.

Lietuvos teismai, skirdami bausmę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui, turi siekti, jog būtų įgyvendinta BK 41 straipsnio 2 dalyje numatyta bausmės paskirtis - 1) sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo; 2) nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį; 3) atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas; 4) paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų; 5) užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. Bausmė turi būti skiriama įgyvendinti ne kuri vieną pagrindinį ar aukščiausią tikslą, o visus numatytus bausmės tikslus, nes pati bausmė savaime negali būti vien tik atpildas ar visuomenės apsaugos nuo nusikalstamų veikų priemonė, be to, svarbu humaniškas požiūris į nusikaltėlių, didelės visuomenės pastangos jį pakeisti, nepamirštant nukentėjusiųjų teisių apsaugos⁷. Paskyrus bausmę, būtina atsižvelgti ir į Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 1 straipsnio 2 dalį, kuri numato šio kodekso paskirtį - „kad atlikę bausmę nuteistieji savo gyvenimo tikslų siektų teisėtais būdais ir priemonėmis“⁸. Iš esmės bausmių vykdyme yra įtvirtinta nuteistojo resocializacija kaip vienintelis ir esminis tikslas, kuris turėtų būti įgyvendinamas, vykdant bausmę.

Žvelgiant į politikų, įstatymų leidėjų pasisakymus, žiniasklaidą galima įžvelgti, jog tiek Lietuvoje, tiek didžiojoje pasaulio dalyje yra siekiama vien tik atpildo, tam tikro keršto už asmenų padarytas nusikalstamas veikas. Autoriaus nuomone, šios dominuojančios nuomonės įtaka jaučiama ir visuomenėje, kadangi socialinėse medijose

⁶ SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. Iš: ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 136-137.

⁷ DRAKŠAS, Romualdas (2004). *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė 52, 37.

⁸ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. Bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084

pasirodžius informacijai apie nusikaltėlių padarytas veikas, dauguma gyventojų pasisako už ilgus įkalinimo metus ar net mirties bausmės sugražinimo būtinumą, o paminėjus bet kokią galimą alternatyvą įkalinimui nusikaltėliui, kyla pasipiktinimas bei dėl to keliamos abejonės valstybės institucijų darbu bei teisingumo vykdymo kokybe. Vyrauja baudimo tradicija, represyvumas, siekiant griežto įkalinimo, resocializaciją ir teisingumo principo įgyvendinimą paliekant antrame plane ar net ignoruojant. Baudimo tradicijos daro įtaką gyventojų nuostatoms apie tai, kas „būtina“ vidaus saugumui garantuoti – jeigu registruotas nusikalstamumas didėja, tuomet reikalaujama daugiau ir griežčiau bausti nusikalstamą veiką padariusius asmenis, tad būtent į tai, o ne į empirinius duomenis ir tyrimus reaguoja politinių sprendimų priėmėjai griežtindami baudžiamąją politiką⁹. Rytų ir centrinės Europos valstybėse, Baltijos šalyse egzistuoja baudimo kultūra dėl regioninės komunistinės praeities bei atsparumo sovietų nusikaltimo ir bausmės suvokimui, kuris remiasi įsišaknijusiu tikėjimu, jog tik griežtos bausmės yra panacėja išsprendžianti visas socialines problemas¹⁰.

2 paveikslas. Įkalinti asmenys 100 (tūkst.) Lietuvoje 2000-2022 m.

Šaltinis: World Prison Brief data (2024) [interaktyvus]. <https://www.prisonstudies.org/country/lithuania>.

Pagal pateiktą informaciją, matoma, jog po Lietuvos BK priėmimo įkalinimo lygis palaipsniui krito, tačiau aukštas įkalintųjų skaičius kardinaliai nesikeitė ir išliko daugmaž panašus. Vis dėlto, nuo 2012 m. represyvumas pradėjo iš lėto mažėti, o pagal Lietuvos kalėjimų tarnybos (toliau – LKT) naujausius duomenis¹¹, 2024-2025 m. šis skaičius stabiliai laikosi ties 155 įkalintų asmenų 100 (tūkst.) gyventojų Lietuvoje riba. Ši tendencija pagirtina, tačiau vis dar esame, palyginus su Vakarų Europa, represyvi valstybė

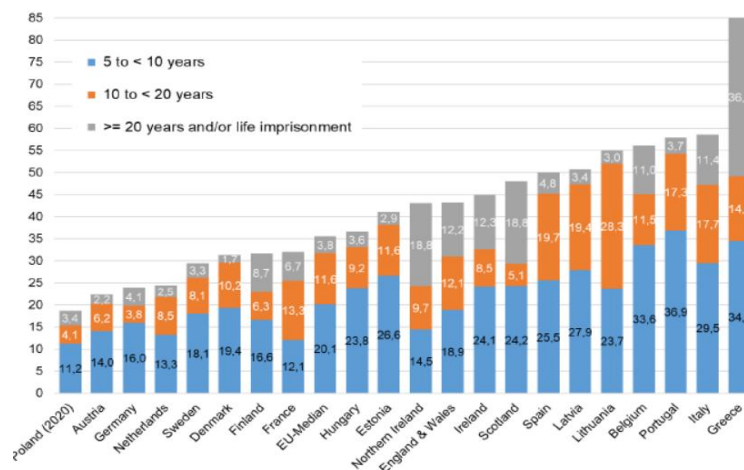
⁹ BRANDENSTEIN, Martin ir KURY, Helmut (2009). „Naujo poreikio bausti“ klausimu – ar griežtesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė? Teisės problemos, 2009 Nr. 2 (64), 19.

¹⁰ KRAJEWSKI, Krzysztof (2014). *Different penal climates in Europe*. Kriminologijos studijos, 2014/1, 109.

¹¹ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23) *Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika 2025 metų* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1774271823/3411/aktualioji%20statistika%202025%20m.pdf>

ir visoje Europoje esame 17 iš 57 pagal didžiausią įkalintųjų skaičių. Be to, Lietuva yra viena iš daugiausiai turinčių ilgalaikę įkalinimo bausmę nuteistų asmenų Europos Sąjungoje:

3 paveikslas. Ilgalaikiai kaliniai (nuteisti 5 metams ar daugiau) Europos Sąjungoje 2022-01-31

Šaltinis: DÜNKEL, F., HEINZ, W. ir SAKALAUSKAS, G. (2025) „Bausmių taikymo praktika ir kalinių populiacijos rodikliai Vokietijoje ir Lietuvoje Europos lyginamojoje perspektyvoje“ [interaktyvus], *Kriminologijos studijos*, 12, 33–74. <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/lt/article/download/39606/40215>.

Yra išskiriama ir daugiau sąlygų, lemiančių tai, jog Lietuvoje bausmės yra griežtesnės nei Vakarų Europos šalyse: politinis populizmas; antagonistinis nusikalstamo elgesio ir nusikalstančio asmens suvokimo modelis; įsivaizdavimais ir stereotipais, o ne empiriniais duomenimis paremtas „žinojimas“ apie bausmes ir jų poveikį; nuolatinis selektyvus nusikalstamo elgesio eskalavimas ir vienpusis vertinimas žiniasklaidoje, siekiant sukurti sensaciją, o ne paaiškinti sąsajas, kontekstą ir realią padėtį, ieškoti racionalių bei ilgalaikių sprendimų; tarpusavio nepasitikėjimas bei nepasitikėjimas valstybės institucijomis; subjektyvus nesaugumo jausmas, mažas socialinis solidarumas bei didelė socialinė atskirtis¹². LRKT 1998 m. gruodžio 9 d. nutarime teigė, jog „*Kriminologijos doktrina vienareikšmiškai pripažįsta, kad bet kuri viena atskirai paimta priemonė, skirta nusikalstamumo kontrolei (kriminalinė bausmė, dorovinė, auklėjamojo pobūdžio ar prevencinė priemonė, teismų ar kitų teisėsaugos institucijų veikla ir pan.), neduoda norimo efekto, t. y. neužtikrina žmonių saugumo. Be to, paminėtina, kad ir sutelktomis pastangomis stengiantis sumažinti nusikalstamumą akivaizdūs pokyčiai*

¹² SAKALAUSKAS, Gintautas. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Iš: PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, Jurgita ir RAGAUSKAS, Petras (red.) (2016). *Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 220-222.

išryškėja ne išsyk. Socialiniai sukrėtimai, dorovinių nuostatų deformacijos bei kiti neigiami veiksniai ir toliau gali daryti įtaką žmonių antisocialiniam elgesiui. Siekiant užkirsti kelią nusikaltimams pagrindinę reikšmę turi efektyviai įgyvendinama įvairių prevencinių priemonių sistema. Tačiau visų nusikaltimų užkardyti neįmanoma“¹³. Tad grasinimas bausmėmis, jų taikymas ir vykdymas turi labai menką bauginantį ar vidinio įsitikinimo laikytis nustatytų normų stiprinimo poveikį, jų dydis, griežtumas, rizika būti išaiškintam neturi jokio pamatuojamo reikšmingumo nusikaltėliui, o daug reikšmingiau yra moralinis įsipareigojimas laikytis normų, artimųjų ir pažįstamų aplinkoje daromų nusikaltimų veikų dažnumas, laukiama socialinės aplinkos reakcija ir subjektyvus baimės jausmas¹⁴.

Vienos teisinės sankcijos pakeičiamumas kita yra empiriškai neabejotinas - nesunkaus ir vidutinio nusikalstamumo srityje matyti, kad skirtingos bausmės ir priemonės neturėjo jokio diferencijuoto poveikio pakartotiniam elgesiui, todėl vietoj griežtesnių bausmių reikėtų taikyti mažesniu intensyvumu pasižyminčias priemones¹⁵. Autoriaus nuomone, tam tikrų nusikalstamų veikų atveju, įkalinimas tampa perteklinis ir nebūtinis, kuris galėtų būti keičiamas minėtomis priemonėmis bei pasiekti pozityvesnių rezultatų. Vienos iš tokių priemonių gali tapti alternatyvos įkalinimui, kurios nėra susijusios su laisvės atėmimu bei nėra taip akivaizdžiai orientuotos į nubaudo ar atpildo, keršto tikslą. Bausmių skyrimo ir alternatyvų įkalinimui bei griežtomis bausmėmis kontekste labai svarbus vienas iš tikslų – teisingumo principo įgyvendinimas. LRKT 2003 m. birželio 10 d. nutarime teigė, jog *„Konstitucijoje įtvirtintas prigimtino teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai inter alia reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai“¹⁶. Bausmė negali būti nei per švelni, nei per griežta ir privalo atitikti bylos aplinkybių visumą.*

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas byloje Nr. 2/98.

¹⁴ HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, p. 70.

¹⁵ HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, p. 71.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas byloje Nr. 13/02-22/02.

Teismas įgyvendindamas teisingumą turi atsižvelgti į bausmės adekvatumą, baudžiamųjų įstatymų saugomų gėrių apsaugą, taip pat į teisiamojo interesus, jo galimybes pakeisti savo elgesį, jei manoma, jog bausmė gali būti pasiekta ir be realaus bausmės atlikimo, atidėti bausmės vykdymą ar atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Privaloma, jog teisingumo principas būtų suprantamas ne abstrakčiai, bet per baudžiamojo įstatymo nuostatų visumą, jų turinį, nešališką tiesos ieškojimą, pagarbiai vertinant visas bylos aplinkybes. Skiriant bausmę, didžiausias pavojus kyla, kuomet teismas atsižvelgia tik į padarytą nusikalstamą veiką, o nusikalstamą veiką padariusį asmenį laiko eiliniu statistikos duomenų atspindžiu bei standartiniu praktinio darbo patirties atveju, tad būtina kiekvieną kartą atsižvelgti ir į žmogaus išskirtinumą, jo gebėjimą laisvai pasirinkti veikimo būdą, esant atitinkamoms gyvenimo aplinkybėms¹⁷.

Teisingumo principas teorijoje ir praktikoje dažnai taikomas, skiriant švelnesnę nei sankcijoje numatytą bausmę. Tačiau, autoriaus nuomone, šio principo taikymas yra taip pat labai svarbus ir taikant alternatyvas įkalinimui, kadangi tai galimybė įgyvendinti ilgalaikį teisingumą, suteikiant galimybę pasitaisyti be neigiamo įkalinimo poveikio, neįtraukiant asmens vis labiau į nusikaltimų darymo ratą, išsaugant humanistinį požiūrį į nuteistąjį kaip žmogų ir visuomenės narį. Taip pat, verta paminėti, jog teisingumo principas doktrinoje yra siejamas ir su visuomenės interesu, kuris leidžia į skiriamą bausmę pažvelgti ne vien per nusikalstamos veikos ir kaltininko asmenybės prizmę, bet leidžia įvertinti visuomenėje vyraujančias moralines nuostatas bei visuomenės teisingumo jausmą¹⁸. Autoriaus nuomone, svarbu rasti pusiausvyrą ir balansą tarp visų šalių, tačiau, kaip minėta, visuomenėje yra labai gajė baudimo tradicija ir pasikliauti vien ja būtų neatsargu, tad reikia žvelgti į aplinkybių visumą. Vis dėlto, skiriant bausmę, svarbu atsižvelgti ir į nukentėjusiųjų bei jų artimųjų interesus, patirtą žalą bei išgyvenimus.

Teismas, skirdamas bausmę, privalo realizuoti teisingumo principo nuostatas, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves, vadovautis teisėtumo, humanizmo, bausmės proporcingumo, bausmės ekonomijos ir jos individualizavimo principais. Įstatymų leidėjas griežtindamas sankcijas BK, chaotiškai keisdamas jų ribas, neatsižvelgdamas į sistemiškumą, teismams „užprogramuoja“ neteisingumą. Vis dėlto, vadovaujantis teisingumo ir bausmės individualizavimo principais teismas gali paskirti mažesnę bausmę, negu sankcijoje numatyta mažiausia bausmė ar paskirti švelnesnę

¹⁷ DRAKŠAS, Romualdas (2016). *Teisingumo principas skiriant bausmę*. Teisės apžvalga, Nr. 2 (14), 2016, 85-89.

¹⁸ ABRAMAVIČIUS, Armanas et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 267.

bausmės rūšį negu numatyta sankcijoje, bei kitą nei laisvės atėmimo bausmę. Taip teismui atsiranda galimybė pasiekti pagrindinį nusikaltimų užkardymo tikslą – pažeidėjo reabilitaciją ir nesukelti bereikalingų kančių¹⁹.

1.2. Įkalinimas ir jo poveikio nuteistajam bei visuomenei aspektai

Įkalinimas yra griežčiausia valstybės reakcija asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką. Nepaisant pakitusių ir gerėjančių įkalinimo sąlygų, visos įkalinimo įstaigos yra totali institucija, kurioje maksimaliai kontroliuojamas asmens elgesys, apimama visa žmogaus kasdienybė, siekiama tam tikro bendro tikslo, pagal jį formuojant viduje vykstančius procesus²⁰. Ši bausmė dažnai veikia kontraproduktyviai, neskatina didelio asmens pokyčio, tad turėtų būti taikoma kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio), kiek įmanoma mažiau ribojant įkalintųjų galimybes, taikant kuo trumpesnę laikotarpį, o vykdymas turi būti organizuojamas pragmatiškai, atsižvelgiant į visuomenės interesus, išsaugant nuteistųjų orumą, nepažeidžiant esminių žmogaus teisių, nuteistųjų judėjimo laisvės labiau nei to reikia²¹. Nepaisant to, visuomenėje atsiranda nuomonių, jog švelnesnės įkalinimo bausmės yra šaipymasis iš aukų, jos būtinos dėl padidėjusios nusikalstamumo baimės visuomenėje ar didėjančio nusikalstamumo. Vis dėlto, baudžiamoji teisė tarnauja teisinių gėrių apsaugai, o ne galimiems aukos ar visuomenės jaučiamiems atpildo poreikiams, kovai su neapibrėžta baime, kuri dažnai neatitinka objektyvios saugumo padėties ar kovai su didėjančiu nusikalstamumu, kurio kaita ilgesniame laikotarpyje nepriklauso nuo kalinių skaičiaus didėjimo ar didesnio baudimo²².

Siekiant, jog įkalinimas sukurtų naudą bei būtų kuo minimaliau žalingas nuteistajam, bausmių vykdymo kontekste, būtina vadovautis konkrečiais tikslais. 2015 m. Jungtinių Tautų Mandelos taisyklėse numatyta, jog „laisvės atėmimas ir kitos priemonės, dėl kurių asmenys yra atskiriami nuo išorinio pasaulio, yra varginančios jau vien dėl to, kad iš šių asmenų atimama apsisprendimo teisė, apribojant jų laisvę. Todėl įkalinimo

¹⁹ DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida*. Jurisprudencija 2020, 27(2), 459-461.

²⁰ SAKALAUSKAS, Gintautas (2015). *Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos*. Teisės problemos 2015, Nr. 2 (88), 6.

²¹ Ibid, p. 7.

²² HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 33-35.

sistema, išskyrus atvejus, kai tai yra būtina dėl pagrįsto atskyrimo ar drausmės palaikymo, neturi didinti kančių, kurios neišvengiamai kyla dėl tokios padėties“, be to, „laisvės atėmimo bausmės ar panašių priemonių, kuriomis iš asmens atimama laisvė, tikslai pirmiausia yra apsaugoti visuomenę nuo nusikalstamumo ir mažinti pakartotinio nusikalstamumo (recidyvo) riziką. Šie tikslai gali būti pasiekti tik tuo atveju, jei laisvės atėmimo laikotarpis, kiek įmanoma, yra naudojamas siekiant užtikrinti tokių asmenų reintegraciją į visuomenę po jų paleidimo, kad jie galėtų gyventi laikydamiesi įstatymų ir patys save išlaikyti“²³. Reintegracijos ar resocializacijos tikslas iškeliamas kaip pagrindinis įkalinimo tikslas numatytas ir Europos Tarybos rekomendacijoje Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“ - „kalinimo sąlygos, kurios pažeidžia žmogaus teises, negali būti pateisinamos finansavimo trūkumu. Gyvenimas kalinimo įstaigoje turėtų kiek įmanoma labiau priartėti prie pozityvių gyvenimo visuomenėje aspektų. Visas kalinimas turėtų vykti taip, kad asmenys, kuriems buvo apribota laisvė, galėtų lengviau integruotis į laisvą visuomenę“²⁴.

Bausmės vykdymo poveikis turi būti orientuotas į konkretų nuteistą žmogų, o ne visą visuomenę, savitikslių atpildą, kerštą, gniuždymą, stigmatizaciją, jis preziumuojamas kaip pozityvus, kad nuteistasis siektų savo gyvenimo tikslų per teisėtus būdus bei priemones, tad visas resocializacijos fokusas yra ne į siaurą įkalinimo periodą, o į gyvenimą atlikus bausmę. Įkalinimo įstaigose, kuriose įkalinimo esmė yra nelaisvė, išmokti ką nors pozityvaus yra labai sunku. Taip pat didelę įtaką daro prasta įkalinimo įstaigų infrastruktūra, uždarumas, idėjų, pasiūlos ir kompetencijos stoka, subkultūros įtaka, prastas personalo paruošimas, nepakankamas finansavimas, hierarchinis valdymas ir t. t. Visuomenėje nėra gilinimasi į nuteistųjų asmenines istorijas ar siekiama peržengti svetimumo ribą, tad taip atsiranda svetimumo distancija nuteistuosius stigmatizuojant, demonizuojant ir dehumanizuojant, o tai visai neprisideda prie geresnės nuteistųjų resocializacijos. Svarbu pabrėžti, jog įkalinimas a priori yra žalingas, dažniausiai neturint jokio integracinio ar pozityvaus poveikio, ypač jei turinyje nėra aiškaus sisteminio, tikslinio ir kokybiško integracinio pobūdžio priemonių taikymo²⁵.

²³ Jungtinių Tautų standartinės minimalios kalinių elgesio taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės) [interaktyvus]. Viena: Vienos tarptautinis centras, 2016. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf.

²⁴ 2006 m. sausio 11 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Rec (2006) 2 „dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/16804d22f9>.

²⁵ JARUTIENĖ, Liubovė, KALPOKAS, Vaidas, SAKALAUSKAS, Gintautas (red.), VAIČIŪNIENĖ, Rūta (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 27-28.

Nepaisant deklaruojamų tikslų, įkalinimo realybė ir esminiai principai yra orientuoti į įkalinimo įstaigų vidaus tvarkos palaikymą, kuris nuteistuosius paverčia disciplinos ir tramdymo objektais, o tai ilgalaikėje perspektyvoje nuteistuosius vis labiau žaloja ir nuasmenina²⁶. Paprastas nuteistųjų uždarymas į įkalinimo įstaigas ir „atsedėjimas“ labiau desocializuoja nei resocializuoja – nuteistieji iš pradžių atsėdi paskirtą bausmę, kol pasiūlomos resocializacijos priemonės, jeigu jos išvis pasiūlomos, o nuteistųjų motyvacija pasikeisti didėja ar bent išlieka pirmaisiais – ketvirtaisiais metais, tačiau patyrus, jog esi tik nubaustas, vėlesniaisiais metais motyvacija sumažėja, kol vis labiau didėja frustracija ir rezignacija²⁷. Tad dažnu atveju griežtesnės bausmės neduos norimų rezultatų ir tikėtina neprivers nuteistųjų keisti savo mąstymo ir gyvenimo būdo krypties.

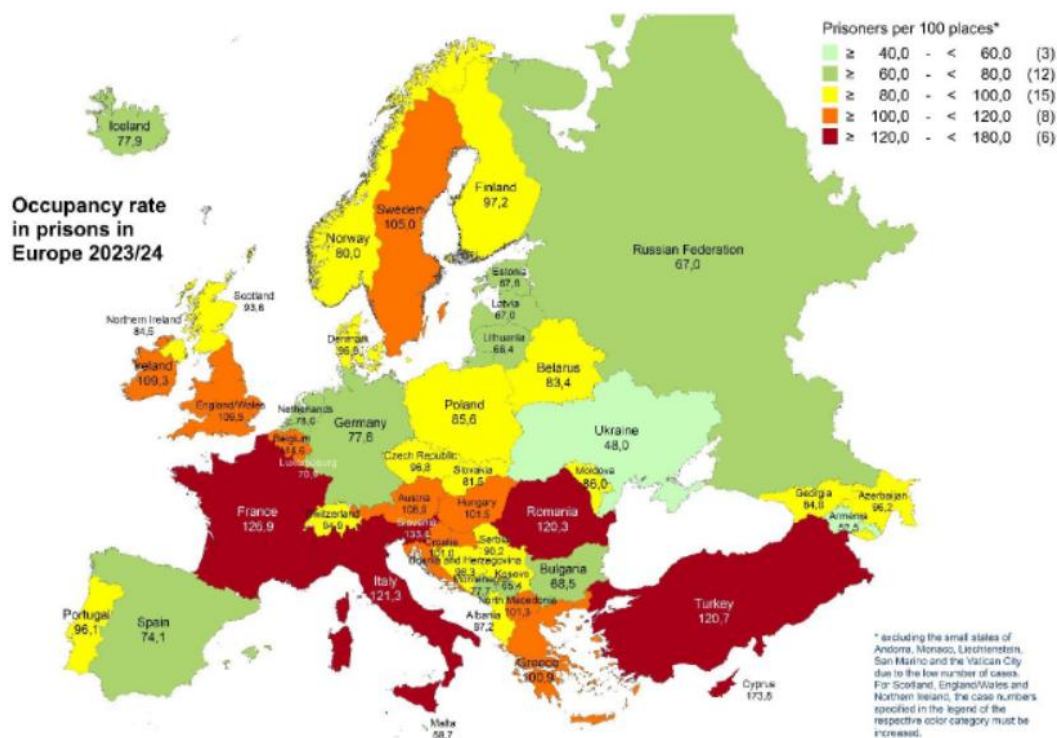
Nuteistiesiems Lietuvoje ir kitur Europoje, esant įkalinimo įstaigose, būna esminių žmogaus teisių pažeidimų, kurių bylos nukeliauja iki Europos Žmogaus Teisių Teismo. Tai būna bylos besikertančios su nuteistųjų resocializacijos principu, kaip nuteistųjų laikymas žmogaus orumą žeminančiomis sąlygomis, ekstremalus įstaigos perpildymas ir nepakankama erdvė, nesuteikianti privatumo ir saugumo, netinkamos higienos sąlygos ar medicinos paslaugų suteikimas ir kt., o visa tai pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją gali būti traktuojama kaip asmens kankinimas ar nežmoniškas elgesys²⁸. Verta paminėti, jog Lietuva Europoje išsiskiria teigiamu aspektu, jog įkalinimo vietos dauguma atvejų nėra perpildytos:

²⁶ SAKALAUSKAS, Gintautas (2015). *Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos*. Teisės problemos 2015, Nr. 2 (88), 14.

²⁷ BRANDENSTEIN, Martin ir KURY, Helmut (2009). „*Naujo poreikio bausti*“ klausimu – ar griežtesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė? Teisės problemos, 2009 Nr. 2 (64), 50.

²⁸ DÜNKEL, Frieder, Resocializacija ir tarptautiniai žmogaus teisių standartai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 121.

4 paveikslas. Kalėjimų užimtumo lygis Europoje 2023/24 metais

Šaltinis: Dünkel, F., Heinz, W. ir Sakalauskas, G. (2025) „Bausmių taikymo praktika ir kalinių populiacijos rodikliai Vokietijoje ir Lietuvoje Europos lyginamojoje perspektyvoje“ [interaktyvus], *Kriminologijos studijos*, 12, p. 33–74. <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/lt/article/download/39606/40215>

Lietuvos įkalinimo įstaigų užimtumas siekė 68,4% ir lenkė daugelį Europos valstybių. Nemažoje dalyje iš jų įkalinimo įstaigų užimtas gerokai viršijo 100% ar buvo netoli šios ribos. Visame pasaulyje įkalinimo įstaigų perpildymas yra didelė bei daug valstybės pajamų reikalaujanti problema. Tai dažnai kelia grėsmę visuomenės sveikatai, silpnina smurto kontrolę įkalinimo įstaigose, sukuria pavojingą atmosferą kalėjimų personalui, nėra užtikrinama pakankamai oro, padorumo, privatumo²⁹. Įkalinimo įstaigos neturėtų būti vieta, kurioje žmogaus teisių pažeidimai priimami kaip savaime suprantami šioms įstaigoms faktai ar realybė.

Pabrėžtina, jog įkalinimas sukelia daug psichologinių ir gyvenimiškų problemų. Asmuo patekęs į įkalinimo įstaigą yra stigmatizuojamas, praranda savo turėtą ankstesnį statusą, yra integruojamas į naują uždarą socialinę sistemą, susiduria su įvairiomis procedūromis, kurios nuteistuosius nuasmenina, pažeidžia žmogiškąjį orumą, susiduria su įstaigos galios demonstravimu ir sąmoningu žeminimu, netenka savos autonomijos, atimamas suaugusiojo vaidmuo, silpsta komunikaciniai įgūdžiai, išsivysto

²⁹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus]. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

ateities perspektyvų trūkumas, tad taip atsiranda psichinės traumos ir tolimesnis nuteistojo degradavimas³⁰. Pažymėtina, kad labai didelę įtaką nuteistiesiems daro atskyrimas nuo artimųjų bei šeimos. Ryšių su artimaisiais ir šeima palaikymas tampa itin sudėtingas, atsiranda tarpasmeninis ryšių praradimas, vidinis neužtikrintumas, baimė prarasti bet kokius ryšius su pasauliu už įkalinimo įstaigos³¹. Visa tai sukelia konfliktus su kitais nuteistaisiais ir įkalinimo įstaigos darbuotojais, imama svaigintis įvairiomis medžiagomis, žaloti save, nutraukiami ryšiai su artimaisiais, dėl susidariusios padėties imami kaltinti kiti, mažiau gerbia save ir kitus, silpnėja savivertės jausmas ir iš to kyla žiaurūs smurto protrūkiai ar noras nusikalsti toliau³². Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenimis, nusižudę ar buvę nužudyti 2020 m. buvo 7 nuteistieji (25,9% visų mirčių), 2021 m. – 4 nuteistieji (16,7% visų mirčių), 2022 m. – 11 nuteistųjų (31,4% visų mirčių), 2023 m. – 9 nuteistieji (30% visų mirčių), 2024 m. - 14 nuteistųjų (32,6% visų mirčių), 2025 m. – 7 nuteistieji (18,9% visų mirčių)³³. Tad įkalinimo įstaigose ypač svarbu, jog būtų suteikiama psichologinė pagalba nuteistiesiems, tačiau tikėtina, jog dauguma nuteistųjų šios pagalbos nepriima, kad nepasirodytų kitų nuteistųjų akivaizdoje „per silpni“ ar „nevyriški“, neatitinkantys vyraujančios subkultūros standartų.

Verta paminėti, dar vieną įkalinimo įstaigų bėdą, stabdančią nuteistųjų resocializaciją ir darančią žalą nuteistiesiems - laisvės atėmimo vietose esanti subkultūra ir iš to kylanti hierarchija. Tai yra elgesio ir bendravimo tarpusavyje bei su darbuotojais taisyklių sistema, paremta skirstymu į kastas, priskiriamu socialiniu statusu įkalinimo įstaigoje, išskirtinumu pagal žargoną ir tatuiruotes, o pagrindines taisykles sudaro reikalavimai neskūsti darbuotojams vieni kitų ir su jais nebendradarbiauti, atiduoti skolas, apginti savo garbę, nesukti kitų nuteistųjų, vengti kontaktų su žemiausios kastos atstovais, atsakyti už savo žodžius³⁴. Autoriaus nuomone, nuteistajam, kuris neturėjo pakankamų ryšių su nusikalstamu pasauliu, įkalinimo įstaigos gali tapti tinkama terpė labiau įsitraukti į pavojingesnių nusikalstamų veikų darymą. Subkultūros buvimas bei patiriamos

³⁰ SAKALAUSKAS, Gintautas. (Re)socializaciją skatinantis įkalinimas?. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 168-173.

³¹ JARUTIENĖ, Liubovė, KALPOKAS, Vaidas, SAKALAUSKAS, Gintautas (red.), VAIČIŪNIENĖ, Rūta (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, p. 84.

³² Ibid, p. 34-35.

³³ Lietuvos kalėjimų tarnyba, (2026-03-23). *Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika 2025 metų* [interaktyvus].

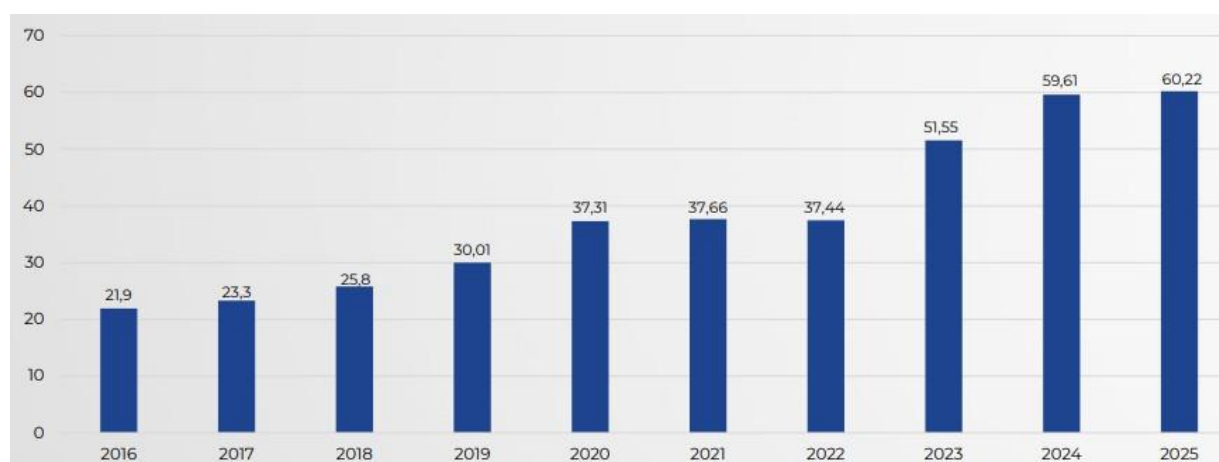
<https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1739357367/2075/2024%20m.%20aktuali%20statistika.pdf>

³⁴ VAIČIŪNIENĖ, Rūta. Įkalintų asmenų resocializacijos galimybės kolektyvinio kalinimo ir kalėjimo subkultūros sąlygomis. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 185.

psichologinės problemos, asmenybės degradacija gali duoti atvirkštinį efektą – didinti nusikalstamų veikų pakartotinumą bei norą keršyti ir mažinti nuteistojo resocializacijos galimybes.

Kitas įkalinimo poveikis valstybei ir visuomenei yra nemažai kainuojantis įkalinusių išlaikymas, kai tuo tarpu įvairių alternatyvų įkalinimui administravimas bei priežiūra galėtų būti pigesnės, o nuteistųjų atžvilgiu būtų tinkamiau pasiektas resocializacijos tikslas:

5 paveikslas. Vieno įkalinto asmens išlaikymui vidutiniškai per dieną panaudotų lėšų kaita 2016-2025 m. (eurais)

Šaltinis: Lietuvos kalėjimų tarnyba, (2026-03-23). *Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika 2025 metų* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1774271823/3411/aktualioji%20statistika%202025%20m.pdf>

Vienam įkalintajam išlaikyti panaudotos lėšos vidutiniškai sudarė 2025 m. 60,22 euro, o nuo 2016 m. išlaikymas išaugo trigubai. Jei 2025 m. kalėjo vidutiniškai 4485 asmenų, tai 2025 m. viena diena įkalinimo valstybei kainavo 270 086,7 eurų, o visi metai 98 581 645,5 eurų. Taip, įkalinimas valstybei kainuoja brangiai, tačiau, svarbu pabrėžti, jog didesnis finansavimas šiam sektoriui taip pat leidžia gerinti laisvės atėmimo vietų sąlygas, pritraukti didesnę kvalifikaciją bei kompetencijas turinčius darbuotojus, siekti geresnės nuteistųjų resocializacijos.

Būtina trumpai paminėti ir trumpalaikio laisvės atėmimo bausmę – areštą. BK 49 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog „už nusikaltimą nustatoma nuo penkiolikos iki devyniasdešimties parų arešto, už baudžiamąjį nusižengimą – nuo dešimties iki keturiasdešimt penkių parų arešto“. Lietuvoje imant 2019-2025 m. laikotarpį, ir skaičiuojant paskirtų terminuotų laisvės atėmimo bausmių ir arešto bausmių santykį, matosi tendencija, jog arešto bausmių taikoma po truputį daugiau, o terminuoto laisvės atėmimo

bausmė skiriama ganėtinai stabiliai su minimalia mažėjimo tendencija: areštas – 15,6%, 18%, 19,8%, 21,2%, 21%, 25,6%, 24,1%, o terminuoto laisvės atėmimo bausmė – 24,2%, 20,7%, 21,2%, 22,08%, 22,6%, 20,5%, 22,1%³⁵. Teigiama, jog arešto bausmė gali mažinti ilgalaikės laisvės atėmimo bausmės taikymą, jeigu asmenys šalyje įkalinami pakankamai dažnai, tad besirenkant tarp trumpalaikio įkalinimo ir alternatyvių bausmių, turėtų būti taikomos pastarosios. Arešto bausmė gali būti laikoma kaip tam tikra alternatyva realiam laisvės atėmimui, nes taip yra mažinama vidutinė įkalinimo trukmė, mažėja nuteistųjų ilgalaikė laisvės atėmimo bausmė skaičius, nuteistąjį mažiau paveiks neigiamas ilgalaikio įkalinimo poveikis.

Pažymėtina, jog tarp mokslininkų nėra vieningo sutarimo dėl šios bausmės, tačiau vyrauja nuomonė, jog trumpalaikis „šoko terapijos“ efektas, turintis mažinti recidyvą, parodyti nuteistajam įkalinimo nepatogumus, skatinti jo vengti ateityje, dažniausiai tampa asmens desocializacijos priemone, sukeliančia daugiau žalos nei naudos, nes nuteistasis trumpam laikui, tačiau su neigiamais padariniais ištraukiamas iš savo socialinės aplinkos. Tad įkalinimui keliamas resocializacijos tikslas yra sudėtingiau pasiekiamas per tokį trumpą laiką. Vis dėlto, jeigu arešto bausmės būtų visai atsisakyta, tikėtina, jog tai reikštų platesnį terminuoto laisvės atėmimo bausmės taikymą³⁶.

Konstatuotina, jog iki minimumo apribotas įkalinimas yra didelis laimėjimas, rodantis pagarbą žmogaus teisėms ir gebėjimą nepasiduoti keršto instinktams bei skausmo sukėlimu paremtam atsakui, taip prisidedant prie visuomenės saugumo. Nuo valstybės ir visuomenės priklauso kokiomis veiksmingesnėmis priemonėmis galėtų būti reaguojama į nusikalstamą elgesį, kaip parodoma apie elgesio netinkamumą, siekiama atkurti teisingumą, atlyginti padarytą žalą, naikinti nusikalstamą elgesį jo aukoms sukeltą baimės ir nesaugumo diskomfortą. Svarbu suprasti, jog pats įkalinimas yra ir turi būti kaip alternatyva, kai kitos bausmės ar priemonės jau neveikia ir nedaro jokio poveikio asmens nusikalstamam elgesiui pakeisti³⁷.

³⁵ Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

³⁶ ČEPAS, Algimantas ir SAKALAUSKAS, Gintautas (2009). *Ar prasminga arešto bausmė?* Teisės problemos, 2009, Nr. 4 (66), 5-13.

³⁷ DÜNKEL, Frieder ir SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo praktikos Europos šalyse palyginimas. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 114.

1.3. Alternatyvų įkalinimui turinys, tikslai ir tarptautiniai standartai

Alternatyvos įkalinimui yra bausmės ir kitos baudžiamosios priemonės, leidžiančios pasiekti bausmių ir jų vykdymo tikslų, išvengiant realaus įkalinimo ir nesukeliant jo galimo neigiamo poveikio. Svarbu pabrėžti, jog kai kalbame apie alternatyvas įkalinimui, tai dažniausiai turima omenyje priemonės, kurios taikomos asmenims už padarytas nusikalstamas veikas, kuomet yra įgyvendinama baudžiamoji atsakomybė ir tai neturėtų būti baudžiamojo proceso priemonių, kurios nesusijusios su bausmėmis, alternatyvos³⁸. Be to, autoriaus nuomone, atitinkamos alternatyvos įkalinimui turėtų atitikti tarptautinius standartus ar būti jų pripažintos kaip su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės, realiai prisidėti prie įkalinimo mažinimo, laisvė nebūtų apribota neproporcingai, orientuota vien tik į nuteistojo izoliaciją, nubaudimą ar atpildą bei automatiškai pakeista į įkalinimą, esant bent menkam sąlygų pažeidimui. Labai svarbu, jog į alternatyvų įkalinimui plėtojimo strategiją aktyviai įsitrauktų įstatymų leidėjai, teisėjai, teisininkai, nevyriausybinių organizacijų ir bendradarbių tarpusavyje, nes pvz. nėra prasmės raginti teismus taikyti alternatyvas įkalinimui, jei įstatymų bazė neleidžia tinkamai ir teisingai taikyti alternatyvų, be to, svarbus bendruomenės įsitraukimas, jog prisidėtų prie saugesnės ir sėkmingesnės nuteistųjų resocializacijos³⁹. Vis dėlto, alternatyvos gali būti netaikomos dėl nepasitikėjimo jų veiksmingumu; būtinos infrastruktūros ir organizacinių mechanizmų, užtikrinančių baudžiamosios justicijos institucijų bendradarbiavimą, stokos; finansavimo, personalo ir mokymo trūkumo; visuomenės paramos stokos bei bausmes skiriančių institucijų ir politikų baimės būti laikomiems pernelyg nuolaidžiais nusikalstamumui⁴⁰. Autoriaus nuomone, svarbiausia valstybės institucijoms imtis iniciatyvos plėsti požiūrį visuomenėje apie alternatyvų įkalinimui naudą baudžiamajai justicijai, pateikiant konkrečią statistiką ar pavyzdžius, rodančius šių priemonių naudą bei paneigiančius esamus nuogąstavimus.

Vienas pagrindinių alternatyvų įkalinimui tarptautinių dokumentų yra Jungtinių Tautų standartinės minimalios taisyklės dėl priemonių, nesusijusių su laisvės atėmimu (toliau – Tokijo taisyklės), kuriose iškeliami alternatyvų įkalinimui tikslai ir

³⁸ GRAEBSCH, Christine M. ir BURKHARDT, Sven-U. (2015). Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Eugrimas“, 14.

³⁹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus], p. 15. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

⁴⁰ United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus], p. 31. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

numatoma, jog „valstybės narės savo teisinėse sistemose turi sukurti su laisvės atėmimu nesusijusias priemones, kad būtų numatytos kitos alternatyvos, taip sumažinant laisvės atėmimo taikymą ir racionalizuojant baudžiamosios justicijos politiką, atsižvelgiant į žmogaus teisių laikymąsi, socialinio teisingumo reikalavimus ir nusikaltėlio reabilitacijos poreikius“⁴¹, o „priemonės pasirinkimas grindžiamas nustatytų kriterijų, susijusių su nusikaltimo pobūdžiu ir sunkumu, taip pat nusikaltėlio asmenybe, praeitimi, bausmės tikslais ir nukentėjusiųjų teisėmis, vertinimu“. Taip pat, alternatyvos įkalinimui minimos Europos Tarybos dokumentuose, tačiau kitu pavadinimu – bendruomenės sankcijos ir priemonės. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms „dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“ CM/Rec(2017)3 (toliau – ET rekomendacija „dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“ CM/Rec(2017)3) pateikiamas minėtos sąvokos apibrėžimas - „sąvoka „bendruomenės sankcijos ir priemonės“ reiškia sankcijas ir priemones, kurios leidžia įtariamiesiems ar nusikaltėliams likti bendruomenėje ir apima tam tikrus jų laisvės apribojimus, nustatant sąlygas ir (arba) įpareigojimus. Šis terminas reiškia bet kokią teisminės ar administracinės institucijos skirtą sankciją ir bet kokią priemonę, taikomą prieš priimant sprendimą dėl sankcijos arba vietoj jo, taip pat laisvės atėmimo bausmės vykdymo už kalėjimo ribų būdus“⁴². Šios rekomendacijos 3-4 punktuose pabrėžiama jog „bendruomenės sankcijų ir priemonių pobūdis bei trukmė turi būti proporcingi nusikaltimo, už kurį asmenys buvo nuteisti arba dėl kurio jie buvo kaltinami, sunkumui ir turi būti atsižvelgta į jų individualias aplinkybes. Bendruomenės sankcijos ir priemonės įgyvendinamos taip, kad būtų gerbiamos žmogaus teisės ir įtariamieji bei nusikaltėliai būtų skatinami vykdyti savo, kaip bendruomenės narių, pareigas. Bendruomenės sankcija ar priemonė negali būti kuriama ar skiriama, jei ji prieštarauja tarptautiniams žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių standartams“. Taip pat 27 punkte numatyta, jog „bendruomenės sankcijų ir priemonių skyrimas ir įgyvendinimas turi būti skirtas ugdyti asmens atsakomybės bendruomenei jausmą. Todėl bendruomenės sankcijos ir priemonės turėtų būti kuo prasmingesnės įtariamiesiems ir nusikaltėliams ir turėtų prisidėti prie jų asmeninio ir socialinio tobulėjimo. Priežiūros metodai turi atitikti šiuos tikslus“. Europos Sąjungos Tarybos

⁴¹ 1990 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų standartinės minimalios taisyklės dėl laisvės neapribojančių priemonių (Tokijo taisyklės) [interaktyvus]. Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 45/110. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures>

⁴² 2017 m. kovo 22 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl Europos taisyklių dėl bendruomeninių sankcijų ir priemonių, priimta Ministrų komiteto 1282-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje, CM/Rec(2017)3.

išvadoje dėl alternatyvių sulaikymui priemonių: su laisvės atėmimu nesusijusių sankcijų ir priemonių taikymas baudžiamojoje justicijoje (2019/C 422/06) yra įtvirtinti alternatyvų įkalinimui tikslai kaip „*skatinti nusikalstamą veiką padariusio asmens socialinę reabilitaciją ir reintegraciją, o tai – vienas iš pagrindinių tikslų, kurių siekiama tokių priemonių taikymu. Šios alternatyvios priemonės taip pat turi keletą kitų privalumų, visų pirma mažinant pakartotinių nusikaltimų skaičių ir taip stiprinant visuomenės saugumą. Jos gali būti taikomos ne tik nusikalstamą veiką padariusio asmens labui, bet ir aukų, potencialių būsimų aukų ir apskritai visuomenės labui*“⁴³.

Tokio taisyklėse yra išskiriamas rekomendacinis su įkalinimo bausme nesusijusių priemonių sąrašas: „*a) žodinės sankcijos, tokios kaip įspėjimas, papeikimas ir perspėjimas; b) sąlyginis atleidimas nuo atsakomybės; c) statuso pobūdžio sankcijos; d) ekonominės sankcijos ir piniginės baudos, tokios kaip baudos ir dienos baudos; e) konfiskavimas arba nusavinimo nurodymas; f) restitucija nukentėjusiajam arba kompensacijos nurodymas; g) bausmės vykdymo atidėjimas arba bausmės vykdymo atidėjimas vėlesniam laikui; h) probacijos taikymas ir teisminė priežiūra; i) įpareigojimas atlikti viešuosius darbus; j) nukreipimas į lankomumo centrą; k) namų areštas; l) bet kuri kita neinstitucinės priežiūros forma; m) kelių pirmiau išvardytų priemonių derinys*“. Taip pat yra pateikiama ir keletą alternatyvių priemonių rūšių jau esant paskirtai ar/ir vykdomai bausmei – „*a) laikinas išleidimas iš įkalinimo įstaigos ir pusiaukelės namai; b) išleidimas dirbti arba mokytis; c) įvairios lygtinio paleidimo formos; d) bausmės sutrumpinimas; e) malonė*“. Autoriaus nuomone, ne visos nurodytos priemonės patenka po alternatyvų įkalinimui sąvoka, nes pilnai nepakeičia nuteistajam įkalinimo kaip tokio ar yra baudžiamojo proceso institutas, tačiau vis tiek mažina įkalinimo taikymą.

Laisvės atėmimo alternatyvos negali būti žiaurios, nežmoniškos, žeminančios ar kitaip pažeisti žmogaus teisių standartus o pats teisinis reglamentavimas privalo būti aiškus, apibrėžtas, įtvirtintas įstatymais. Svarbu žinoti, jog taikant alternatyvas įkalinimui, kyla pavojus, jog tai gali lemti ne vien mažesnę įkalintųjų skaičių, bet ir papildomų priemonių taikymą nusikalstamas veikas padariusiems asmenims, kurie kitu atveju nebūtų patekę į baudžiamosios justicijos kontrolės tinklo lauką („net-widening“). Siekiant to išvengti, būtina, kad su laisvės atėmimu nesusijusios bausmės turėtų būti taikomos kaip

⁴³ Europos Sąjungos Tarybos išvados dėl alternatyvių priemonių, pakeičiančių laisvės atėmimą: nesusijusių su laisvės atėmimu sankcijų ir priemonių taikymas baudžiamosios teisenos srityje (2019/C 422/06), ST/14546/2019/REV/1 OLC 422, 2019 12 16, p. 9–13.

laisvės atėmimo alternatyvos, o ne kaip papildomos sankcijos asmenims, kurie kitu atveju nebūtų buvę nuteisti laisvės atėmimo bausme. Nuolatinis saikingo laisvės atėmimo taikymas ir prasmingų alternatyvų įkalinimui pabrėžimas yra gera prevencinė priemonė nuo nusikalstamumo. Verta paminėti, jog laisvės atėmimas neturėtų būti automatiškai taikomas kaip numatyta bausmė už alternatyvos įkalinimui nevykdymą, nes tokiu atveju bausmės tikslai galėtų būti pasiekti tikslingiau taikant kito pobūdžio alternatyvą įkalinimui. Pažymėtina, kad alternatyvos įkalinimui efektyviausiai naudojamos vidutinio sunkumo nusikalstamų veikų atveju, nes už labai sunkias nusikalstamas veikas asmenys dažniausiai baudžiami įkalinimu, o už lengvesnes nusikalstamas veikas įkalinimas paprastai neskiriamas⁴⁴.

Autoriaus nuomone, labai svarbu, jog alternatyvos įkalinimui būtų taikomos atsakingai, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes. Švelnesnio pobūdžio bausmės ar kitos baudžiamosios justicijos priemonės gali nedaryti jokio poveikio ir nemažinti nusikalstamų veikų pakartotinumą ar prisidėti prie visuomenės saugumo, jeigu bus skiriamos tais atvejais, kuomet bylos aplinkybių visuma rodo, jog teisingiau skirti griežtesnio pobūdžio bausmę, kaip laisvės atėmimą ar areštą, o ne alternatyvas įkalinimui. Svarbu aklaui ir automatiškai netaikyti alternatyvų įkalinimui, vien dėl pačio fakto, jog reikia mažinti represyvumą ar įkalinimo taikymo kiekį. Tai turi būti nuoseklus darbas, atsižvelgiant, kokį tai turės poveikį nuteistojo resocializacijai ir visuomenės saugumui. Taip pat, siekiant sumažinti „kontrolės tinklo išplėtimo“ riziką, rekomenduojama, kad teismas pirma nustatytų įkalinimo trukmę už nusikalstamą veiką, remdamasis įprastais bausmės skyrimo kriterijais, o tuomet nuspręstų, ar bausmės trukmė ir kitos aplinkybės pateisintų įkalinimą pakeisti alternatyva⁴⁵.

Tokijo taisyklės išskiria, jog naujų su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių kūrimas turėtų būti skatinamas bei stebimas, taikymas turi būti sistemingai vertinamas, taip pat apspvarstoma galimybė pažeidėjus resocializuoti bendruomenėje, vengiant, kiek įmanoma, formalios teisinės procedūros ar teismo nagrinėjimo, laikantis teisinių garantijų ir teisės viršenybės principo. Alternatyvos turi būti taikomos pagal minimalaus įsikišimo principą, o jų taikymas turėtų būti dalis judėjimo link depenalizacijos ir dekriminalizacijos,

⁴⁴ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus], 9-51. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

⁴⁵ United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus], 31. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

o ne trukdyti ar vilkinti šiuos procesus. Taip pat, esant kai kurioms su laisvės atėmimu nesusijusioms priemonėms, reikalingas nusikaltėlio sutikimas, sudaryta galimybė rašyti skundus dėl žmogaus teisių pažeidimų, privalo būti saugomas nusikaltėlio ir jo šeimos privatumas bei orumas, o su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės negali apimti medicininių ar psichologinių eksperimentų ar pernelyg didelės fizinės ar psichinės žalos rizikos jam. Verta pažymėti, jog taikant su laisvės atėmimu nesusijusią priemonę turi būti ir tam tikra priežiūra, siekiant sumažinti pakartotinį nusikalstamumą, padėti nusikaltėliui integruotis į visuomenę, bei, kai reikia suteikiama psichologinė, socialinė ir materialinė pagalba, galimybė stiprinti ryšius su bendruomene ir palengvinti socializacijos galimybes. Galiausiai, yra pabrėžiama savanorių ir darbuotojų veiklos svarba, nes jie turėtų skatinti nusikaltėlius ir jų šeimas užmegzti prasmingus ryšius su bendruomene, teikdami konsultacijas bei kitas tinkamas pagalbos formas.

Doktrinoje yra išskiriamos specialios nuteistųjų kategorijos, kuriems įkalinimo įstaigos daro didelę žalą, o alternatyvos įkalinimui ar papildoma pagalba yra labiau tikslinga nei kitiems nuteistiesiems – nepilnamečiai, moterys, nuteistieji turintys priklausomybes narkotikams, sergantys psichinėmis ligomis, priklausantys įvairioms menkiau atstovaujamoms visuomenės mažumoms⁴⁶. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklėse (Pekino taisyklėse) yra pabrėžiama, jog nepilnamečiams nuteistiesiems „*asmens laisvės atėmimas netaikomas, nebent nepilnametis būtų nuteista už sunkų smurtinį nusikaltimą prieš kitą asmenį arba už atkaklų kitų sunkių nusikaltimų darymą ir nebent nėra jokio kito tinkamo atsako*“ bei teigiama, kad būtina „*visapusiškai išnaudoti esamas alternatyvias sankcijas ir kurti naujas, atsižvelgiant į visuomenės saugumą. Probacija turėtų būti taikoma kiek įmanoma labiau, taikant bausmės vykdymo atidėjimą, lygtines bausmes, įvairių komisijų sprendimus ir kitas priemones*“⁴⁷. Autoriaus nuomone, nepilnamečiams turėtų būti kuo labiau ribojamas įkalinimas, nes esant jaunam ir besiformuojančiam žmogui, žalingas įkalinimo poveikis yra stipresnis bei skatinantis nepilnametį ir toliau visą gyvenimą save matyti kaip esamą nusikalstamo pasaulio, o ne visuomenės dalį. Tuo tarpu Jungtinių tautų taisyklėse dėl elgesio su kalinėmis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusių priemonių moterims

⁴⁶ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus]. 57. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

⁴⁷ 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklės (Pekino taisyklės) [interaktyvus]. Generalinė Asamblėja A/RES/40/33. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-jvenile>

nusikaltėlėms (Bangkoko taisyklėse) įtvirtinta, jog tam tikrais atvejais „nusikaltėlės negali būti atskiriamos nuo savo šeimų ir bendruomenių tinkamai neatsižvelgiant į jų kilmę ir šeimos ryšius. Kai tik tai tinkama ir įmanoma, turi būti įgyvendinti alternatyvūs nusikaltimus padariusių moterų valdymo būdai, pavyzdžiui, nukreipiamosios priemonės, ikiteisminio tyrimo ir bausmės alternatyvos <...>, „apsaugos priemonės nepriklausomų įstaigų, nevyriausybinių organizacijų ar kitų bendruomenės tarnybų valdomose prieglaudose“ <...>, „terapiniai kursai ir konsultavimas smurto artimoje aplinkoje ir seksualinės prievartos aukoms; tinkamas gydymas asmenims su psichikos negalia; ir švietimo bei mokymo programos, skirtos pagerinti įsidarbinimo perspektyvas“⁴⁸. Tad ypač pažeidžiamoms įkalinimo įstaigose esančioms nuteistųjų kategorijoms alternatyvos įkalinimui bei kitos priemonės, ribojančios įkalinimą gali užtikrinti sėkmingesnę resocializaciją bei apsaugoti nuo bereikalingų kančių ar žmogaus teisių pažeidimų.

⁴⁸ 2010 m. gruodžio 21 d. Jungtinių Tautų taisyklės dėl moterų kalinių elgesio ir ne laisvės atėmimo priemonių moterims pažeidėjoms (Bangkoko taisyklės) [interaktyvus]. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-treatment-women-prisoners-and-non-custodial>

2. Baudžiamajame kodekse numatytų alternatyvių bausmių veiksmingumo analizė

2.1. Viešųjų darbų bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje

Viešųjų darbų bausmė yra švelniausio pobūdžio iš esančių alternatyvų įkalinimui rūšių Lietuvoje ir nuteistajam sukelianti palyginti mažiausiai nepatogumų. Pirmojoje 1976 m. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rezoliucijoje R (76) 10 „Dėl būtinų alternatyvių baudžiamųjų priemonių įkalinimui“ viešųjų darbų bausmės išskiriama kaip galima alternatyva įkalinimui bei pateikiami jos privalumai – pažeidėjas atlygina padarytą žalą atliekant visuomenei naudingą darbą ir bendruomenės aktyvus prisidėjimas prie pažeidėjo resocializacijos, priimant jo bendradarbiavimą savanoriškoje veikloje⁴⁹. Viešųjų darbų bausmė Lietuvoje yra numatyta kaip pagrindinė, alternatyvioji bausmė. Lietuvos BK ši alternatyvioji bausmė yra numatyta 152 sudėčių sankcijose, o tai sudaro tik 30,1% visų BK specialiojoje dalyje numatytų sudėčių sankcijų, tad įstatymų leidėjas yra apsunkinęs teismų galimybes skirti šią alternatyvą įkalinimui. Galima teigti, jog viešųjų darbų bausmė yra ganėtinai nedažnai numatyta kaip galima alternatyva įkalinimui, tad taikoma esant mažiau pavojingesnėms nusikalstamoms veikoms, kaip baudžiamieji nusižengimai, neatsargūs ar nesunkūs nusikaltimai. Paminėtina, jog kitose valstybėse viešųjų darbų bausmės statusas skiriasi, tačiau taip pat suprantama kaip alternatyva įkalinimui. Pavyzdžiui, Belgijoje – atlikus viešuosius darbus, prokuroras gali nutraukti ikiteisminį tyrimą, ypač jei gresia iki 2 metų įkalinimo, taip pat naudojama kaip probacijos priemonė ar bausmė; Bulgarijoje – gali būti probacijos metu taikomas įsipareigojimas, darbas nuteistojo darbovietėje sumažinant darbo užmokestį ar savanoriškas darbas įkalinimo įstaigoje; Vokietijoje – probacijos priemonė, sąlyga nutraukti baudžiamąjį procesą be nuteisimo laisvės atėmimo bausme, viešieji darbai gali būti taikomi, kai nuteistajam baudos bausme nėra galimybės susimokėti; Ispanijoje – savarankiška bausmė arba gali pakeisti kitą bausmę, o seksualinių nusikaltimų atvejais įkalinimas gali būti pakeistas tik viešaisiais darbais kartu paskiriant mokymo programą⁵⁰. Bet kuriuo atveju tai yra alternatyva įkalinimui, nes nuteistojo laisvės suvaržymas iš esmės apsiriboja reikalavimu atlikti konkrečius viešuosius darbus, būnant visuomenėje ir yra išvengiama perteklinio įkalinimo taikymo.

⁴⁹ 1976 m. kovo 9 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija (76) 10 dėl tam tikrų alternatyvių laisvės atėmimo bausmėms priemonių [interaktyvus]. Ministrų komitetas, 255-asis Ministrų pavaduotojų posėdis. <https://rm.coe.int/16804feb80>.

⁵⁰ GRAEBSCH, Christine M. ir BURKHARDT, Sven-U. (2015). Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Eugrimas“, 70-71.

Prieš viešųjų darbų pradžią būtina įsitikinti, jog darbas yra prieinamas, bus atliekamas tinkamai prižiūrint, yra sukurta kokybiška infrastruktūra, pakankami probacijos tarnybos darbuotojų ir ekonominiai ištekliai, tinkamos darbo sąlygos, patalpos bei veiksmingi bendradarbiavimo mechanizmai tarp įstaigos, suteikiančios darbo galimybes ir institucijos, atsakingos už nuteistojo priežiūrą⁵¹. Šalia to, labai svarbus yra dirbamas socialinis darbas su nuteistuoju, kuris gali būti įgyvendinamas per specializuotas, į gyvenimiškų įgūdžių tobulinimą nukreiptas programas, kuriomis siekiama pakeisti nuteistojo elgesį, jog asmens pokyčiai nebūtų trumpalaikiai, būtų atkurti asmenų socialiniai gebėjimai, ryšiai su šeima, artimaisiais, visuomene, padėti atsisakyti narkotinių ir pan. medžiagų, alkoholio vartojimo, pasirinkti darbą bei ugdyti įgūdžius, leidžiančius geriausiai resocializuotis⁵². Pagal 2025 m. Lietuvos probacijos tarnybos duomenis, nuteistieji viešųjų darbų bausme dalyvavo įvairiose smurtaujančių šeimoje, elgesio pasikeitimo, smurto ir pykčio valdymo, nusikalstamo elgesio keitimo, psichoaktyvių medžiagų mažinimo, priklausomybių gydymo, dailės terapijos programose⁵³. Būtent šios priemonės ypač lemia bausmės ir jos tikslų veiksmingumą bei individualizavimą, tinkamą nuteistojo resocializaciją, atliekant viešųjų darbų bausmę. Verta paminėti, jog dažnai visuomenė mato viešųjų darbų bausmę kaip nepelnytą privilegiją nuteistiesiems, tad svarbu užtikrinti veiksmingą šios bausmės taikymą, aiškiai apibrėžti taikymo kriterijus, apimančius rizikos vertinimą ir patikimą šios alternatyvios bausmės prognozę, o, kad teismai lengviau apsispręstų skirti viešųjų darbų bausmę, svarbu teikti grįžtamąją informaciją apie bausmės įgyvendinimo sėkmę⁵⁴.

Vis dėlto, paminėtina, jog Nyderlanduose buvo atliktas tyrimas dėl viešųjų darbų poveikio, siekiant sumažinti įkalinimo bausme nuteistųjų skaičių. Viešieji darbai buvo skiriami, kai asmeniui grėsė iki 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmė. Tyrimas parodė, jog per 10 metų, viešųjų darbų bausmės skyrimas padidėjo nuo 4% iki 15%, o nuteistųjų trumpalaikiu įkalinimu skaičius nepakito. Paaikškėjo, jog tuo metu teismai viešuosius darbus skirdavo kaip baudos ar bausmės vykdymo atidėjimo alternatyvą ir tik 30-50% skirtų

⁵¹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus]. 119. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

⁵² MACKEVIČIUS, Tomas (2005). *Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62), 85.

⁵³ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

⁵⁴ RADULOVIĆ, Darko (2019). *Community service as an alternative criminal sanction*. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, Ljubljana 70, 2019, 4, 379.

521 nuteistasis (3,6% visų bausmių), 2025 m. – 508 nuteistieji (3,5% visų bausmių)⁵⁷. Tad galima daryti išvadą, jog ši alternatyva įkalinimui Lietuvoje nėra populiari ir yra ties išnykimo riba. Kodėl taip yra, priežastys lieka iki galo neaiškios, tačiau galima nuspėti, jog šios bausmės veiksmingumu ir nauda teismai nepasitiki, ne visuomet galima skirti šią bausmę dėl nuteistojo sveikatos ar fizinių problemų, nėra išvystyta tinkama infrastruktūra šiai alternatyvai įkalinimui įgyvendinti, visuomenės nenoras įsileisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį šalia savęs.

Kalbant apie šios bausmės trukmę, BK 46 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog *„viešieji darbai skiriami nuo vieno mėnesio iki vienerių metų. Bausmės terminas skaičiuojamas mėnesiais. Asmuo, nuteistas atlikti viešuosius darbus, įpareigojamas per teismo paskirtą laiką neatlygintinai dirbti nuo 10 iki 40 valandų per mėnesį visuomenės labui“*. 3 dalis nustato maksimalias ribas valandomis, kad *„viešųjų darbų atlikimo laikas bei darbo valandų skaičius straipsnio sankcijoje nenurodomas. Tai nustato teismas, skirdamas bausmę, tačiau šis laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą“*. Teismas individualizuoja viešųjų darbų bausmę atlikdamas nusikalstamos veikos pobūdžio ir jos pavojingumo visuomenei laipsnio vertinimą, nusikaltėlio asmenybės analizę, tačiau praktikoje pasitaiko atvejų, kai viešųjų darbų atlikimo terminas yra neproporcingas nustatytų valandų skaičiui (pvz. teismas skiria 150 valandų naudingo darbo ir nustato 4 mėnesių terminą jam atlikti)⁵⁸. Ypač svarbu, jog viešųjų darbų bausmę nuteistasis galėtų atlikti proporcingai ir adekvačiai išdėstant bausmės trukmę per atitinkamą laikotarpį taip, jog nenutrauktų savo asmeninių ir socialinių ryšių, neprarastų savo darbo, studijų vietos, galėtų įgyvendinti kitas savo pareigas, kaip prižiūrėti sergančius artimuosius, vaikus ar pan.

Pagal BK 46 straipsnio 1 dalį, *„viešieji darbai skiriami tik tuo atveju, jeigu kaltinamasis sutinka“*. Tai kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 straipsnio, kuris teigia, jog *„priverčiamasis darbas draudžiamas“*, tačiau *„priverčiamuoju darbu nelaikomas ir įstatymo reguliuojamas teismo nuteistųjų darbas“*⁵⁹. BVK 14 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog *„darbas parenkamas atsižvelgiant, kiek tai yra įmanoma, į nuteistojo*

⁵⁷ Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

⁵⁸ MACKEVIČIUS, Tomas (2011). *Realization of the public works penalty in Lithuania*. Jurisprudencija, 2011, 18(2), 759.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014;

specialybę ar profesiją, gyvenamąją vietą ir jo paties pageidavimą“, o 15 straipsnio 3 dalyje yra paminimos sritys, kuriose nuteistieji turėtų atlikti savo bausmę kaip visuomenei naudingą darbą – „*sveikatos priežiūros, socialinių paslaugų ar kitos įstaigos organizacijos, kuriose atliekami viešieji darbai*“. Skiriant konkrečią viešųjų darbų bausmės atlikimo vietą, yra atsižvelgiama į nuteistojo pageidavimus, atsižvelgiama į jo turimą darbo patirtį, įgūdžius, specialybę ar profesiją, moterims ir nepilnamečiams skiriami lengvesnio pobūdžio, nereikalaujantys fizinio pasirengimo darbai, o vyrai dažnai atlieka aplinkos tvarkymo, taisymo, smulkius remonto darbus poliklinikų, seniūnijų ar kitų įstaigų teritorijoje⁶⁰. Valstybė turi pareigą surinkti darbdavių ir organizacijų sąrašą, kuriems reikia papildomos darbo jėgos ar kurie yra linkę rūpintis nuteistaisiais ir tuomet pasakyti nuteistajam, kur jis turėtų atlikti viešuosius darbus⁶¹. Autoriaus nuomone, ši bausmė padeda valstybei sutaupyti finansiškai – asmuo nėra įkalinamas ir pilnai išlaikomas bei asmuo dirba visuomenei naudingą darbą, už kurį nėra išmokamas atlyginimas, nors įprastu atveju turėtų būti išmokamas.

Viešųjų darbų bausmė reikalauja glaudžios priežiūros, siekiant patikrinti, ar nuteistasis atlieka paskirtą darbą bei užtikrinti, kad nuteistieji nebūtų išnaudojami ar verčiami dirbti daugiau negu reikia ar nepriimtiniomis sąlygomis, tad visuomenė bei darbdaviai gali suteikti darbo galimybių nuteistiesiems, tačiau neturėtų atlikti vykdymo ar drausminių funkcijų⁶². ET rekomendacijoje „dėl Europos bendruomenės sankcijų ir priemonių taisyklių“ CM/Rec(2017)3 numatyta, jog nusikaltėliams skiriamos užduotys turėtų būti socialiai naudingos ir prasmingos, siekiant kuo labiau panaudoti ir/ar tobulinti nusikaltėlio įgūdžius, o patys viešieji darbai negali būti atliekami siekiant pelno ar komercinės naudos darbą suteikiančioms įstaigoms bei jų darbuotojams⁶³. Taip pat, pažymėtina, jog užsienio šalių praktika rodo bei tarptautiniai standartai rekomenduoja nusikaltėlius apdrausti nuo jų padarytos žalos, nelaimingų atsitikimų ir civilinės atsakomybės, nors Lietuvoje, viešųjų darbų bausme nuteisti asmenys nėra apdraudžiami nei sveikatos, nei nelaimingų atsitikimų draudimu, o pagal BVK 97 straipsnį už padarytą

⁶⁰ ZUBAITĖ, Kristina (2016). *Viešųjų darbų bausmė*. Teisės mokslo pavasaris 2016, Vilniaus universiteto teisės fakulteto studentų mokslinė draugija, 410.

⁶¹ BIKELIS, Skirmantas (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 21.

⁶² United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus]. 35. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

⁶³ 2017 m. kovo 22 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl Europos taisyklių dėl bendruomeninių sankcijų ir priemonių, priimta Ministrų komiteto 1282-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje, CM/Rec(2017)3.

žalą nuteistieji atlygina patys įprasta Civilinio kodekso nustatyta tvarka ir pagrindais⁶⁴. Autoriaus nuomone, suteikus šias socialinės apsaugos priemones, nuteistiesiems galėtų būti didesnė motyvacija atlikti viešuosius darbus, nes nereikėtų patiems mokėti draudimo įmokų šios bausmės vykdymo laikotarpiu. Tai skatintų nuteistuosius viešųjų darbų bausmę atlikti iki galo bei atsirastų didesnė tikimybė, kad nuteistasis atlygins nukentėjusiajam žalą. Taip pat, darbdaviams ir įvairioms organizacijoms būtų didesnė motyvacija priimti nuteistuosius dirbti, žinant, kad yra tikimybė, jog jei nuteistasis padarys žalos jo darbovietėje, bus tinkamai atlyginta.

Viena iš didesnių viešųjų darbų bausmės trūkumų ir probleminių vietų yra vengimas atlikti viešųjų darbų bausmę. BK 46 straipsnio 7 dalis numato, jog „jeigu asmuo vengia atlikti viešuosius darbus, bausmę vykdanči institucija įspėja nuteistąjį dėl galimų teisinių pasekmių. Jeigu asmuo ir po įspėjimo vengia atlikti viešuosius darbus, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali pakeisti viešuosius darbus bauda arba laisvės apribojimu“. Pagal Lietuvos probacijos tarnybos duomenis⁶⁵, nuteistieji, kurie vengė atlikti viešųjų darbų bausmę ir jiems buvo pakeistas nuosprendis į kitą bausmę, 2022 m. sudarė 12,9% nuteistųjų, 2023 m. – 12%, 2024 m. – 11,5%, 2025 m. – 10,1%. Teigiamas aspektas, jog vengimo procentas per šį laikotarpį palaipsniui mažėjo, tačiau vis tiek viešųjų darbų bausmės vengimas išlieka problema, rodanti šios alternatyvos įkalinimui netobulumus. Tai gali būti nuteistųjų žema motyvacija atlikti šią bausmę, skeptiškas darbdavių požiūris bei prastas bendradarbiavimas su nuteistuoju ir probacijos tarnyba, darbovietė yra toliau nuo nuteistojo gyvenamosios vietos. Negana to, pasitaikė nuteistųjų, kurie padarė nusikalstamų veikų viešųjų darbų bausmės vykdymo metu: 2022 m. – 8 nuteistieji (0,73% visų nuteistųjų), 2023 m. – 18 nuteistųjų (1,7% visų nuteistųjų), 2024 m. – 13 nuteistųjų (1,44% visų nuteistųjų), 2025 m. – 4 nuteistieji (0,45% visų nuteistųjų)⁶⁶. Verta paminėti, jog vengimas nedidina įkalinimo skaičiaus, nes viešųjų darbų bausmė gali būti pakeičiama kitomis alternatyviomis bausmėmis įkalinimui – bauda ar laisvės apribojimu. Šiuo atveju tai teigiamas Lietuvos teisinio reguliavimo pavyzdys, kadangi alternatyva įkalinimui yra pakeičiama kita alternatyva, o ne trumpalaikiu ar ilgalaikiu įkalinimu. Vis dėlto, nemažas

⁶⁴ MACKEVIČIUS, Tomas (2005). *Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62), 84.

⁶⁵ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos prežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

⁶⁶ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos prežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

vengimo procentas ir mažėjantis viešųjų darbų skyrimo procentas indikuoja, jog ši alternatyva įkalinimui kol kas minimaliai prisideda prie įkalinimo mažinimo Lietuvoje.

2.2. Baudos bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje

Baudos bausmė yra išsiskirianti iš kitų alternatyviųjų bausmių savo ekonominiu pobūdžiu. Nuteistasis už savo padarytas nusikalstamas veikas atsako savo turimais finansais. Baudos bausmė, numatyta Tokijo taisyklėse kaip alternatyva įkalinimui yra pakankamai veiksminga baudžiamoji priemonė ir turi savų privalumų, nes geriau mažina nusikalstamų veikų pakartotinumą palyginus su įkalinimu, valstybė gauna papildomų pajamų į biudžetą, nuteistasis įpareigojamas kompensuoti visuomenei padarytą žalą. Autoriaus nuomone, baudos turėtų būti efektyvios, esant ekonominio-finansinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms, nes tikėtina, jog šiems nusikaltėliams finansų netekimas psichologiškai yra skaudesnis nei kito pobūdžio nusikalstamų veikų atveju, kadangi jie savo veikomis siekė turtinės naudos, pinigai jiems yra pagrindinis tikslas ir motyvacija daryti nusikalstamas veikas, o paskyrus baudą jų pastangos užsidirbti nelegaliai tampa bevertės, tad galimai tai būtų vienas iš veiksnių keistis ir pradėti užsidirbti legaliu būdu. Iš vienos pusės, bauda leidžia pažeidėjui pajusti realų nubaudo poveikį, bet taip pat tai asmens laisvės neribojanti bausmė, kuri gerai suderinta su nusikaltimų prevencijos bei resocializacijos tikslais, o pats baudos vykdymo administravimas palyginti su įkalinimo bausme nėra toks brangus⁶⁷. Vis dėlto, kyla pavojus, jog bauda gali neturėti jokio poveikio nuteistajam, nes baudą gali sumokėti tretieji asmenys, kita vertus, bauda gali paveikti finansiškai ir nuteistojo šeimos narius ar konkuruoti su žalos atlyginimu nukentėjusiesiems, tad baudos taikymas turėtų būti suderintas su nuteistojo galimybe ją sumokėti ir kt.⁶⁸. Taip pat pabrėžiama kokybiška baudų surinkimo administravimo svarba, besiremianti biurokratine mokesčių rinkimo struktūra susieta su teismų sistema, nes veikianti sistema ir tinkamas bendradarbiavimas tarp institucijų leidžia turėti patikimus duomenis apie nuteistųjų turimas pajamas, o nepakankama kontrolė gali sudaryti sąlygas korupcijai⁶⁹.

⁶⁷ FEDOSIUK, Oleg (2019). *Baudos bausmė atgrasymo iliuzijos spąstuose*. Jurisprudencija, 2019, 26(2), 294.

⁶⁸ ŠULIJA, Gintautas (2004). *Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse*. Teisė, 2004, 52, 110-114.

⁶⁹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus]. 31. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

Lietuvoje baudos bausmė BK yra numatyta 285 sankcijose, kas sudaro 56,4% visų nusikalstamų veikų sudėčių ir yra dažniausiai sankcijose numatyta alternatyvioji bausmė. Taip pat, tai yra populiariausia Lietuvoje taikoma bausmė (nors sudėjus ilgalaikio laisvės atėmimo ir arešto bausmes vis dar šiek tiek atsilieka), nuo 2006 m. pastoviai sudaranti apie 27-32% visų taikomų bausmių⁷⁰. Baudos bausmė yra numatyta įvairaus sunkumo nusikalstamų veikų sudėtyse, išskyrus labai sunkius nusikaltimus, o kai kuriose sankcijose baudos bausmė yra numatyta kaip vienintelė alternatyva įkalinimo bausmei. Autoriaus nuomone, tai įrodo, jog įstatymų leidėjas mato baudos bausmę tam tikrų nusikalstamų veikų atvejais kaip lygiavertį laisvės atėmimo pakaitalą, galinti įgyvendinti bausmės tikslus bei pasiekti norimus rezultatus ir be žalingo įkalinimo poveikio. Pastaraisiais metais baudos bausmė buvo taikyta: 2022 m. – 4769 nuteistiesiems (30,7% visų bausmių), 2023 m. – 4500 nuteistiesiems (30,1% visų bausmių), 2024 m. – 4358 nuteistiesiems (29,8% visų bausmių), 2025 m. – 4283 nuteistiesiems (29,9% visų bausmių)⁷¹. Šie skaičiai rodo, jog baudos bausmė taikoma pakankamai stabiliai ir yra pasitikima jos nauda, esamais privalumais prieš įkalinimą, ji veikia kaip alternatyva įkalinimui, tačiau kaip teisinės sistemos tikslas turėtų būti iškeltas baudos bausmės taikymo skaičiaus didinimas, pilnai aplenkiant taikomų įkalinimo bausmių procentus. Vis dėlto, nerimą kelia tai, jog šios alternatyvos įkalinimui taikymas pastaruoju metu, nors ir labai minimaliai, bet mažėja. Pavyzdžiui, Europos Sąjungos bei užsienio šalyse, 2020 m. duomenimis⁷², baudos bausmę sudarė: Danijoje – 88,3% visų bausmių, Šveicarijoje – 80,1%, Suomijoje – 76,7%, Jungtinėje Karalystėje – 75,6%, Švedijoje – 60%, Portugalijoje – 59,4%. Tokie skaičiai rodo, jog baudos bausmė gali būti taikoma kaip reali alternatyva įkalinimui ir mažinti įkalinimą. Panašiai kaip Lietuvoje, baudos bausmę skiria Vengrija – 27,5%, Lenkija – 33,4% ir Nyderlandai – 22,3%, o kaimyninėje Latvijoje baudos bausmė tesudaro tik 3,6%.

Paminėtina, jog Lietuvoje po 2017 m. spalio 6 d. BK įstatymo redakcijos galioja tokie baudos dydžiai:

⁷⁰ Žr. 6 paveikslą, p. 26.

⁷¹ Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

⁷² Aebi, M.F., Caneppele, S., Harrendorf, S., Hacin, R., Hashimoto, Y. Z., Jehle, J.-M., Kensey, A., Khan, T.S., Molnar, L., Þórisdóttir, R., Smit, P., ir nacionaliniai korespondentai (2024). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2024* (7 leidimas) [interaktyvus]. Series UNILCRIM, (3)2024, 221. <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>.

7 paveikslas. Galiojantys baudos dydžiai

Nusikalstamos veikos kategorija	Baudos minimalūs ir maksimalūs dydžiai	Baudos vidurkis
Baudžiamasis nusižengimas	Nuo 15 MGL (750 Eur) iki 500 MGL (25 000 Eur)	257,5 MGL (12 875 Eur)
Neatsargus nusikaltimas	Nuo 20 MGL (1000 Eur) iki 750 MGL (37 500 Eur)	385 MGL (19 250 Eur)
Nesunkus nusikaltimas	Nuo 50 MGL (2500 Eur) iki 2000 MGL (100 000 Eur)	1025 MGL (51 250 Eur)
Apysunkis nusikaltimas	Nuo 100 MGL (5000 Eur) iki 4000 MGL (200 000 Eur)	2050 MGL (102 500 Eur)
Sunkus nusikaltimas	Nuo 150 MGL (7500 Eur) iki 6000 MGL (300 000 Eur)	3075 MGL (153 750 Eur)
Juridiniam asmeniui	Nuo 200 MGL (10 000 Eur) iki 100 000 MGL (5 000 000 Eur)	50 100 MGL (2 505 000 Eur)
Nepilnamečiui	Nuo 5 MGL (250 Eur) iki 50 MGL (2 500 Eur)	27,5 MGL (1375 Eur)

Šaltinis: FEDOSIUK, Oleg (2019). *Baudos bausmė atgrasymo iliuzijos spąstuose*. Jurisprudencija, 2019, 26(2), 298.

Šiuo atveju būtina išanalizuoti bausmės baudos vidurkius bei ribas ir palyginti su vidutiniu mėnesiniu darbo užmokesčiu Lietuvos ūkyje neto (darbo užmokestis į rankas), kuris 2025 m. III ketvirtį sudarė 1484,4 euro⁷³. Tai svarbu, norint išsiaiškinti, koks yra atotrūkis tarp šių rodiklių bei ar tai yra proporcinga. Baudžiamojo nusižengimo atveju – 11,5% baudos vidurkio (8,67 VDU), neatsargaus nusikaltimo atveju – 7,7% baudos vidurkio (12,97 VDU), nesunkaus nusikaltimo atveju – 2,9% baudos vidurkio (34,53 VDU), apysunkio nusikaltimo atveju – 1,4% baudos vidurkio (69,05 VDU), sunkaus nusikaltimo atveju – 1% baudos vidurkio (103,58 VDU). Verta paminėti, jog nepilnamečių atveju pagal BK 90 straipsnio 4 dalį „*bauda gali būti skiriama tik dirbančiam ar savo turto turinčiam nepilnamečiui*“. Vienas pagrindinių baudos bausmės trūkumų Lietuvoje yra tai, jog galiojantys baudos bausmės dydžiai ir ribos yra per dideli bei neproporcingi vidutinėms gyventojų gaunamoms pajamoms, o kai BK pakeitimai buvo priimti Lietuvos gyventojų pajamos buvo žymiai mažesnės nei dabar, tad ir tikėtina, jog minėta disproporcija buvo dar didesnė. Pavyzdžiui, net ir švelniausios nusikalstamos veikos, baudžiamojo nusižengimo atveju, tai sudaro beveik 9 VDU, kai tikrai ne kiekvieno nuteistojo darbo užmokestis yra vidutinis.

Įdomu, kad 2017 m. kai įsigaliojo baudų dydžių ir ribų pakeitimai, padidėjo baudos bausmės skyrimo procentai (2016 – 23,7%; 2017 m. – 31,6%) ir nuo tada stabiliai laikosi apie 28-30% skiriamų visų bausmių⁷⁴. Gali būti, jog viena iš baudos bausmės skyrimo padidėjimo priežasčių buvo tai, jog griežtos baudos bausmės paskatino teismus

⁷³ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (n.d.). *Pagrindiniai socialiniai rodikliai* [interaktyvus]. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai-1/>

⁷⁴ Žr. 6 paveikslą, p. 26.

taikyti šią alternatyvą įkalinimui, tikintis didesnio veiksmingumo ir atgrasymo nuo nusikalstamų veikų darymo. Autoriaus nuomone, per griežta baudos bausmė nuteistajam, ypač turinčiam žemesnes pajamas, gali sukelti neproporcingai žalingą ir atvirkštinį nei siekiama poveikį, suvaržantį nuteistą kaip esant įkalinimui (nuteistajam net galėtų atrodyti, jog paprasčiau „atsėdėti kalėjime“ nei mokėti neproporcingai didelę baudą), tad tokiu atveju griežta baudos bausmė tampa neatitinkanti alternatyvos įkalinimui tikslų bei standartų. Be to, kaip šios alternatyvos įkalinimui trūkumą galima įvardyti BK 63 straipsnio 7 dalyje ir 64 straipsnio 4 dalyje numatytas bausmių skyrimo nuostatas, jog subendrinant baudos bausmę galima viršyti nustatytą bausmės maksimalų dydį. Lygiai taip pat esant korupcinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms pagal BK 47 straipsnio 2 dalį baudos dydis taip pat gali viršyti numatytą bausmės dydžio maksimumą. Nėra priežasčių, kodėl būtina išskirti baudos bausmę tarp kitų bausmių, o korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas tarp kitų nusikalstamų veikų, žinant paprastą taisyklę, jog įstatymas turi būti visiems teisingas ir vienodas bei tai, jog maksimali baudos riba ir taip pakankamai aukšta. Kita vertus, tokiose valstybėse kaip Austrija ir Prancūzija, šalia dienpinigių sistemos egzistuoja ir nustatytos specialios baudos dydžio apskaičiavimo taisyklės už atitinkamų kategorijų nusikalstamas veikas (pvz. už kontrabandą)⁷⁵.

Skiriant bausmę, artimesni realiai kaltinamųjų finansinei padėčiai yra minimalieji baudos bausmės dydžiai, bet norint, jog teismas juos skirtų reikia atsakomybę lengvinančių ir kaltinamąjį teigiamai apibūdinančių aplinkybių, kurių dažnu atveju labai sunku rasti. Jeigu yra paskiriama neadekvačiai didelė bausmė, kurios nuteistasis negali susimokėti, nebus įgyvendinamas nei vienas iš bausmės tikslų, o pasiektas baudos išieškojimas neproporcingai apsunkins ar sunaikins nuteistojo turtinę padėtį - neteks darbo ir pajamų, gali prarasti gyvenamąjį būstą, vėl ieškoti pajamų iš nusikalstamo pasaulio, tad bauda turi būti adekvati savo dydžiu ne vien nusikalstamos veikos pavojingumui, bet ir visuomenės pajamų lygiui, nuteistojo pajamoms, realiai galimybei ją sumokėti. Didelės baudos tik bausmės skyrimo, bet ne nusikalstamos veikos darymo metu gali atrodyti grėsmingai, o paskui dėl beveik neįmanomo įgyvendinimo, jos gali būti pakeičiamos į kitas alternatyvas įkalinimui. Tokie baudų dydžiai gali turėti prasmę tik tais atvejais, kai yra kaltinami ypač pasiturintys asmenys, tačiau tokių atvejų sąlyginai nedaug⁷⁶.

⁷⁵ BIKELIS, Skirmantas (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 19.

⁷⁶ FEDOSIUK, Oleg (2019). *Baudos bausmė atgrasymo iliuzijos spąstuose*. Jurisprudencija, 2019, 26(2), p. 296-301.

Vis dėlto, sveikintini BK pakeitimai⁷⁷, įsigalioję nuo 2025 m. vasario 1 d., kurie panaikino bausmės vidurkio taisyklę. Tai suteikia teismams didesnę diskreciją skirti teisingą ir proporcingą bausmę, atliepiančią realybę, o ne neadekvačius, įstatymų leidėjo nustatytus bausmės dydžius. Nepaisant to, būtina keisti baudos dydžius, kurie skatintų baudos bausmės taikymą, suteiktų galimybę nuteistajam susimokėti baudą, bet tuo pačiu nebūtų per minimalūs didelės pajamos turintiems nuteistiesiems. Taip pat doktrinoje yra siūloma keisti baudos bausmės diferencijavimą pagal nusikalstamos veikos sunkumą, nes tokio skirstymo kitose ES šalyse beveik nėra, tai mažina teismų diskreciją skirti bausmę, atitinkančią teisingumo principą bei atsižvelgiančią į nuteistojo turtinę padėtį⁷⁸.

Doktrinoje yra siūloma įvesti dienpinigių sistemą Lietuvoje, kuri egzistuoja užsienio šalių teisinėse sistemose. Ji apskaičiuojama atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir kitas bausmių skyrimo nuostatas bei ekonominio pobūdžio aplinkybes, o tai leidžia geriau įgyvendinti socialinį teisingumą, nes baudos dydis priklausytų nuo nuteistojo turimų pajamų, tačiau sunkumų kiltų siekiant nustatyti tikslias turimas asmens pajamas⁷⁹. Kita vertus, esant dabartinei sistemai Lietuvoje, teismai taip pat turėtų atsižvelgti į nuteistojo turtinę padėtį ir esamas pajamas nustatyti. Be to, doktrinoje yra nuomonė, jog baudos bausmė galėtų būti taikoma kaip papildoma bausmė, siekiant prevencinio poveikio nuteistajam už sunkius savanaudiškus ir asmeninio turinės naudos siekimo turinčius nusikaltimus, nes baudos ir kitos alternatyvos taikymo kombinacija galėtų bent iš dalies užpildyti egzistuojančią tarp laisvės atėmimo ir švelnesnių bausmių griežtumo skalės skirtumą⁸⁰. Baudos bausmės sisteminis pakeitimas galėtų lemti didesnę šios alternatyvos įkalinimui taikymą ir prisidėti prie įkalinimo mažinimo. Verta paminėti, jog kuomet Vokietijoje buvo įteisinta bauda kaip bausmė ir alternatyva įkalinimui, per 7 metus skiriamų trumpalaikių laisvės atėmimo bausmių skaičius sumažėjo apie 10 kartų, o skiriamų baudų skaičius išaugo trečdaliu bei vėlesniais metais ši bausmė leido išlaikyti stabilų laisvės

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72², 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo 5¹, 40¹, 58¹, 72⁵, 72⁶, 72⁷, 72⁸ straipsniais įstatymas. TAR, 2024-05-02, Nr. 8214.

⁷⁸ SAKALAUSKAS, Gintautas ir NAMAVIČIUS, Justas (2018). *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 68¹, 68², 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto nr. XIII-P-10661* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Teisės e-aktualijos, 2018 m. Nr. 1 (14), 40. https://teise.org/wp-content/uploads/2018/05/aktualijos-18_1_Nr14.pdf

⁷⁹ BIKELIS, Skirmantas (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, p. 18-19.

⁸⁰ BIKELIS, Skirmantas ir NIKARTAS, Simonas (2021). *Kai kurių pakeitimų baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatose, reguliuojančiose nusikalstamų veikų padarymo teises pasekmes, siūlymai* [interaktyvus]. Teisės e-aktualijos, 2021, Nr. 1(19), 19. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/aktualijos_21_1_Nr19a.pdf

atėmimo bausmių skaičių, nepaisant spartaus nusikalstamumo augimo⁸¹. Lygybės ir proporcingumo principai lemia, jog bauda turėtų būti susieta su nuteistojo pajamomis, kadangi tai sudarytų apytiksliai vienodą baudžiamąjį poveikį tarp skirtingas pajamas gaunančių asmenų⁸². Logiška, jog neatsižvelgus į asmens turtinę padėtį, žemesnes pajamas turintys nuteistieji finansiškai nukenčia labiau nei didesnes pajamas turintys nuteistieji, o tai gali prieštarauti lygybės ir teisingumo principams. Tikėtina, jog tokiu atveju tarp žemesnes pajamas turinčių asmenų baudos bausmės vengimo procentas yra didesnis, o pati bausmė ne vienodai pasiekia bausmės tikslų.

Verta paminėti vieną iš baudos bausmės trūkumų, jog BVK 6 straipsnio 1 dalis numato, jog „*baudos bausmė vykdoma savanoriškai arba priverstinai*“, o 2 dalis papildo, jog sumokėti paskirtą baudą turi „*per du mėnesius nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos ar per kitą teismo nustatytą laikotarpį*“. Diskutuotina, ar dviejų mėnesių laikotarpis nėra per trumpas laikotarpis sumokėti baudą ypač tų nuteistųjų, kurių socialinė bei finansinė padėtis yra prasta ir sumokėti baudą per šį laikotarpį gali būti sudėtinga. Tai gali lemti priverstinį baudos išieškojimą, papildomus kaštus antstoliams ar bausmės pakeitimą kita alternatyva įkalinimui, tačiau mažiau veiksminga nei galėjo būti teismo paskirta baudos bausmė. BK 47 straipsnio 7 dalis numato, jog „*jeigu asmuo neturi lėšų sumokėti teismo paskirtą baudą, teismas <...>, nuteistojo sutikimu šią bausmę gali pakeisti viešaisiais darbais*“. Be to, to paties straipsnio 8 dalis papildo, jog „*jeigu asmuo vengia savo noru sumokėti baudą ir nėra galimybių ją išieškoti, teismas gali pakeisti baudą laisvės apribojimu*“. Šis teisinis reguliavimas, kuomet bauda pakeičiama kita alternatyva įkalinimui, o ne įkalinimu, atitinka tarptautinius standartus ir nedidina „kontrolės tinklo išplėtimo“ nes kai kuriose šalyse nuteistieji, kurie paprastai nekėlė didelio pavojaus visuomenei, nesumokėję baudų yra įkalinami ir tai reikšmingai prisideda prie įkalinimo įstaigų perpildymo⁸³. Teismams ypač sunku nustatyti aplinkybes, ar asmuo iš tikrųjų vengia vykdyti baudos bausmę, nes reikia įrodinėti, kad asmuo gauna, slepia ar nededa pastangų gauti pajamų sumokėti bausmei, o viešųjų darbų ar laisvės apribojimo atveju vengimą įrodinėti paprasčiau, nes tai rodo konkretūs ir objektyviai nustatomi veiksmai⁸⁴. Nėra

⁸¹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus], 43. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imp_risonment.pdf

⁸² Ibid, p. 31.

⁸³ United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus], 31. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

⁸⁴ PRANKA, Darius ir GELŽINYTĖ, Virginija (2018). *Baudos bausmės keitimo į kitas bausmes tvarka ir jos tobulinimo galimybės. Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 47.

duomenų, koks nuteistųjų procentas iki galo įvykdo jiems paskirtą baudos bausmę ir kiek baudų yra pakeičiama į kitas alternatyvas dėl vengimo ar negalėjimo susimokėti. Vis dėlto, nepaisant teisinio reguliavimo trūkumų, baudos bausmė turi privalumų prieš įkalinimą ir yra vienas iš pagrindinių teisinių įrankių, mažinančių laisvės atėmimo bausmių taikymą bei įkalinimą.

2.3. Laisvės apribojimo bausmė kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje

Laisvės apribojimo bausmė yra griežčiausio pobūdžio tarp kitų alternatyviųjų bausmių Lietuvoje, daugiausiai ribojanti nuteistųjų teises ir laisves. Ši bausmė savo prigimtimi yra panašiausia įkalinimui, nes taip pat yra ribojama nuteistojo laisvė, tačiau tai vis tiek yra tarptautiniuose standartuose pabrėžiama kaip su įkalinimu nesusijusi priemonė. Nors laisvė yra ribojama, tačiau nuteistasis gyvena visuomenėje, sumažėja tikimybė vėl susidurti su įkalinimo įstaigose vyraujančia subkultūra ir nusikalstamu pasauliu, psichologiškai suteikiama paskata keisti gyvenimą ne būnant uždarytam svetimoje bei atšiaurioje aplinkoje, bet sau artimoje, tad ir laisvės suvaržymai nėra neproporcingi. Kaip šios alternatyvos įkalinimui privalumus galima išskirti mažesnę tikimybę nutrūkti socialiniams ryšiams, bausmė neizoliuoja nuo visuomenės bei egzistuoja didesnė tikimybė pasiekti norimą nuteistojo resocializaciją. Taip pat kaip privalumus galima išskirti palyginus mažesnę nusikalstamų veikų pakartotinumą, mažiau panaudojamas valstybės lėšas nei įkalinimo atveju, suteikiama galimybė nuteistiesiems dirbti, mokytis, būti su artimaisiais, mokėti mokesčius, atlyginti padarytą žalą⁸⁵.

Laisvės apribojimas kaip savarankiška bausmės rūšis be Lietuvos Europoje yra numatyta Lenkijos ir Portugalijos baudžiamuosiuose įstatymuose, o Anglijoje ir Prancūzijoje laisvės apribojimas yra priemonė, kuria gali būti pakeista laisvės atėmimo bausmė⁸⁶. Verta paminėti, jog ši alternatyva įkalinimui Lietuvoje skiriasi nuo kai kurių kitų valstybių tuo, jog laisvės apribojimo bausmės vykdymo metu nuteistasis ją atlieka ne specializuotose ar su įkalinimu susijusiose įstaigose, bet savo gyvenamojoje vietoje bei tarp visuomenės⁸⁷. Autoriaus nuomone, laisvės apribojimo ar panaši į ją bausmė, esanti užsienio

⁸⁵ MESONIENĖ, Simona (2004). *Elektroninis monitoringas bausmių sistemoje: tarptautinis ir nacionalinis kontekstas*. Jurisprudencija, 2004, t. 52(44), 53.

⁸⁶ ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, II knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 91.

⁸⁷ MACKEVIČIUS, Tomas ir RAKŠTELIS, Marius (2010). *Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas*. Jurisprudencija, 2010, 4(122), 264.

valstybių teisiniame reglamentavime, kuomet atliekama ne gyvenamojoje vietoje negali būti laikoma kaip alternatyva įkalinimui, bet kaip švelnesnių laisvės ribojimų turintis įkalinimas, nes nuteistasis bausmę vis tiek atlieka įkalinimo įstaigoje, tad pasikeičia tik pavadinimas, bet turinys išlieka daugmaž panašus.

Laisvės apribojimo bausmė Lietuvos BK kaip alternatyvi bausmė yra numatyta 254 nusikalstamų veikų sudėčių sankcijose, o tai sudaro 50,3% visų sankcijų numatytų BK. Palyginus su kitomis bausmėmis, ši bausmė nusileidžia baudos bausmei ir įkalinimui. Pagal taikymo procentą laisvės apribojimo bausmė nuo atsiradimo 2003 m. iki 2011 m. padidėjo nuo tik 2,8% iki 17,2%, tačiau toks šuolis atsirado ne dėl to, jog laisvės apribojimas buvo taikomas kaip alternatyva įkalinimui, bet kaip bausmės vykdymo atidėjimo pakaitalas⁸⁸. Visgi, nuo 2012 m. iki 2023 m. laisvės apribojimo bausmės taikymas buvo taikomas vis dažniau ir sudarė 21-26% visų bausmių (dažniausiai antra pagal taikymą bausmė, kai kada lenkianti ir laisvės atėmimo bausmę), o palyginus lygtinio paleidimo taikymas išliko stabilus⁸⁹. Pastarųjų metų duomenimis, laisvės apribojimo bausmė sudarė: 2022 m. - 3431 nuteistasis (22,1% visų bausmių), 2023 m. - 3371 nuteistasis (22,6% visų bausmių), 2024 m. - 3000 nuteistųjų (20,5% visų bausmių), 2025 m. – 2903 nuteistieji (20,3% visų bausmių)⁹⁰. Tad laisvės apribojimas yra teismų pakankamai dažnai taikoma bausmė, prisidedanti prie mažesnio įkalinimo taikymo Lietuvoje, nors ir pastarųjų metų laikotarpio duomenys, kaip ir kitų alternatyviųjų bausmių atvejais, rodo, jog šios alternatyvos įkalinimui taikymo procentas minimaliai mažėja.

Vienas iš laisvės apribojimo bausmės privalumų yra taikomi įpareigojimai ir draudimai, kurie daro įtaką kokybiškesnei nuteistojo resocializacijai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) 2011 m. spalio 11 d. nutartyje teigė jog, *„laisvės apribojimo bausmės esmė yra per tam tikrą laikotarpį asmeniui taikomų apribojimų ir draudimų sistema. Asmeniui taikomi apribojimai ir draudimai sudaro šios bausmės nubaudimo elementus. Asmeniui taikomi draudimai ir apribojimai yra laikino pobūdžio: jie gali būti paskirti laikotarpiui nuo trijų mėnesių iki dvejų metų. <...> Skirdamas laisvės apribojimą, teismas parenka tokius įpareigojimus ir draudimus, kuriais geriausiai*

⁸⁸ DÜNKEL, F., HEINZ, W. ir SAKALAUSKAS, G. (2025). „Bausmių taikymo praktika ir kalinių populiacijos rodikliai Vokietijoje ir Lietuvoje Europos lyginamojoje perspektyvoje“ [interaktyvus], *Kriminologijos studijos*, 12, 33–74. <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/lt/article/download/39606/40215>

⁸⁹ Žr. 6 pav. p. 26.

⁹⁰ Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>

*pasiekiami laisvės apribojimo bausmės tikslai*⁹¹. Pagal Lietuvos probacijos tarnybos duomenis, nuteistieji turėjo skirtų atitinkamų įpareigojimų ir draudimų (apie kitas priemones nėra duomenų):

- įpareigojimas atlyginti ar pašalinti žalą: 2022 m. – 403 nuteistieji, 2023 m. – 373 nuteistieji, 2024 m. – 406 nuteistieji, 2025 m. – 506 nuteistieji;
- įpareigojimas būti tam tikru laiku namuose: 2022 m. – 704 nuteistieji, 2023 m. – 683 nuteistieji, 2024 m. – 567 nuteistieji, 2025 m. – 591 nuteistasis;
- įpareigojimas gydytis priklausomybės ligas: 2022 m. – 110 nuteistųjų, 2023 m. – 69 nuteistieji, 2024 m. – 73 nuteistieji, 2025 m. – 86 nuteistieji⁹².

Šių įpareigojimų ir draudimų skyrimo momentu labai svarbu bausmės individualizavimo principas, pasireiškiantis per konkrečių įsipareigojimų ir draudimų taikymą, kurie turi besąlygiškai užtikrinti bausmės tikslų įgyvendinimą, būti realiai įgyvendinami, daryti teigiamą įtaką nuteistojo asmenybei bei būtina atsižvelgti į įsipareigojimų ir draudimų tikslingumą, pvz. jei asmuo turi profesiją ar specialybę – neskirti įpareigojimo mokytis, o jei neturi priklausomybės – neskirti įpareigojimo gydytis nuo alkoholizmo⁹³. Verta paminėti, jog teismai turi diskreciją taikyti BK nenumatytus įpareigojimus ir draudimus, o tai yra šios alternatyvos įkalinimui privalumas, nes teismas gali atsižvelgti į paaiškęusias baudžiamosios bylos aplinkybes, kaltinamojo asmenybę, turimas problemas ir tinkamiau individualizuoti bausmę bei atsižvelgti į nuteistojo bei proceso dalyvių nuomonę⁹⁴. Kaip BK nenumatytą įsipareigojimo ar draudimo pavyzdį galima pateikti įpareigojimą rūpintis nukentėjusiojo ūkiu, kol jis gydosi medicinos priežiūros įstaigoje ar draudimą nuteistajam nesiartinti arčiau kaip 50 metrų prie nukentėjusiojo ar konkretaus su padaryta nusikalstama veika susijusio objekto ir pan⁹⁵. Autoriaus nuomone, ši įpareigojimų ir draudimų sistema gali padėti ar tapti motyvacija geriau įsitvirtinti visuomenėje socialiai pažeidžiamiesiems nuteistiesiems, nes tai galimybė pabandyti įsidarbinti, pradėti mokytis, gydytis ir nustoti vartoti psichoaktyvias medžiagas, įsitraukti į visuomenę bei nustoti bendrauti su asmenimis, kurie skatina daryti nusikalstamas veikas ar daro neigiamą įtaką nuteistojo elgesiui. Tuo tarpu turintiems

⁹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-445/2011.

⁹² Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

⁹³ MACKEVIČIUS, Tomas ir RAKŠTELIS, Marius (2010). *Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas*. Jurisprudencija, 2010, 4(122), p. 265-266.

⁹⁴ Ibid, p. 266.

⁹⁵ ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, II knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 90.

geresnę finansinę ir socialinę padėtį nuteistiesiems, laisvės apribojimo bausmė gali būti labiau asocijuojama tik su tam tikrais laikiniais draudimais ar nemaloniu „apykojės“ dėvėjimu, tad motyvacija keisti savo elgesį gali būti palyginti maža.

Pažymėtina, jog Europos Tarybos Ministrų Tarybos rekomendacijoje CM/Rec(2014)4 „Dėl elektroninio stebėjimo“ numato, jog draudimo lankytis ar būti tam tikroje vietoje metu turi būti užtikrinama, kad vykdymo sąlygos nebūtų per griežtos, kad trukdytų užtikrinti gyvenimo visuomenėje kokybę bei reikėtų kiek įmanoma vengti, kai nuteistieji privalo nepalikti gyvenamosios vietos, siekiant išvengti neigiamų izoliacinių padarinių, kai asmuo gyvena vienas ar siekiant apsaugoti kitus kartu gyvenančius asmenis⁹⁶. BK 48 straipsnio 3 dalis numato, jog „*skirdamas laisvės apribojimo bausmę, teismas paprastai paskiria kaltinamajam intensyvią priežiūrą – nuteistojo buvimo vietos pagal nustatytą laiką kontrolę elektroninio stebėjimo priemonėmis*“. Kaip laisvės apribojimo bausmės galimas trūkumas yra išskiriamas galimas perteklinis elektroninio stebėjimo taikymas, kuris gali sukelti kontrolės tinklo išplėtimo efektą, kai šios priemonės taikomos ne vien potencialiems kaliniams, o tiems, kuriems pagal padarytos nusikalstamos veikos sunkumą ir pobūdį būtų taikomos ne laisvės atėmimo bausmės, o viešųjų darbų ar baudos bausmės⁹⁷. Taip pat pastebima, kad intensyvi priežiūra tikslinga tik tada, kai nuteistojo nusikalstamo elgesio rizika susijusi būtent su buvimu tam tikrose vietose ar realia grėsme konkreitiems asmenims, tad nemažai atvejų tai gali būti perteklinė priemonė, kuri neturi resocializacinės pridėtinės vertės, trukdytų nuteistajam socializuotis visuomenėje ir veiktų kaip didelis psichologinis diskomfortas⁹⁸. Pagal Lietuvos probacijos tarnybos duomenis, intensyvi priežiūra buvo taikyta vis dažniau: 2022 m. - 348 nuteistiesiems (9% naujų nuteistųjų), 2023 m. – 481 nuteistajam (12,4% naujų nuteistųjų), 2024 m. – 680 nuteistųjų (19,4% naujų nuteistųjų), 2025 m. – 671 nuteistajam (16,1% naujų nuteistųjų)⁹⁹. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į nuteistojo asmenybę, nukentėjusiųjų interesus ir siekiamus bausmės tikslus, intensyvios priežiūros taikymas nėra būtinas taikyti

⁹⁶ 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2014)4 valstybėms narėms dėl elektroninės priežiūros, priimta Ministrų komiteto 1192-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/09000016800cc24b>

⁹⁷ NIKARTAS, Simonas ir BIKELIS, Skirmantas (2019). *Dėl įstatymų projektų Nr. 18-12583-12589 suderinamumo* [interaktyvus]. Teisės aktualijos. 2019 m. Nr. 1 (16), 23-24. <https://teise.org/wp-content/uploads/2019/03/aktualijos-19-1-Nr16.pdf>

⁹⁸ BIKELIS, Skirmantas ir NIKARTAS, Simonas (2021). *Kai kurių pakeitimų baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatose, reguliuojančiose nusikalstamų veikų padarymo teises pasekmes, siūlymai* [interaktyvus]. Teisės e-aktualijos, 2021, Nr. 1(19), 22. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/aktualijos_21_1_Nr19a.pdf

⁹⁹ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

automatiškai kiekvienam iš nuteistųjų, nes įpareigojimų ir draudimų visumos gali užtekti sėkmingam bausmės vykdymui, valstybė sutaupytų pajamų, nes nereikėtų naudoti elektroninių priemonių ir jų prižiūrėti ar taisyti. Pagrindinis laisvės apribojimo bausmės tikslas turėtų būti ne kontrolė pati savaime ir „apykojės“ dėvėjimas, o pagalba nuteistajam tinkamai laikytis numatytų įpareigojimų ir draudimų, kurie nuteistajam padėtų išlikti ir įsitvirtinti visuomenėje. Kuomet laisvės apribojimas taikomas tik dėl intensyvios priežiūros ir izoliavimo savo aplinkoje, tai neatitinka alternatyvos įkalinimui siekių ir tikslų.

BK 48 straipsnio 8 dalis numato, jog *„jeigu nuteistasis vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali papildomai paskirti <...> baudžiamojo poveikio priemonių arba <...> auklėjamojo poveikio priemonių, kai laisvės apribojimo bausmė paskirta nepilnamečiui, ir (ar) šio straipsnio 4, 5 ir 6 dalyse nurodytų įpareigojimų ir (ar) draudimų, taip pat intensyvią priežiūrą arba laisvės apribojimo bausmę pakeisti areštu“*. Pagal Lietuvos probacijos tarnybos duomenis¹⁰⁰, laisvės apribojimo bausmės vengė ir jiems buvo pakeistas nuosprendis: 2022 m. – 343 nuteistieji (5,4% visų nuteistųjų), 2023 m. – 315 nuteistųjų (5,1% visų nuteistųjų), 2024 m. – 307 nuteistieji (5,4% visų nuteistųjų), 2025 m. – 215 nuteistųjų (3,4% visų nuteistųjų). Šie statistiniai duomenys rodo, jog vengimo procentas yra pakankamai nedidelis, o absoliutūs nuteistųjų skaičiai turi tendenciją mažėti, tad tai gali rodyti tinkamą probacijos tarnybos darbą bei laisvės apribojimo bausmės veiksmingumą. Vis dėlto, laisvės apribojimo bausmės trūkumas yra tas, jog vengiant laisvės apribojimo bausmės ji gali būti pakeista arešto bausme, kitaip tariant, trumpalaikiu įkalinimu. Kaip minėta, įkalinimas turi būti *ultima ratio* bei neturėtų būti taikomas automatiškai nevykdant alternatyvos įkalinimui sąlygų. Autoriaus nuomone, pakeitus laisvės apribojimo bausmę į areštą, tai iš tiesų gali būti tik „atsėdėjimas“ per kurį nebus atliktas socialinis darbas su nuteistuoju, dalyvaujama įvairiose programose, prisidedant prie nuteistojo resocializacijos. Tad esant laisvės apribojimo bausmės vengimui, turėtų būti ieškomi įvairūs įpareigojimų, draudimų, baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių (jei nuteistasis nepilnametis) bei intensyvios priežiūros deriniai, o trumpalaikį įkalinimą taikyti nebent vėl pažeidus įstatymą, esant recidyvui.

¹⁰⁰ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

3. Kitų alternatyvų įkalinimui Lietuvoje veiksmingumo analizė

3.1. Lygtinis paleidimas kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje

Lygtinį paleidimą galima vadinti alternatyva įkalinimui, nes šiuo institutu suteikiama galimybė pabaigti atlikti įkalinimo bausmę nebe įkalinus nuteistąjį laisvės atėmimo vietoje, o už jos ribų, atsižvelgiant į bausmės tikslus atitinkamoje nuteistąjo situacijoje. Nuteistajam suteikiama reali alternatyva bausmę atlikti visuomenėje, o ne įkalinimo įstaigoje. Ši alternatyva įkalinimui skiriasi nuo kitų tuo, jog nuteistasis jau yra atliekantis laisvės atėmimo bausmę ir kalintis įkalinimo įstaigoje, tad galima sakyti yra pakankamai gerai pajutęs žalingą įkalinimo poveikį bei pamatęs, koks rezultatas bus ateityje, jei ir toliau tęs nusikalstamų veikų darymą. Pažymėtina, jog lygtinis paleidimas yra vienintelė galima alternatyva įkalinimui nuteistajam laisvės atėmimo bausme. Autoriaus nuomone, į lygtinį paleidimą panašios savo forma kaip pusiauinkelės namai, galimybės nuteistiesiems išeiti į laisvę dirbti ar mokytis, įvairios įkalinimo atvėrimo formos nėra alternatyvos įkalinimui, nes nuteistasis vis tiek tam tikra apimtimi yra įkalinimo įstaigos žinioje ir atlieka joje įkalinimo bausmę, tačiau atlieka ypač vertingą funkciją, mažinant įkalinimo skaičių bei gerinant nuteistųjų resocializaciją.

2003 m. rugsėjo 24 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto Rekomendacijoje Rec(2003)22 „Dėl lygtinio paleidimo (parolio)“ (toliau – ET rekomendacija „Dėl lygtinio lygtinio paleidimo (parolio)“) lygtinis paleidimas apibrėžiamas kaip „*nuteistų kalinių ankstyvesnis paleidimas pagal individualias paleidimo sąlygas*“. Teigiama, jog „*lygtinis paleidimas turėtų būti skirtas padėti kaliniams pereiti iš gyvenimo kalėjime į gyvenimą bendruomenėje, užtikrinant sąlygas po paleidimo ir priežiūrą, kurios skatina šį tikslą ir prisideda prie visuomenės saugumo bei nusikalstamumo mažinimo bendruomenėje*“¹⁰¹. Taip pat papildoma, kad „*siekiant sumažinti žalingą įkalinimo poveikį ir skatinti kalinių perkėlimą tokiomis sąlygomis, kurios užtikrintų išorinės bendruomenės saugumą, įstatymas turėtų numatyti lygtinį paleidimą visiems nuteistiesiems kaliniams, įskaitant kalinius iki gyvos galvos*“. Lygtinis paleidimas padeda nuteistiesiems nuosekliau pereiti nuo gyvenimo nelaisvėje į gyvenimą visuomenėje, nustačius konkrečias individualizuotas sąlygas ir priežiūrą, kurios kartu padėtų užtikrinti visuomenės saugumą ir nusikalstamo elgesio rizikas¹⁰². ET rekomendacijos „Dėl lygtinio lygtinio paleidimo (parolio)“ 13-14 punktuose

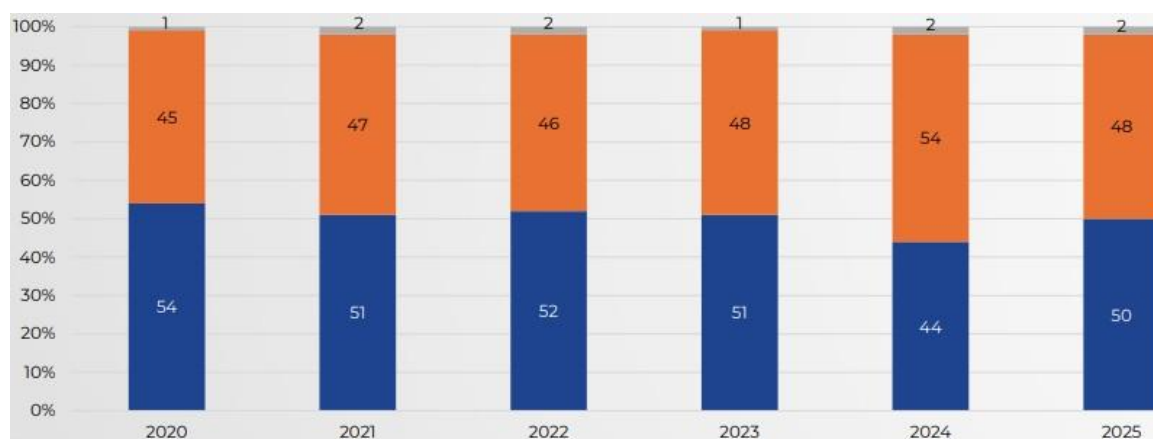
¹⁰¹2003 m. rugsėjo 24 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2014)4 valstybėms narėms dėl lygtinio paleidimo (parolio), priimta Ministrų komiteto 853-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805df03f>

¹⁰² NORVAIŠYTĖ, Goda (2025). *Lygtinio paleidimo instituto reglamentavimas Lietuvoje: raida ir taikymo iššūkiai*. Teisė, 2025, Vol. 137, pp. 85-103, 88. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2025.137.6>

išskiriama, jog nuteistiesiems prieš lygtinio paleidimo taikymą turi būti užtikrintos galimybės dalyvauti įvairiose programose, mokymo kursuose, suteikti dalinę laisvę, gyventi atviresniame režime, užmegzti ryšius su artimaisiais bei tarnybomis, organizacijomis, jog nuteistasis kuo greičiau vėl prisitaikytų prie visuomenės. Be to, Rekomendacijos 8 punkte yra pateikiamos priemonės, galinčios sumažinti lygtinai paleistų nuteistųjų recidyvą: žalos atlyginimas nukentėjusiesiems, priklausomybių gydymas, darbas bei švietimas, asmeninio tobulėjimo programos, draudimas gyventi tam tikrose vietose ar jas lankyti.

Kaip lygtinio paleidimo privalumas yra išskiriama tai, jog viltis išeiti iš įkalinimo įstaigos anksčiau nei teismo numatytas bausmės terminas labiau motyvuoja nuteistuosius teigiamai elgtis, keisti savo elgesį bei gyvenimo kryptį į pozityviąją pusę, o lygtinio paleidimo metu valstybės institucijos gali išsiaiškinti, kaip nuteistieji elgiasi išėję iš įkalinimo įstaigų, juos prižiūrint ir suteikiant socialinę pagalbą bei skatinant asmens atsakomybę bei savarankiškumą visuomenėje¹⁰³. Pastebima, jog lygtinis paleidimas padeda sumažinti neigiamą įkalinimo poveikį nuteistajam, prisideda prie nuteistojo resocializacijos, suteikiant daugiau perspektyvų ateityje, taip pat, yra mažinamas kalinių skaičius, probacijos organizavimas valstybei kainuoja daug mažiau nei nuteistųjų išlaikymas įkalinimo įstaigose¹⁰⁴. Verta paminėti, jog lygtinis paleidimas sudaro vidutiniškai apie pusę nuteistųjų paleidimo iš įkalinimo įstaigos pagrindų. Pozityvus aspektas, jog šis procentas palaipsniui didėja, yra stabilus ir vis labiau yra pasitikima lygtinio paleidimo teigiamais privalumais.

8 paveikslas. Išleistų į laisvę nuteistųjų pasiskirstymas pagal paleidimo pagrindus 2020-2025 m.

¹⁰³ VOSYLIŪTĖ, Andželika. *Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos*. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 210.

¹⁰⁴ SAKALAUSKAS, Gintautas (2013). *Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų išgaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika*. Teisės problemos, 2013, Nr. 4(82), 11-14.

Šaltinis: Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2025 m. suvestinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>.

Galiausiai, kaip lygtinio paleidimo Lietuvoje privalumą galima išskirti palyginti nedidelį nuteistųjų vengimo ir priežiūros vykdymo laikotarpiu padarytų nusikalstamų veikų procentą: 2022 m. – 135 nuteistieji (7,3% visų nuteistųjų), 2023 m. – 167 nuteistieji (8,3% visų nuteistųjų), 2024 m. – 143 nuteistieji (7,7% visų nuteistųjų), 2025 m. – 98 nuteistieji (6,2% visų nuteistųjų)¹⁰⁵. Vadinasi, didžioji dauguma nuteistųjų, kuriems paskirtas lygtinis paleidimas, naudojami gautu šansu keisti savo gyvenimą šios alternatyvos įkalinimui pagalba ir yra motyvuoti elgtis taip, jog daugiau niekada nebedarytų nusikalstamų veikų ir nebegrįžtų į įkalinimo įstaigą.

Lygtinis paleidimas Lietuvoje skirstomas į sąlyginį ir automatinį. BVK 82 straipsnio 1 ir 2 dalyje įtvirtintas sąlyginis lygtinis paleidimas, kuris taikomas, esant formaliesiems ir materialiesiems taikymo pagrindams, o BVK 82 straipsnio 3 dalyje yra numatytas automatinis lygtinis paleidimas nuteistiesiems, kurie atliko tris ketvirtadalius paskirtos bausmės, kartu taikant intensyvią priežiūrą. Vis dėlto, doktrinoje kritikuojama, jog automatinis lygtinis paleidimas nėra taikomas už labai sunkius ar sunkius nusikaltimus, numatytus BK XVIII, XX, XXI, XXXV skyriuose, esant nuteistųjų žemai nusikalstamo elgesio rizikai ar pažangai ją mažinant¹⁰⁶. Pastarųjų metų duomenimis¹⁰⁷, automatinio lygtinio paleidimo taikymas dominuoja prieš sąlyginį lygtinį paleidimą: 2021 m. - 665 nuteistieji (72,1% nuteistųjų), 2022 m. – 553 nuteistieji (65,8% nuteistųjų), 2023 m. – 727 nuteistieji (68,8% nuteistųjų), 2024 m. – 605 nuteistieji (70,3% nuteistųjų), 2025 m. – 591 nuteistųjų (77,8% nuteistųjų). Autoriaus nuomone, siektina, jog sąlyginis lygtinis paleidimas būtų taikomas vis dažniau, nes tuomet nuteistieji ilgiau būtų probacijoje ir kokybiškiau resocializuotųsi nei likus ketvirtadaliui įkalinimo bausmės bei yra atliekama nuodugni nuteistojo elgesio rizikos ir pažangos analizė, kuri padeda individualizuoti nuteistojo resocializaciją. Vis dėlto, būtent nuteistojo elgesio rizika ir pažanga privalo būti esminiu argumentu, taikant sąlyginį lygtinį paleidimą.

¹⁰⁵ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 m. statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

¹⁰⁶ VOSYLIŪTĖ, Andželika (2024). *Lygtinio paleidimo taikymą reglamentuojančių įstatymų kaita ir kokybė atkūrus Lietuvos nepriklausomybę*. Iš: PRAPIESTIS, Jonas (sud.). *Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė, patirtis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 564. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024>

¹⁰⁷ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2021-2025 m. suvestinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>

Pažymėtina, kad BVK 82 straipsnio 4 dalis numato, jog „nuteistieji, sutinkantys, kad jiems būtų taikoma intensyvi priežiūra, <...> gali būti lygtinai paleisti iki devynių mėnesių anksčiau, negu nustatyta“. Tokių nuteistųjų 2021 m. buvo 50 (5,4% nuteistųjų), 2022 m. – 11 (1,3% nuteistųjų), 2023 m. – 36 (3,4% nuteistųjų), 2024 m. – 18 (2,1% nuteistųjų), 2025 m. – 16 (9,5% nuteistųjų)¹⁰⁸. Toks teisinis reguliavimas yra kaip privalumas, nes nuteistiesiems yra suteikiama galimybė anksčiau sugrįžti į visuomenę, atsižvelgiama į nuteistojo nuomonę bei intensyvios priežiūros pagalba yra labiau pasitikima nuteistuoju, tad lengviau prižiūrėti, jog nuteistasis laikysis probacijos reikalavimų ir iš to kylančių naudų geresnei resocializacijai. Kuo anksčiau nuteistasis sugrįš į visuomenę, tuo labiau bus sėkmingesnė nuteistojo resocializacija.

BVK 82 straipsnio 1 ir 2 dalyje yra įtvirtinti formalieji ir materialūs sąlyginio lygtinio paleidimo taikymo pagrindai. Materialiuosius pagrindus sudaro žema nusikalstamo elgesio rizika arba padaryta akivaizdi pažanga mažinant riziką. Šis pagrindas nustatomas pagal OASys metodiką ar socialinio tyrimo išvadas, kurios pateikia duomenis apie iki nusikalstamo veikos padarymo buvusią ir bausmės atlikimo metu esamą nuteistojo asmenybę bei elgesį, tačiau visgi teismai materialiąsias aplinkybes vertina skirtingai, tad skiriasi ir teismų sprendimai analogiškose situacijose, o jie neretai motyvuojami kitomis aplinkybėmis kaip nusikaltimo sunkumas, bausmės dalis, asmenybė, kriminogeniniai veiksniai ir kt., nors į tai jau atsižvelgta prieš tai metodikoje ir socialinio tyrimo išvadoje¹⁰⁹. Verta paminėti, jog nuteistieji lygtiniu paleidimu pagal OASys metodiką savo nustatytos rizikos lygiu sudarė (žemas/vidutinis/aukštas): 2022 m. – (42,4%/53,9%/3,4%), 2023 m. – (38,2%/58,6%/2,9%), 2024 m. – (40,3%/55,9%/3,6%), 2025 m. – (37,5%/58,9%/3,6%)¹¹⁰. Tuo tarpu neigiami nuteistojo praeities aspektai kaip pakartotinis nusikalstamumas, priklausomybės, ilgalaikis nedarbas, neturėtų absoliučiai nulemti ir sukurti negatyvią nuteistojo ateitį, tad šiuolaikinė rizikos vertinimo metodologija turėtų būti pagrįsta ne besąlygine praeitimi besiremiančia pranašyste, o sąlygine alternatyvia prognoze, kuomet įvertinamos resocializacijai ir nuteistojo atečiai svarbios sąlygos, ar gyvenimas uždaroje

¹⁰⁸ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2021-2025 m. suvestinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>

¹⁰⁹ VOSYLIŪTĖ, Andželika. *Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos*. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 218-227.

¹¹⁰ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 m. statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

įstaigoje, ar galimybė būti paleistam lygtinai gali padėti labiau susidoroti su problemomis ir pagerinti gyvenimo perspektyvą¹¹¹.

Tuo tarpu formalusis pagrindas yra nuteistojo jau atlikta laisvės atėmimo bausmė (trečdalis, pusė ar du trečdaliai paskirtos bausmės, o BVK 82 str. 2 d. – 1 metai nuo pasiuntimo į laisvės atėmimo vietą). Teismai dažnai netaiko lygtinio paleidimo, argumentuodami, jog liko didelė neatlikta bausmės dalis, tačiau atrodo, jog tai paneigia įstatymo leidėjo valią ir patį formalųjį pagrindą, nes jis nustatytas atsižvelgiant būtent į nusikaltimo sunkumą, pavojingumą ir paskirtos bausmės dydį, be to, nėra vienodos teismų praktikos kuomet tai galima laikyti didele neatliktos bausmės dalimi ir kada ne¹¹². Galima teigti, jog lygtinio paleidimo trūkumas yra tiksliai neapibrėžti bei nevienodai lygtinio paleidimo procese taikomi materialieji bei formalieji pagrindai. Tai kaip trūkumą patvirtina ir ET rekomendacijos „Dėl lygtinio lygtinio paleidimo (parolio)“ 18 punktas, kuris numato, jog *„kriterijai, kuriuos kaliniai turi atitikti, kad būtų paleisti lygtinai, turėtų būti aiškūs ir konkretūs. Jie taip pat turėtų būti realistiški, t. y. turėtų būti atsižvelgiama į kalinių asmenybes, socialines ir ekonomines aplinkybes, taip pat į galimybes pasinaudoti perkėlimo programomis“*. Tikslusis teisinis reguliavimas bei nuoseklesnis taikymas padėtų dažniau bei kokybiškiau taikyti lygtinį paleidimą ir prisidėtų prie visuomenės saugumo, teisinio tikrumo ir teisingumo bei kokybiškesnės nuteistųjų resocializacijos.

Kaip alternatyvos įkalinimui privalumą bei išskirtinumą galima išskirti lygtinio paleidimo komisijas, kurių sprendimai gali lemti, ar bus nuteistajam taikomas lygtinis paleidimas. Kitose įkalinimo alternatyvose pagrindinį sprendimą priima tik teismas, o lygtinio paleidimo atveju dalyvauja tiek teismas, tiek komisijos. BVK 85 straipsnio 3 ir 4 dalys numato, jog lygtinio paleidimo komisijai priėmus nutarimą pagal BVK 82 straipsnio 1 dalies 1 punktą, teismui nėra pareigos sprendimą patvirtinti ar jo netaikyti, tik egzistuoja teisė apskūsti sprendimą teismui, o, esant BVK 82 straipsnio 1 dalies 2 ar 3 punktui ar 2 daliai, po lygtinio paleidimo komisijos galutinį sprendimą priima teismas. Pažymėtina, jog nuo 2025 m. pradžios veiklą pradėjo centralizuota lygtinio paleidimo komisija, pakeitusi iki tol 9 įkalinimo įstaigose veikusias lygtinio paleidimo įstaigas, o ją sudaro 11 profesionalių ekspertų, daugiau dėmesio skiriama nuteistųjų

¹¹¹ SAKALAUSKAS, Gintautas (2013). *Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika*. Teisės problemos, 2013, Nr. 4(82), 30.

¹¹² VOSYLIŪTĖ, Andželika. *Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos*. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 216.

situacijos analizei, įsigilinimui ir profesionaliam vertinimui¹¹³. Autoriaus nuomone, tai labai sveikintinas sprendimas, nes sprendimai bus nuoseklesni, materialieji lygtinio paleidimo pagrindai bus išanalizuoti vienodai, o komisijoje dirbs bausmių vykdymo sistemos profesionalai. Verta paminėti, jog atlikto tyrimo metu dalis teisėjų iškėlė abejonę, ar sprendimus dėl lygtinio paleidimo turėtų priimti teismai, kai tai galėtų atlikti lygtinio paleidimo komisijos, kadangi toks reguliavimas yra užsienio šalyse kaip Jungtinė Karalystė, Airija, Kanada, JAV, Naujoji Zelandija ir kt., teisėjams tai nėra pagrindinė darbo sritis ir nėra šioje srityje specializuotų teisėjų, o lygtinių komisijų darbas kartais dubliuojasi su teismais¹¹⁴. Lietuvos kalėjimų tarnybos duomenimis¹¹⁵, 2021 m. komisija pritarė lygtinio paleidimo taikymui 637 kartus (23,3% visų atvejų), 2022 m. – 725 kartus (27% visų atvejų), 2023 m. – 826 kartus (27,4% visų atvejų), 2024 m. – 591 kartą (27,2% visų atvejų), 2025 m. – 256 kartų (29,3% visų atvejų), o po teismų peržiūros lygtinai nuteistų liko 2021 m. – 257 (9,4% visų atvejų), 2022 m. – 287 (10,7% visų atvejų), 2023 m. – 330 (10,9% visų atvejų), 2024 m. – 255 (11,7% visų atvejų), 2025 m. – 169 (19,3% visų atvejų). Analizuojant statistinius duomenis, galima pastebėti, jog nuosekliai didėja visų besikreipusiųjų nuteistųjų patvirtintų lygtinio paleidimo taikymo atvejų procentas. Taip pat, matoma, jog nemažą dalį sprendimų komisijos ir teismai vertina skirtingai, tad, jei būtų tik komisijos, lygtinio paleidimo taikymo procentas būtų didesnis ir nuteistųjų įkalinimo skaičiai mažėtų. Kita vertus, nuomonių įvairovė svarbi, o teisėjai turi didžiulę patirtį, skiriant bausmes, analizuojant nuteistuosius, jų elgesio kaitą.

Galima teigti, jog nuteistieji laisvės atėmimu iki gyvos galvos taip pat turi tam tikrą alternatyvą įkalinimui (nors ir labai retai taikomą) - lygtinį paleidimą. Pagal BK 51 straipsnio 2 dalį nuteistasis atlikęs 20 metų bausmės gali prašyti bausmę pakeisti į terminuotą, ko pasekoje, atsiranda galimybė į lygtinį paleidimą. Tai lemia resocializacijos siekis, nepriklausantis nuo bausmės, principas, jog kriminalinė bausmė negali būti absoliuti, be to, nėra tikslinga, racionalu ir humaniška toliau kalinti asmenį, jei jis nebekelia grėsmės visuomenei, ypač sulaukus garbingo amžiaus bei yra paliekama viltis išeiti į laisvę

¹¹³ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025-01-09). *Veiklą pradėjo naujos sudėties lygtinio paleidimo komisija* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienuos/veikla-pradejo-naujos-sudetis-lygtinio-paleidimo-komisija/>

¹¹⁴ MICHAILOVIČ, Ilona ir JARUTIEŅĖ, Liubovė (2016). *Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo problemos Lietuvoje*. Kriminologijos studijos, 2016/4, 163-164.

¹¹⁵ Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2021-2025 m. suvestinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>

gali suteikti motyvacijos keistis¹¹⁶. Lietuvos kalėjimų tarnybos atstovų duomenimis, nuo šio teisinio reguliavimo atsiradimo 2019 m. įkalinimo bausmė iki gyvos galvos buvo pakeista 21 asmeniui, o iš jų 3 asmenims terminuota bausmė pasibaigusi, 5 asmenys buvo paleisti lygtinai, 1 asmuo mirė dėl ligos¹¹⁷. Autoriaus nuomone, atsižvelgiant į padarytų nusikalstamų veikų sunkumą ir pavojingumą, nuteistųjų elgesio ir pažangos analizė turi būti atlikta ypač nuosekliai, o ši alternatyva įkalinimui būti taikoma retai, tačiau labai svarbu, kad kiekvienas nuteistasis, padaręs net ir didžiausias klaidas savo gyvenime, turėtų galimybę keisti savo mąstymą bei gyvenimo kryptį ir atlyginti visokeriopą žalą tiems, kuriems sukėlė kančias ir skausmą.

3.2. Bausmės vykdymo atidėjimas kaip alternatyva įkalinimui Lietuvoje

Bausmės vykdymo atidėjimas yra instrumentas paskirtą laisvės atėmimo ar arešto bausmę vykdyti ją atidedant ne laisvės atėmimo vietose, o visuomenėje. Autoriaus nuomone, šį institutą galima laikyti alternatyva įkalinimui, ne vien todėl, kad tai numatyta Tokijo taisyklėse, bet ir dėl to, nes taip yra labai aiškiai pakeičiamas įkalinimo bausmės vykdymas – nuteistajam yra paskirta konkrečios trukmės įkalinimo bausmė, kurios metu nuteistasis galėtų pilnai patirti įkalinimo poveikį ir atlikti bausmę įkalinimo įstaigoje, tačiau teismas jam suteikia alternatyvą - bausmę atlikti be įkalinimo, nes taip bus tinkamiau pasiekti bausmės tikslai. Nors pati bausmė ir nepakeičiama, tačiau vykdymo turinys yra kardinaliai kitoks, tad nuteistajam suteikiama alternatyva ne vien nesusidurti su įkalinimu, bet ir galimybė pasirinkti alternatyvą iki bausmės paskyrimo buvusiai savo gyvenimo kryptčiai. Tai yra viena iš baudžiamosios atsakomybės bei probacijos formų, bausmės individualizavimo galimybė, kuomet nuteistajam tarsi yra suteikiamas bandomasis laikotarpis, jis yra prižiūrimas probacijos tarnybos, jam suteikiama visa reikiama asmeninė ar socialinė pagalba, nuteistasis vykdo konkrečius įsipareigojimus ar draudimus, o per teismo skirtą laikotarpį įgyvendinus visas sąlygas ir jų nepažeidus, laikoma, jog nuteistasis įvykdė bausmę, būdamas laisvėje bei visuomenėje¹¹⁸. Vis dėlto, siekiant atitikti

¹¹⁶ BIKELIS, Skirmantas ir SAKALAUSKAS, Gintautas (2008). *Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai*. Teisės problemos, 2008, Nr. 4(62), 24.

¹¹⁷ Kas vyksta Kaune (2026-03-01). *Lietuvoje iki gyvos galvos nuteisti 95 nuteistieji, 23 jau sulaukė terminuotos bausmės* [interaktyvus]. <https://kaunas.kasvyksta.lt/lietuvoje/lietuvoje-iki-gyvos-nuteisti-95-nuteistieji-23-jau-sulauke-terminuotos-bausmes>

¹¹⁸ SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). *Bausmės vykdymo atidėjimas ir aktualios jo taikymo problemos*. Teisė, 2016, Nr. 98, 201. DOI: <http://dx.doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>;

tarptautinius standartus, bausmės vykdymo atidėjimas neturėtų būti automatiškai keičiamas į įkalinimą, vos tik pažeidus sąlygas. Šiuo institutu siekiama nuteistąjį atgrasyti nuo naujų nusikalstamų veikų darymo, nepatiriant žalingo įkalinimo poveikio, be to, tai veiksmingas instrumentas nuteistiesiems, padariusiems nesmurtines ar mažiau pavojingas nusikalstamas veikas, pirmą kartą nuteistiems, esant lengvinančioms aplinkybėms ar specialioms nuteistųjų kategorijoms, kaip nepilnamečiai bei moterys, turinčios mažamečių vaikų ar nėščiosios¹¹⁹. Pažymėtina, jog bausmės vykdymo atidėjimo skyrimas tarp visų skiriamų bausmių tendencingai didėja: 2020 m. – 975 nuteistieji (6% visų bausmių), 2021 m. – 1341 nuteistasis (8,7% visų bausmių), 2022 m. – 1395 nuteistieji (9% visų bausmių), 2023 m. – 1420 nuteistųjų (9,5% visų bausmių), 2024 m. – 1468 nuteistieji (10,1% visų bausmių), 2025 m. – 1421 nuteistasis (9,9% visų bausmių)¹²⁰. Tuo tarpu bausmės vykdymo atidėjimas sudaro apie penktadalį taikytų terminuoto laisvės atėmimo bei arešto bausmių, tačiau išlieka vidutiniškai toks pat: 2020 m. – 15,4%, 2021 m. – 21,2%, 2022 m. – 20,7%, 2023 m. – 21,9%, 2024 m. – 21,8%, 2025 m. – 21,5%¹²¹. Būtent į pastarojo rodiklio didinimą svarbu orientuotis, siekiant, jog bausmės vykdymo atidėjimas būtų tinkama alternatyva įkalinimui ir darytų įtaką įkalintųjų skaičiaus Lietuvoje mažinimui.

LAT 2020 m. birželio 2 d. nutartyje išskyrė bausmės vykdymo atidėjimo privalumus ir pabrėžė, jog *„bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra viena iš baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų, leidžianti kontroliuoti nusikalstamas veikas padariusių asmenų elgesį laisvėje, neardant jų socialinių ir ekonominių ryšių, apsaugant nuo neigiamo kalinių poveikio, taip mažinant nusikalstamų veikų recidyvo tikimybę“*, o *„tais atvejais, kai probuojamas asmuo be pateisinamų priežasčių nevykdo nustatytų pareigų, teismas probacijos tarnybų teikimu gali priimti sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą. Taigi bausmės vykdymo atidėjimo prilyginimas nebaudžiamumui ir nepagarbai įstatymui kaip teisinis argumentas nepriimtinas“*¹²². Verta paminėti, jog Lietuvos probacijos tarnybos duomenimis, bausmės vykdymo atidėjimo (BK 75 ir 92 straipsniai) metu vengė atlikti bausmę ar buvo nuteisti už naujas nusikalstamas veikas 2022 m. – 535 nuteistieji (10,8% visų nuteistųjų), 2023 m. – 442 nuteistieji (9,4%

¹¹⁹ United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus]. 116. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

¹²⁰ Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>;

¹²¹ Ibid.

¹²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-1073/2020.

visų nuteistųjų), 2024 m. – 373 nuteistieji (8,1% visų nuteistųjų), 2025 m. – 326 nuteistieji (6,7% visų nuteistųjų)¹²³. Matoma labai teigiama tendencija, jog nuteistųjų įvykdančių savo bausmę be pažeidimų tiek procentas, tiek absoliutus skaičius didėja, o pažeidusių bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas per 4 metus sumažėjo vidutiniškai apie 38%, nepaisant bausmės vykdymo atidėjimo vis dažnesnio taikymo. Autoriaus nuomone, tai pozityvūs ženklai, rodantys bausmių vykdymo atidėjimo efektyvumą, pasitikėjimą šia alternatyva įkalinimui, mažesnę nusikalstamų veikų pakartotinumą bei pakankamai kokybišką probacijos tarnybų darbą su nuteistaisiais, siekiant jų resocializacijos.

LRKT 2020 m. kovo 18 d. nutarime pabrėžė, jog „*baudžiamajame įstatyme <...> gali būti numatyta galimybė teismui atidėti paskirtos bausmės vykdymą, kai tai yra teisinga atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą, kaltininko asmenybę, jo baudžiamąją atsakomybę lengvinančias ir kitas bylos aplinkybes*“¹²⁴. Esminis materialusis bausmės vykdymo atidėjimo taikymo pagrindas numatytas BK 75 straipsnio 5 dalyje - „*bausmės vykdymas <...> gali būti atidėtas, jeigu teismas nusprendžia, kad yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo arba asmeniui atlikus tik jos dalį*“. Pažymėtina, jog kokybiškas bausmės vykdymo atidėjimo teisinis reglamentavimas sudaro galimybes teismui pagal įstatymo leidėjo suteiktas ribas realią laisvės atėmimo bausmę taikyti tik kaip paskutinę priemonę, bet tuo pačiu svarbu, jog bausmės humaniškumo principas turi būti derinamas su teisingumo principu, siekiant, jog nebūtų paneigiama baudžiamosios teisės esmė, formuojamos nebaudžiamumo nuotaikos, nepagarba įstatymui ar ignoruojami nukentėjusiųjų teisėti interesai¹²⁵. Be to, BK 75 straipsnio 3 dalyje numatyta išimtis, jog už tam tikras atskiras sunkių nusikaltimų rūšis teismas negali skirti bausmės vykdymo atidėjimo, apriboja teismo diskreciją paskirti individualizuotą ir teisingumo principo reikalavimus atitinkančią bausmę, tačiau teismai, esant būtinybei, gali vadovautis BK 54 straipsnio 3 dalimi, jog panaikintų aiškų prieštaravimą teisingumo principui ir taikytų bausmės vykdymo atidėjimą net ir tada, kai nėra visų BK 75 straipsnyje numatytų sąlygų¹²⁶. Labai svarbu, jog teismui sprendžiant, ar atidėti bausmės vykdymą nereikėtų vertinti aspektų kaip šeiminis statusas, išsilavinimas, pareigos darbe ir pan., nes tai iš esmės prieštarauja konstitucinėms vertybėms

¹²³ Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas byloje Nr. 14-A/2019.

¹²⁵ MARCINAUSKAITĖ, Renata (2019). *Baudžiamojo kodekso naujovės, susijusios su bausmės vykdymo atidėjimo taikymu*. Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 93-94.

¹²⁶ DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida*. Jurisprudencija 2020, 27(2), 474.

ir lygybės principui - asmuo turėtų būti teisiama už veiką kurią padarė, bet ne už tai ko pasiekė ar nepasiekė gyvenime, tačiau kaltinamajam sukėlus itin sunkių padarinių kaip kito asmens sužalojimas ar gyvybės atėmimas, jį teigiamai apibūdinančios aplinkybės neturėtų nustelbti baudmės vykdymo atidėjimo kriterijų kaip nusikaltimo sunkumas, jo pobūdis bei pavojingumo laipsnis¹²⁷. Autoriaus nuomone, tinkamas ir kokybiškas baudmės individualizavimas, atsižvelgiant į baudmės tikslus, vienoda teismų praktika taikymo aspektu gali mažinti įkalinimo taikymą ir apsaugoti nuo nebūtino įkalinimo tam tikriems nuteistiesiems.

Tuo tarpu BK 75 straipsnio 1-3 dalyse yra numatyti formalieji baudmės vykdymo atidėjimo taikymo pagrindai: „*asmeniui, nuteistam arešto bausme, teismas gali atidėti paskirtos baudmės vykdymą nuo trijų mėnesių iki vienerių metų*“, „*nuteistam laisvės atėmimu ne daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba ne daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos baudmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų*“ bei „*nuteistam laisvės atėmimu daugiau kaip šešeriems metams už dėl neatsargumo padarytus nusikaltimus arba daugiau kaip ketveriems metams už vieną ar kelis nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, arba ne daugiau kaip penkeriems metams už sunkų nusikaltimą, <...> teismas gali iš dalies atidėti paskirtos baudmės vykdymą*“. Doktrinoje yra išskiriami šių pagrindų trūkumai, jog baudmės vykdymo atidėjimo galimybę reikėtų sieti tik su paskirtos įkalinimo baudmės dydžiu, bet ne su nusikaltimo kategorija, nes tai yra abstrakcija, o faktiškai paskirtoji bausmė tiksliai atspindi pavojingumo laipsnį konkrečioje byloje, kuomet teismas parenka tinkamiausią baudmės dydį ir jos vykdymo režimą¹²⁸. Taip pat, kritikuotinas dalinis baudmės vykdymo atidėjimas, nes tai prieštarauja idėjai įgyvendinti ultima ratio principą ir apsaugoti nuteistąjį nuo laisvės atėmimo, kai to nėra būtina, tad šiuo atveju tai panašiau į lygtinio paleidimo variaciją ar hibridą¹²⁹.

Žvelgiant į užsienio valstybes, Belgijoje bausmė atidedama nuteistiesiems, kuriems paskirta ne ilgesnė nei 5 metų laisvės atėmimo bausmė, negali būti taikoma esant seksualinio pobūdžio nusikalstamoms veikoms bei turi būti nuteistojo sutikimas, Bulgarijoje – taikoma mažai pavojingiems nusikaltėliams, kuriems paskirta iki 3 metų

¹²⁷ SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). *Baudmės vykdymo atidėjimas ir aktualios jo taikymo problemos*. Teisė, 2016, Nr. 98, 211. DOI: <http://dx.doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>;

¹²⁸ BIKELIS, Skirmantas ir NIKARTAS, Simonas (2021). *Kai kurių pakeitimų baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatose, reguliuojančiose nusikalstamų veikų padarymo teisinės pasekmės, siūlymai [interaktyvus]*. Teisės e-aktualijos, 2021, Nr. 1(19), 21. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/aktualijos_21_1_Nr19a.pdf

¹²⁹ Ibid, 21.

laisvės atėmimo bausmė, Vokietijoje – iki 2 metų laisvės atėmimo bausmė, Ispanijoje – nuosprendis keičiamas į baudą ar viešuosius darbus, kai paskirta bausmė iki 2 metų ir tai yra pirma asmens padaryta nusikalstama veika¹³⁰. Pažymėtina, jog Vokietijoje išplėtus laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo galimybę, padidinant paskirtosios bausmės dydį nuo 9 iki 24 mėnesių, tai lėmė pavojingesnių nuteistųjų, kuriems anksčiau būtų taikomas laisvės atėmimas, bausmės vykdymo atidėjimo taikymą, tačiau tai nesukėlė šio instituto panaikinimo skaičiaus didėjimo ar didesnio recidyvo¹³¹.

Kaip galimas bausmės vykdymo atidėjimo trūkumas gali būti kontrolės tinklo išplėtimas. Pabrėžiama, jog nuteistiesiems vietoje švelnesnių alternatyvių bausmių, gali būti skiriamas laisvės atėmimas su iš to sekančiu vykdymo atidėjimu, o tai nėra teigiamas aspektas ar privalumas, kadangi bausmės vykdymo atidėjimo sąlygų pažeidimas dažniau lemia tolimesnį laisvės atėmimo bausmės taikymą, kai alternatyvių sankcijų atveju griežtesni pažeidimai dažniausiai lemia kitų alternatyvų įkalinimui taikymą¹³². Doktrinoje pastebima, kad už nesunkų, apysunkį ar pirmą kartą atliktą nusikaltimą paskirta su laisvės atėmimu susijusi bausmė ir atidėtas jos vykdymas yra loginis prieštaravimas, nes teismas teigia, kad įkalinimas, o ne alternatyvos įkalinimui yra teisinga bausmė, tačiau taip pat daro išvadą, kad tokiu atveju bausmės tikslai gali būti pasiekti neatliekant paskirtos įkalinimo bausmės¹³³. Būtent BK 55 straipsnis pabrėžia, jog „*pirmą kartą teisiamam už neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su areštu arba terminuotu laisvės atėmimu nesusijusias bausmes*“. Tad bausmės vykdymo atidėjimas turėtų būti taikomas tais atvejais, kai BK specialiosios dalies straipsnio sankcija nesuteikia jokių galimybių pasirinkti kitų alternatyvių bausmių, o nustatytos bylos aplinkybės ir kaltininko asmenybė leidžia spręsti, jog bausmės tikslai bus pasiekti be realaus laisvės atėmimo¹³⁴. Autoriaus nuomone, jei BK specialiosios dalies straipsnio sankcija leidžia, pirmenybė turėtų būti skiriama alternatyviosioms bausmėms, o tik paskui bausmės

¹³⁰ GRAEBSCH, Christine M. ir BURKHARDT, Sven-U. (2015). Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Eugrimas“, 65-66.

¹³¹ HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 78-79.

¹³² United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus]. 117. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf

¹³³ PIESLIAKAS, Vytautas (2008). *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008, 11(113), 10.

¹³⁴ ŠVEDAS, Gintaras (2014). *Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje*. Teisė, 2014, 90, 15.

vykdymo atidėjimui, siekiant neišplėsti kontrolės tinklo bei skirti perteklinio įkalinimo nuteistiesiems.

Verta trumpai užsiminti ir apie arešto bausmės vykdymo atidėjimą, kuris gali būti nuo trijų mėnesių iki vienerių metų su galimybe paskirti intensyvią priežiūrą. Doktrinoje yra nuomonė, jog atsižvelgiant į BK 55 straipsnį, yra orientuojamasi į specialiąją prevenciją, tad sudaromos galimybės arešto bausmės vykdymo atidėjimu neizoliuoti tokių asmenų nuo visuomenės ir jų išvis neįkalinti, taikant šią alternatyvą¹³⁵. Vis dėlto, taip pat yra mokslininkų abejojančių arešto bausmės vykdymo atidėjimo tikslingumu. Manoma, kad užtektų vien BK 55 straipsnio taikymo, o viena iš arešto bausmės esmių yra tam tikra „šoko terapija“ nuteistajam, pasireiškianti stipriu psichologiniu sukrėtimu, kurį turi sukelti staigus, ženklus ir ne itin malonus gyvenimo aplinkos, sąlygų ir tvarkos pasikeitimas, be to, taikant intensyvią priežiūrą ekonominis naudingumas nei realaus bausmės vykdymo atveju būtų tik iki 5 mėnesių¹³⁶. Įstatymų leidėjui 2020 m. vėl sugražinus į BK arešto bausmės vykdymo atidėjimą, jo taikymas, kaip ir bendrai bausmės vykdymo atidėjimo, didėjo: 2020 m. – 1,1% visų bausmių, 2021 m. – 3,6% visų bausmių, 2022 m. – 4,2% visų bausmių, 2023 m. – 4,9% visų bausmių¹³⁷. Vis dėlto, analizuojant minėtą statistiką, galima įžvelgti tam tikrą šios alternatyvos taikymo trūkumą. Nuo 2020 m. didėjant arešto bausmės vykdymo atidėjimo taikymui, laipsniškai mažėjo laisvės apribojimo, viešųjų darbų bausmės bei realaus laisvės atėmimo bausmės atidėjimo taikymo procentas. Tuo tarpu realiai vykdomos arešto bausmės taikymas nemažėjo, nors atrodytų šios bausmės vykdymo atidėjimas tai turėtų atlikti, o terminuoto laisvės atėmimo bausmės procentas didėjo. Tad tikėtina, kad šiuo laikotarpiu, atsiradus arešto bausmės vykdymo atidėjimui, jis iš dalies taikomas vietoje švelnesnio pobūdžio alternatyvų, tad kol kas nėra pasiekiami tikslai, kuriais būtų mažinamas įkalinimas. Autoriaus nuomone, vienas iš teigiamų šio instituto požymių turėtų būti arešto bausmės didėjimas realaus laisvės atėmimo bei arešto bausmės sąskaita. Vis dėlto, 2024 m. statistika rodo, jog arešto bausmė (įskaitant bausmės vykdymo atidėjimus) padidėjo iki 25,6%, kai realus laisvės atėmimo bausmės procentas (įskaitant bausmės vykdymo atidėjimus) smuko iki 20,5%¹³⁸. Visgi, laikotarpis per trumpas bei trūksta didesnių duomenų išsiaiškinti, ar tai nėra atsitiktinis pokytis.

¹³⁵ ČEPAS, Algimantas ir SAKALAUSKAS, Gintautas (2009). *Ar prasminga arešto bausmė?* Teisės problemos, 2009, Nr. 4 (66), 12.

¹³⁶ ŠVEDAS, Gintaras ir LEVON, Justyna (2012). *Arešto bausmės vykdymo atidėjimo instituto probleminiai aspektai Lietuvoje*. Teisė, 2022, Vol. 123, 12-13. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2022123.1>

¹³⁷ Žr. 6 paveikslą, p. 26.

¹³⁸ Žr. psl. 17.

3.3. Atkuriamojo teisingumo kaip alternatyvos įkalinimui Lietuvoje tendencijos ir galimybės

Atkuriamasis teisingumas kaip baudžiamosios justicijos idėja yra palyginti nauja ir iš lėto atsirandanti, tačiau suteikianti nemažai vilčių bei optimizmo gerinti ir humanizuoti visą baudžiamąją sistemą. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje CM/Rec(2018)8 „dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“ (toliau - „ET rekomendacija „dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“) atkuriamąjį teisingumą apibrėžia kaip *„bet koks procesas, kuris leidžia nusikaltimo aukoms ir už tą žalą atsakingiems asmenims, jei jie savanoriškai sutinka, aktyviai dalyvauti sprendžiant su nusikaltimu susijusius klausimus, pasitelkiant apmokytą ir nešališką trečiąją šalį (tarpininką)“*¹³⁹. Kitaip tariant, tai reakcija į nusikaltimą, kuomet vietoj bausmės arba kartu su bausme keliamas tikslas paskatinti nusikaltusį asmenį atlyginti nukentėjusiajam padarytą materialinę ir moralinę žalą, pašalinti tarp proceso šalių susidariusias materialines, socialines, psichologines bei tarpasmenines nusikaltimo pasekmes ir atkurti padėtį buvusią iki konflikto pradžios¹⁴⁰. Autoriaus nuomone, atkuriamasis teisingumas gali prisidėti prie mažesnio represyvumo bei įkalinimo Lietuvoje tais atvejais, kai bylos aplinkybės ir susidariusi situacija tai leidžia, o nukentėjusysis laisva valia su tuo sutinka ir yra pasiruošęs dialogui bei jo siekia. Be savanoriškumo ET rekomendacija „dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“ kaip esminius atkuriamojo teisingumo principus išskiria *„apgalvotą ir pagarbų dialogą, vienodą dėmesį visų proceso dalyvių poreikiams bei interesams, procedūrinį teisingumą, kolektyvinį, konsensuso pagrindu pasiektą susitarimą, dominavimo vengimą“*.

Vis dėlto, kyla klausimas, ar atkuriamąjį teisingumą galima laikyti alternatyva įkalinimui. Paminėtina, jog Tokijo taisyklėse kaip viena iš su laisvės atėmimu nesusijusių priemonė, turinti atkuriamojo teisingumo bruožų yra restitucija nukentėjusiajam ar įsakymas dėl kompensacijos. Autoriaus nuomone, esant pilnam ir kokybiškam teisiniam reguliavimui, atkuriamasis teisingumas gali būti alternatyva įkalinimui tais atvejais, kuomet kaltininkui realiai gresia įkalinimo bausmė, tačiau atkuriamojo teisingumo priemonės konflikto šalių yra pasirenkamos kaip alternatyvos tolimesniam procesui, taip realiai pakeičiant galimą įkalinimo taikymą. Galiausiai, tai alternatyva įkalinimui, nes

¹³⁹ 2018 m. spalio 3 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose, priimta Ministrų komiteto 1326-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje, CM/Rec(2018)8 [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm/?i=09000016808e35f3>;

¹⁴⁰ RECHES, Ruth (2010). *Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema*. Socialinių mokslų studijos, 2010, 2(6), 358.

įgyvendinus atkuriamojo teisingumo priemones, kaltininko laisvė nėra apribojama, o vieninteliai ribojimai yra žalos atlyginimas ar kiti proporcingi išsipareigojimai nukentėjusiajam.

ET rekomendacijos „dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose“ preambulėje išskiriami atkuriamojo teisingumo privalumai. Šis institutas yra lankstus, reaguojantis į situaciją, dalyvaujamasis problemų sprendimo procesas, kuris papildo baudžiamąjį procesą, stiprina suinteresuotųjų šalių dalyvavimą sprendžiant nusikaltimų padarytos žalos problemas ir jas atitaisant, nukentėjusiųjų balsą reaguojant į jų viktimizaciją, bendraujant su nusikaltėliu ir gaunant kompensaciją bei pasitenkinimą proceso metu. Be to, atkuriamasis teisingumas skatina nusikaltėlių atsakomybės jausmą ir suteikia galimybių pasikeisti, o tai gali sudaryti sąlygas žalos atlyginimui, didina informuotumą, skatina nuteistųjų resocializaciją, mažina norą nusikalsti. Vis dėlto, 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES pabrėžia nukentėjusiųjų „būtiną apsaugą nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto“ ir svarbu, jog atkuriamojo teisingumo proceso metu „turėtų būti atsižvelgiama į tokius veiksnius kaip nusikaltimo pobūdis ir sunkumas, padarytų traumų dydis, pakartotinis aukos fizinės, seksualinės ar psichologinės neliečiamybės pažeidimas, skirtinga aukos ir nusikaltėlio galia, taip pat aukos amžius, branda ar intelektiniai gebėjimai, kurie galėtų riboti ar mažinti aukos gebėjimą pasirinkti atsižvelgiant į gautą informaciją arba turėti įtakos tam, kad aukai rezultatas nebus palankus“¹⁴¹. Direktyva papildo, jog svarbu, kad tai būtų savanoriškas nukentėjusiojo sutikimas dalyvauti bei iš to sekantis susitarimas ir atitiktų nukentėjusiojo interesus, o nusikaltėlis pripažintų pagrindines bylos aplinkybes. Autoriaus nuomone, labai svarbu, jog nebūtų piktnaudžiaujama šiuo institutu, siekiant išvengti įkalinimo bausmės ar nevykdyti išsipareigojimų nukentėjusiesiems, tad turėtų būti teisiniai mechanizmai, kaip tai riboti bei išvengti. Nesant nuoširdaus nusikaltėlio pokyčio, nebus pasiektas resocializacijos tikslas.

Atkuriamojo teisingumo proceso metu svarbiausia yra ne įprastas nubaudimas ar pažeminimas, bet nuteistojo pasikeitimas, integracija į visuomenę, nusikaltėlis turi nuoširdžiai atgailauti ir prisiimti atsakomybę už savo poelgį ir padarytą žalą, nes susitikimai su nukentėjusiais gali suteikti galimybę pažeidėjams tiesiogiai susidurti su savo padaryta žala, įžiebtį sąžinės jausmą, o nukentėjusiesiems padėtų atkurti saugumo jausmą, suteikti galimybę pasidalyti patirtais jausmais bei emocijomis po

¹⁴¹ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, OL L 315, 2012 II 14, p. 57–73.

nusikaltimo padarymo, būti išklaustytiems, gauti atsakymus į kylančius klausimus bei gauti kompensaciją už patirtą žalą¹⁴². Paminėtina, jog nors atkuriamojo teisingumo modeliai gali būti vykdomi ir įkalinimo įstaigose, visgi naudingiau tai vykdyti laisvėje, nes tuomet nusikaltėliams daug lengviau kompensuoti žalą nei įkalinimo įstaigoje, o pats atkuriamasis teisingumas susijęs su bendruomenės poveikiu nusikaltėliui ir naudojamas siekiant sumažinti teismų ir kalėjimų perpildymą bei užimtumą¹⁴³.

Verta paanalizuoti, ar egzistuoja atkuriamasis teisingumas kaip tam tikra alternatyva įkalinimui Lietuvoje. Vienas iš pagrindinių atkuriamojo teisingumo instrumentų yra mediacija. Mediacijos tikslas yra tarpusavio susitarimas dėl žalos atlyginimo ar net kai kuriais atvejais galimas susitaikymas, kuomet bendravimo tarp šalių metu pasidalijama abiem šalims svarbia informacija, pateikiami nusikaltėlio elgesio motyvai, išreiškiamos nukentėjusiųjų baimės ir pretenzijos, sumažėja emocinė įtampa¹⁴⁴. Doktrinoje yra diskutuojama, ar mediacija tinkama smurto artimoje aplinkoje, persekiojimo, sunkių seksualinių nusikaltimų atvejais dėl galimo antrinės aukos viktimizacijos ar spaudimo bei atvirkščiai, esant mažai pavojingoms veikoms, jog nebūtų kontrolės tinklo išplėtimo, tačiau kiekviena situacija yra labai individuali ir tai turi priklausyti nuo šalių asmeninės ir savanoriškos valios¹⁴⁵. Taip pat labai svarbu, jog mediacijoje dalyvautų mediatorius (tarpininkas), kurio funkcija yra šalių palaikymas, pagalba siekiant įveikti prieštaravimus, požiūrių ir nuomonių derinimas, padėti pasiekti abi puses tenkinančio susitarimo ir taip išspręsti kilusį konfliktą¹⁴⁶.

Visgi, Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje pilnai ir nuosekliai atitinkančio doktrinoje bei tarptautiniuose standartuose numatyto mediacijos instituto nėra, tačiau artimiausias tam ir daugiausiai atkuriamojo teisingumo bruožų turintis institutas yra atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. Taip pat yra ir kitų atkuriamojo teisingumo bruožų turinčių institutų, kuomet yra atlyginama žala nukentėjusiajam ar susitaikoma (lengvinanti aplinkybė, baudžiamojo (auklėjamojo) poveikio priemonė, baudžiamasis įsakymas ir kt.), tačiau, autoriaus nuomone, tai nėra alternatyvos įkalinimui, o labiau bausmės individualizavimo ar

¹⁴² RECHES, Ruth (2010). *Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema*. Socialinių mokslų studijos, 2010, 2(6), 359.

¹⁴³ USCILA, Rokas (2011). *Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje*. Pedagogika, 2011, 103, 94.

¹⁴⁴ MICHAILOVIČ, Ilona (2022). *Mediacijos (susitaikymo) smurto artimoje aplinkoje atvejais galimybės Lietuvoje*. Kelyje su Konstitucija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 223. DOI: <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.10>

¹⁴⁵ MICHAILOVIČ, Ilona (vad.) et al. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 106-107.

¹⁴⁶ Ibid, p. 73.

baudžiamojo proceso institutai, nors tai iš dalies ir prisideda prie įkalinimo mažinimo. BK 38 straipsnyje numatytos pirmos trys sąlygos atitinka atkuriamojo teisingumo idėją – prisipažinimas padarius veiką, žalos atlyginimas, susitaikymas su nukentėjusiu, tačiau likusios sąlygos (kaltininkas nedarys naujų veikų nuo šalių bei formalieji kriterijai) nepriklauso nuo šalių valios, tad net konflikto pusėms susitaikius bei susitarus dėl žalos atlyginimo, o kaltininkui prisipažinus savo kaltę, kaltininkas teismo nebūtinai bus atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, taip galimai išsprendžiant kilusį konfliktą¹⁴⁷. Negana to, Lietuvos baudžiamojoje teisinėje sistemoje (savaime aišku ir BK 38 straipsnyje) nėra mediatoriaus kaip proceso šalies, kuris specializuotųsi tokiose bylose ir būtų kvalifikuotas šios srities specialistas. Tai suteiktų didesnę galimybę šalims susitarti bei susitaikyti ir, tikėtina, vis labiau teismų bei visuomenės būtų pasitikima mediacijos institutu, o tai galėtų paskatinti didesnę mediacijos bei minimalesnį įkalinimo taikymą kaltininkams. Šiuo metu mediatoriaus darbą atlieka ikiteisminio tyrimo tyrėjai, tačiau tai dažniausiai tėra formalios derybos dėl neturtinės žalos dydžio, neretai šalys net nesusitinka tarpusavyje ir minėtas susitaikymas tėra formalumas¹⁴⁸.

Vis dėlto, šis institutas tam tikra prasme prisideda prie įkalinimo mažinimo, nes gali būti taikomas iki apysunkių nusikaltimų, už kuriuos gresia su laisvės atėmimu susijusios bausmės, tad galima tai vadinti kaip galima alternatyva įkalinimui. Be to, tai yra dažniausiai Lietuvoje taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas ikiteisminio tyrimo metu ir I instancijos teismuose: 2018 m. – 5622 asmenys, 2019 m. – 4964 asmenys, 2020 m. – 4481 asmuo, 2021 m. – 3442 asmenys, 2022 m. – 3675 asmenys, 2023 m. – 3630 asmenų¹⁴⁹. Tai nereiškia, jog visais atvejais asmenys būtų buvę nuteisti įkalinimo bausme, tačiau galimybė, jog nesant susitaikymo, asmuo būtų nuteistas tam tikra įkalinimo bausme, visada egzistuoja, ypač turint omenyje Lietuvos teisinės sistemos represyvumą. Galima svarstyti, ar nebūtų įmanoma mediaciją taikyti ir sunkesnių nusikalstamų veikų atvejais, jei formaliai fiksuojamos aplinkybės bei sąlygos, leidžiančios įvykti savanoriškam susitarimui tarp šalių ar bent pradėti susitikimus tarp šalių. Juk svarbiausia yra šalių išreikštas noras susitaikyti bei atlyginti žalą, o ne vien nusikalstamos veikos kategorija. Galiausiai, BK 93 straipsnyje yra numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kuomet nepilnametis, padaręs nusikalstamą veiką atlygina

¹⁴⁷ MICHAILOVIČ, Ilona ir POVILANSKAS, Mindaugas (2024). *Kai kurie atkuriamojo teisingumo elementų turintys institutai ir jų įgyvendinimo problemos Lietuvos baudžiamojoje justicijoje*. Kriminologijos studijos, 2024, vol. 12, 79-80. DOI: <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2024.12.3>

¹⁴⁸ MICHAILOVIČ, Ilona (vad.) et al. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 209.

¹⁴⁹ ŠVEDAS, Gintaras (2024). *Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai*. Teisė, 2024, Vol. 133, 33. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2024.133.2>

žalą ar pripažįsta savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką. Šis institutas svarbus, nes baudžiamosios justicijos įsikišimas į konfliktą turi stigmatizuojantį ir trikdančią poveikį nepilnamečiui, tad žmogiškas ir humaniškas konflikto šalių kontaktas galėtų paskatinti nepilnamečio kaltininko sąmoningą atsakomybę už padarytus veiksmus ir bent kokią empatiją nukentėjusiajam bei turėtų didesnę psichologinę ir moralinę poveikį nei suaugusiųjų nusikaltėlių atvejais¹⁵⁰.

Svarbu paminėti, jog Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec(99)19 „dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“ pabrėžia, kad „*mediacija baudžiamosiose bylose turėtų būti prieinama visais baudžiamojo proceso etapais*“¹⁵¹, tiek iki teismo nuosprendžio priėmimo, tiek ir po – bausmių vykdymo proceso metu. Lietuvos bausmių vykdymo procese yra numatyti tam tikri atkuriamojo teisingumo bei mediacijos atspindžiai – BVK 52 straipsnio 3 dalies 8 punkte ir Probacijos įstatymo¹⁵² 19 straipsnio 8 dalyje numatyta nuteistųjų bei atitinkamai probuojamųjų resocializacijos priemonė – atkuriamojo pobūdžio priemonė, kuriomis siekiama sutaikyti nuteistąjį/probuojamąjį ir nukentėjusįjį ir atlyginti nusikalstama veika padarytą žalą. Doktrinoje mediacija, priėmus apkaltinamąjį nuosprendį ir paskyrus bausmę, vadinama saugioji mediacija, nes neprieštaruja valstybės reikalavimams baudžiamosios reakcijos srityje, gali prisidėti praplečiant teisės poveikio rezultatus, kaltininkui jau nebedaro didelės įtakos, ar tai padės jį išteisinti, o įsiteisėjęs nuosprendis aiškiai apibrėžia padarytos nusikalstamos veikos žalą ir dydį bei pačio nukentėjusiojo asmenybę¹⁵³. Lietuvos probacijos tarnyba mediacijos naudą nuteistajam išskiria kaip galimybę tiesiog atsiprašyti, atlyginti žalą, suvokti savo kaltę ir pasekmes, nebūti beveidžiu pažeidėju, įvertinti nukentėjusįjį kaip žmogų, bet ne objektą ar nusikaltimo taikinį, būti pačiam matomam kaip žmogui, o pagrindinės veiklos sritys Lietuvoje – žalos atlyginimas, mediacija esant smurtui artimoje aplinkoje, teismo įpareigojimas atsiprašyti nukentėjusiojo, partnerių, giminių ar kaimynų tarpusavio nesutarimo sprendimai bei nepilnamečių teisės pažeidėjų mediacijos¹⁵⁴. Pavyzdžiui, užsienio valstybėse, kaip JAV, Naujoji Zelandija, Didžioji Karalystė ir kt. yra paplitęs

¹⁵⁰ MICHAILOVIČ, Ilona (vad.) et al. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 212.

¹⁵¹ 1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19, skirta valstybėms narėms dėl tarpininkavimo baudžiamosiose bylose, priimta Ministrų Komiteto 679-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm?i=090000168062e02b>

¹⁵² Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2012-01-06, Nr. 4-108.

¹⁵³ MICHAILOVIČ, Ilona. Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 237.

¹⁵⁴ Lietuvos probacijos tarnyba (2025-11-11). *Informacija Lietuvos probacijos tarnybos prižiūrimiesiems. Mediacija* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/informacija-probacijos-priziurimiesiems/mediacija/>

Sikomoro projektas, kuomet savanorių organizacijos, sudarančios buvusias nusikaltimų aukas, susitinka su padariusiais panašius nusikaltimus nuteistaisiais, o pastovių susitikimų metu nagrinėjamos aukų problemos bei išgyvenimai, patirti nusikalstamos veikos metu ar po jų ir taip siekiama teigiamai keisti nuteistųjų mentalitetą bei požiūrį į savo veiksmus ir jų pasekmes¹⁵⁵.

Vertinant mediacijos jau atliekant bausmę santykį su įkalinimu Lietuvoje, pabrėžtina, jog atkuriamojo teisingumo priemonės yra vienas iš instrumentų atitikti lygtinio paleidimo materialiąsias sąlygas, siekti sėkmingesnės resocializacijos, nuteistojo elgesio rizikos mažinimo. Autoriaus nuomone, ateityje Lietuvos baudžiamojoje justicijoje įtvirtinus mediacijos institutą, sukūrus teisinę bazę bei vienodą taikymo praktiką, sėkmingos mediacijos atveju bei pasiekus visus iš to kylančius tikslus, atkuriamojo teisingumo priemonių įgyvendinimas galėtų būti tiesioginis kelias bei sąlyga į kitą alternatyvą įkalinimui - lygtinį paleidimą. Jei nuteistasis yra susitaręs bei susitaikęs su nukentėjusiuoju be spaudimo ir laisva valia, atlyginęs žalą ir įvykdęs kitus įsipareigojimus, tuomet nebelieka prasmės vykdyti bausmę įkalinimo įstaigoje, kai yra sąlygos tai atlikti visuomenėje ir tinkamai į ją integruotis. Vis dėlto, šiuo metu Lietuvoje atkuriamasis teisingumas nėra iki galo teisiškai reglamentuotas, tad ir kaip alternatyva įkalinimui kol kas gali būti tik formaliai įgyvendinama ir realybėje atkuriamasis teisingumas minimaliai pakeičia įkalinimo bausmes. Kita vertus, autoriaus nuomone, atkuriamasis teisingumas turi vilčių ir galimybių vystytis Lietuvoje bei tapti tinkama alternatyva įkalinimui, vis labiau humanizuojant baudžiamosios teisės sistemą ir prisidedant prie geresnės nuteistųjų resocializacijos, visuomenės saugumo bei mažesnio įkalinimo.

¹⁵⁵ MICHAILOVIČ, Ilona. Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 240.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Lietuvos visuomenėje ir valstybės institucijose yra vis dar gaji baudimo tradicija, likusi iš regioninės postsovietinės praeities ir siekianti represyvios, griežtos bei nubaudimu ir kerštu paremtos įkalinimo bausmės, pernelyg neatsižvelgiant į nuteistųjų resocializaciją ir gyvenimą atlikus bausmę. Per griežtos bausmės bei grasinimas jomis neturi efektyvumu išsiskiriančio poveikio atgrasymo nuo nusikalstamų veikų darymo srityje. Svarbu paskirti teisingumo principą atitinkančią ir tinkamai individualizuotą bausmę, kuri atspindėtų ne vien nusikalstamą veiką, bet ir kaltininko asmenybę, galimybę resocializuotis bei turėtų balansą su nukentėjusiųjų interesais. Valstybės reakcija privalo būti ne akis už akį principas, o humanistinis požiūris į kiekvieną visuomenės narį.
2. Įkalinimas nuteistajam turi būti taikomas tik kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio), nes tai turi žalingą poveikį nuteistiesiems ir jų resocializacijai bei visuomenei. Įtaką tam daro prasta įkalinimo įstaigų infrastruktūra, nuteistųjų nuasmeninimas, vyraujanti subkultūra ir tolimesnis įsitraukimas į nusikalstamą pasaulį, svetimumas, stigmatizacija visuomenėje, pasikartojantys žmogaus teisių pažeidimai ir iš to kylančios psichologinės problemos bei ribotos gyvenimo perspektyvos tinkamai įsitvirtinti visuomenėje. Vis dėlto, įkalinimas turi būti taikomas, kai kitos priemonės neveikia ar nėra proporcingos siekiamiems tikslams.
3. Alternatyvos įkalinimui yra instrumentas, padedantis pasiekti bausmės tikslų be perteklinio įkalinimo, taip nesukeliant žalingo įkalinimo poveikio dažniausiai mažo ir vidutinio pavojingumo nuteistiesiems. Tai racionalaus, humaniško bei prasmingo požiūrio į baudžiamąją teisę bei politiką pavyzdys, siekiantis nuteistųjų neizoliuoti, tačiau ir jiems nenuolaidžiauti. Alternatyvos įkalinimui turi atitikti žmogaus teisių standartus, būtina vengti platesnio kontrolės tinklo taikymo, automatiškai netaikyti įkalinimo už sąlygų pažeidimus, tačiau taip pat netaikyti alternatyvų įkalinimui, kuomet tai nėra būtina, proporcinga ar teisinga.
4. Viešųjų darbų bausmės privalumai yra žalos atlyginimas atliekant visuomenei naudingą darbą, bendruomenės prisidėjimas prie nuteistojo resocializacijos, valstybės pajamų sutaupymas. Taip pat viešųjų darbų nauda priklauso nuo turimos infrastruktūros, finansavimo ir socialinių programų taikymo nuteistiesiems. Visgi, viešieji darbai Lietuvoje yra mažiausiai ir vis rečiau taikoma bausmė, yra nemažas vengimo atlikti bausmę procentas, nedaug galimybių viešuosius darbus atlikti pagal nuteistojo įgūdžius ar profesiją, nuteistieji nėra apdraudžiami draudimu, tad ši

alternatyva įkalinimui Lietuvoje šiuo metu nėra veiksminga, turinti pakankamai trūkumų bei realiai mažai pakeičianti įkalinimą.

5. Baudos bausmė yra efektyvi, ypač esant ekonominėms-finansinėms nusikalstamoms veikoms, nes yra jaučiamas realus nubaudymo poveikis, bausmės administravimas bei recidyvo skaičiai yra mažesni palyginus su įkalinimo bausme, o Lietuvoje tai dažniausiai taikoma bausmė, turinti įtakos įkalinimo taikymo mažinimui. Kaip trūkumai pabrėžiami akivaizdžiai per plačios ir gyventojų pajamų neatitinkančios bausmės dydžių ribos, šios bausmės diferencijavimas pagal nusikalstamos veikos sunkumą, skyrimo taisyklės, galimas nevienodas poveikis skirtingas pajamas turintiems nuteistiesiems.
6. Siekiant spartesnio taikymo, dažnesnio galutinio atlikimo ir realybę atitinkančios baudos bausmės siūloma apsvarstyti dienpinigių sistemos ar labiau socialiai atsižvelgiančios į nuteistojo realias turimas pajamas ir gyventojų vidutinį darbo užmokestį sistemą.
7. Laisvės apribojimas kaip alternatyva įkalinimui palieka galimybę išlaikyti socialinius ryšius, darbą, mokslus, pajamas, atlyginti padarytą žalą, bausmę atlikti visuomenėje. Šios bausmės taikymas Lietuvoje yra tendencingai didėjantis, bausmę vengia atlikti tik apie 3% nuteistųjų. Taip pat kaip privalumas pabrėžiami nuteistajam skiriami tikslingi įsipareigojimai ir draudimai, kurie sudaro pagrindinį bausmės turinį, prisideda prie resocializacijos, socialiai pažeidžiamus nuteistuosius gali motyvuoti ieškoti darbo, pajamų šaltinio, gydytis nuo priklausomybių. Bausmės metu skiriama intensyvi priežiūra neturėtų būti pagrindiniu bausmės turiniu, taikoma automatiškai ar be priežasties, nes gali sukelti kontrolės tinklo išplėtimo efektą.
8. Siūloma dėl laisvės apribojimo bausmės sąlygų pažeidimų netaikyti arešto bausmės, o ieškoti kitų baudžiamosios teisės priemonių, nesusijusių su įkalinimu.
9. Lygtinis paleidimas yra vienintelė alternatyva, kuri gali būti paskirta jau įkalinimo įstaigoje esančiam nuteistajam, įskaitant nuteistuosius iki gyvos galvos. Galimybė išeiti į laisvę motyvuoja keistis, padeda nuosekliai pereiti iš gyvenimo nelaisvėje į gyvenimą bendruomenėje, realiai mažinti žalingą įkalinimo poveikį ir įkalintųjų skaičių bei nusikalstamų veikų pakartotinumą. Taip pat pozityviai vertinama lygtinio paleidimo komisija, nes tai skatina šios alternatyvos įkalinimui taikymą. Kaip trūkumai yra išskiriami automatinio lygtinio paleidimo taikymo dominavimas prieš sąlyginį lygtinį paleidimą bei nevienoda lygtinio paleidimo sąlygų taikymo praktika.

10. Bausmės vykdymo atidėjimas yra reali alternatyva, nes paskirtą laisvės atėmimo ar arešto bausmę nuteistasis įgyvendina ne įkalinimo įstaigoje, o visuomenėje. Tai leidžia kontroliuoti nuteistuosius laisvėje, apsaugoti jų socialinius ryšius, mažinti recidyvo tikimybę ir svarbiausia nesusidurti su įkalinimu. Šio instituto taikymas tendencingai didėja, ypač atsiradus arešto bausmės vykdymo atidėjimui, kuris vis dažniau taikomas vietoj laisvės apribojimo bausmės, bet ne pačio įkalinimo. Trūkumais išskiriama ir tai, jog už tam tikrų nusikaltimų rūšių padarymą negalima taikyti šio instituto, nevienoda taikymo praktika, taikymo susiejimas su nusikaltimo kategorija, dalinis bausmės vykdymo atidėjimas, kontrolės tinklo išplėtimas.
11. Atkuriamasis teisingumas yra palyginti nauja idėja, kuri skatina nuteistuosius atlyginti žalą, susitarti bei susitaikyti su nukentėjusiuoju, atkurti iki konflikto buvusią padėtį, vietoj įkalinimo bausmės bei perteklinio nubaudymo. Lietuvoje atkuriamojo teisingumo atspindžių galima rasti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, institute, kuris yra panašus į mediaciją. Taip pat, paskyrus laisvės atėmimo bausmę, kaip resocializacijos priemonę, galinti lemti kitos alternatyvos įkalinimui – lygtinio paleidimo taikymą. Šiuo metu Lietuvoje atkuriamasis teisingumas minimaliai pakeičia įkalinimą, tačiau patobulinus teisinį reguliavimą, atsiradus tarptautinius standartus atitinkančiai mediacijai, mediatoriaus institutui, tai turi vilčių bei perspektyvų tapti viena iš alternatyvų įkalinimui.
12. Siūloma sukurti atskirą mediacijos bei mediatoriaus instituto teisinį reguliavimą Lietuvos baudžiamojoje justicijoje, kuomet esant sėkmingai mediacijai kaltininkui nebegrėstų su įkalinimu susijusi bausmė. Taip pat nuteistajam laisvės atėmimo bausmė sėkmingos mediacijos atveju būtų galima svarstyti apie lygtinio paleidimo taikymą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės aktai

Tarptautinės teisės aktai:

1. 1976 m. kovo 9 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija (76) 10 dėl tam tikrų alternatyvių laisvės atėmimo bausmės priemonių [interaktyvus]. Ministrų komitetas, 255-asis Ministrų pavaduotojų posėdis. <https://rm.coe.int/16804feb80>;
2. 1985 m. lapkričio 29 d. Jungtinių Tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisingumo administravimo taisyklės (Pekino taisyklės) [interaktyvus]. Generalinė Asamblėja A/RES/40/33. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-administration-juvenile>;
3. 1990 m. gruodžio 14 d. Jungtinių Tautų standartinės minimalios taisyklės dėl laisvės neapribojančių priemonių (Tokijo taisyklės) [interaktyvus]. Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 45/110. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-standard-minimum-rules-non-custodial-measures>;
4. 1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19, skirta valstybėms narėms dėl tarpininkavimo baudžiamosiose bylose, priimta Ministrų Komiteto 679-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm?i=090000168062e02b>;
5. 2003 m. rugsėjo 24 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2014)4 valstybėms narėms dėl lygtinio paleidimo (parolio), priimta Ministrų komiteto 853-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm?i=09000016805df03f>;
6. 2006 m. sausio 11 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Rec (2006) 2 „dėl Europos kalėjimų taisyklių“ [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/16804d22f9>;
7. 2010 m. gruodžio 21 d. Jungtinių Tautų taisyklės dėl moterų kalinių elgesio ir ne laisvės atėmimo priemonių moterims pažeidėjoms (Bangkoko taisyklės) [interaktyvus]. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-rules-treatment-women-prisoners-and-non-custodial>;

8. 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija CM/Rec(2014)4 valstybėms narėms dėl elektroninės priežiūros, priimta Ministrų komiteto 1192-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje [interaktyvus]. <https://rm.coe.int/09000016800cc24b>;
9. Jungtinių Tautų standartinės minimalios kalinių elgesio taisyklės (Nelsono Mandelos taisyklės) [interaktyvus]. Viena: Vienos tarptautinis centras, 2016. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf;
10. 2017 m. kovo 22 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl Europos taisyklių dėl bendruomeninių sankcijų ir priemonių, priimta Ministrų komiteto 1282-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje, CM/Rec(2017)3;
11. 2018 m. spalio 3 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija valstybėms narėms dėl atkuriamojo teisingumo baudžiamosiose bylose, priimta Ministrų komiteto 1326-ajame ministrų pavaduotojų posėdyje, CM/Rec(2018)8 [interaktyvus]. <https://search.coe.int/cm?i=09000016808e35f3>.

Europos sąjungos teisės aktai:

12. 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, *OL L 315, 2012 11 14, p. 57–73*;
13. Europos Sąjungos Tarybos išvados dėl alternatyvių priemonių, pakeičiančių laisvės atėmimą: nesusijusių su laisvės atėmimu sankcijų ir priemonių taikymas baudžiamosios teisenos srityje (2019/C 422/06), ST/14546/2019/REV/1 OL C 422, 2019 12 16, p. 9–13.

Lietuvos teisės aktai:

14. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33–1014;
15. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios, 2000, Nr. 87-2741;
16. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 5, 7, 8, 18, 25, 27, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 47, 48, 51, 52, 54, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70, 72², 74, 75, 76, 82, 84, 85, 87, 89, 90, 92, 93, 97, 243, 244 straipsnių pakeitimo ir kodekso

papildymo 5¹, 40¹, 58¹, 72⁵, 72⁶, 72⁷, 72⁸ straipsniais įstatymas. TAR, 2024-05-02, Nr. 8214.

17. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas. Bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3084;
18. Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas. Valstybės žinios, 2012-01-06, Nr. 4-108.

Konstitucinio Teismo doktrina

19. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas byloje Nr. 2/98;
20. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas byloje Nr. 13/02-22/02;
21. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05;
22. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2020 m. kovo 18 d. nutarimas byloje Nr. 14-A/2019.

Specialioji literatūra

23. Aebi, M.F., Caneppele, S., Harrendorf, S., Hacin, R., Hashimoto, Y. Z., Jehle, J.-M., Kensey, A., Khan, T.S., Molnar, L., Þórisdóttir, R., Smit, P., ir nacionaliniai korespondentai (2024). *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics 2024* (7 leidimas) [interaktyvus]. Series UNILCRIM, (3)2024, 221. <https://wp.unil.ch/europeansourcebook/printed-editions-2/7th-edition-preliminary-publication/>;
24. ABRAMAVIČIUS, Armanas et al. (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 267;
25. BIKELIS, Skirmantas ir SAKALAUSKAS, Gintautas (2008). *Laisvės atėmimu iki gyvos galvos nuteistų asmenų lygtinis paleidimas: tarptautiniai standartai, užsienio šalių patirtis ir pasiūlymai Lietuvai*. Teisės problemos 2008, Nr. 4(62), 24;
26. BIKELIS, Skirmantas (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimo į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 18-21;

27. BIKELIS, Skirmantas ir NIKARTAS, Simonas (2021). *Kai kurių pakeitimų baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatose, reguliuojančiose nusikalstamų veikų padarymo teisinės pasekmės, siūlymai* [interaktyvus]. Teisės e-aktualijos, 2021, Nr. 1(19), 19-22. https://teise.org/wp-content/uploads/2023/01/aktualijos_21_1_Nr19a.pdf;
28. BRANDENSTEIN, Martin ir KURY, Helmut (2009). „*Naujo poreikio bausti*“ klausimu – ar griežtesnės bausmės yra veiksminga nusikalstamumo prevencijos priemonė? Teisės problemos, 2009 Nr. 2 (64), 19-50;
29. ČEPAS, Algimantas ir SAKALAUSKAS, Gintautas (2009). *Ar prasminga arešto bausmė?* Teisės problemos, 2009, Nr. 4 (66), 5-13;
30. DRAKŠAS, Romualdas (2004). *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė 52, 37;
31. DRAKŠAS, Romualdas (2016). *Teisingumo principas skiriant bausmę*. Teisės apžvalga, Nr. 2 (14), 2016, 85-89;
32. DRAKŠAS, Romualdas (2020). *Teisingumo principas kaip bausmės vykdymo atidėjimo prielaida*. Jurisprudencija 2020, 27(2), 459-474;
33. DÜNKEL, Frieder, Resocializacija ir tarptautiniai žmogaus teisių standartai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 121;
34. DÜNKEL, Frieder ir SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo praktikos Europos šalyse palyginimas. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 114;
35. DÜNKEL, F., HEINZ, W. ir SAKALAUSKAS, G. (2025) „Bausmių taikymo praktika ir kalinių populiacijos rodikliai Vokietijoje ir Lietuvoje Europos lyginamojoje perspektyvoje“ [interaktyvus], *Kriminologijos studijos*, 12, 33–74. <https://www.journals.vu.lt/kriminologijos-studijos/lt/article/download/39606/40215>;
36. FEDOSIUK, Oleg (2012). Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (Ultima ratio): teorija ir realybė. Jurisprudencija. 2012, 19(2). Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 716-734;
37. FEDOSIUK, Oleg (2019). *Baudos bausmė atgrasymo iliuzijos spąstuose*. Jurisprudencija, 2019, 26(2), 294-301;

38. GRAEBSCH, Christine M. ir BURKHARDT, Sven-U. (2015). Alternatyvios baudžiamosios sankcijos Europos Sąjungoje. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Eugrimas“, 14-71;
39. HEINZ, Wolfgang. Alternatyvos įkalinimui: bausmių taikymo teorija ir praktika Vokietijoje, bausmių veiksmingumo ir recidyvo tyrimų rezultatai. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 16-79;
40. JARUTIENĖ, Liubovė, KALPOKAS, Vaidas, SAKALAUSKAS, Gintautas (red.), VAIČIŪNIENĖ, Rūta (2020). *Kalinimo sąlygos ir kalinių socialinės integracijos prielaidos*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 27-84;
41. KRAJEWSKI, Krzysztof (2014). *Different penal climates in Europe*. Kriminologijos studijos, 2014/1, 109;
42. MACKEVIČIUS, Tomas (2005). *Viešieji darbai: teisiniai ir socialiniai aspektai*. Jurisprudencija, 2005, t. 70(62), 84-85;
43. MACKEVIČIUS, Tomas ir RAKŠTELIS, Marius (2010). *Laisvės apribojimo bausmės įgyvendinimas*. Jurisprudencija, 2010, 4(122), 264-266;
44. MACKEVIČIUS, Tomas (2011). *Realization of the public works penalty in Lithuania*. Jurisprudencija, 2011, 18(2), 759;
45. MARCINAUSKAITĖ, Renata (2019). *Baudžiamojo kodekso naujovės, susijusios su bausmės vykdymo atidėjimo taikymu*. Lietuvos teisė 2019: esminiai pokyčiai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 93-94;
46. MESONIENĖ, Simona (2004). *Elektroninis monitoringas bausmių sistemoje: tarptautinis ir nacionalinis kontekstas*. Jurisprudencija, 2004, t. 52(44), 53;
47. MICHAILOVIČ, Ilona (vad.) et al. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje. Monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 73-212;
48. MICHAILOVIČ, Ilona ir JARUTIENĖ, Liubovė (2016). *Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo problemos Lietuvoje*. Kriminologijos studijos, 2016/4, 163-164;
49. MICHAILOVIČ, Ilona. Mediacijos galimybės baudžiamojoje justicijoje priėmus nuosprendį. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 237-240;

50. MICHAILOVIČ, Ilona (2022). *Mediacijos (susitaikymo) smurto artimoje aplinkoje atvejais galimybės Lietuvoje*. Kelyje su Konstitucija. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 223. DOI: <https://doi.org/10.15388/KSK.2022.10>;
51. MICHAILOVIČ, Ilona ir POVILANSKAS, Mindaugas (2024). *Kai kurie atkuriamojo teisingumo elementų turintys institutai ir jų įgyvendinimo problemos Lietuvos baudžiamojoje justicijoje*. Kriminologijos studijos, 2024, vol. 12, 79-80. DOI: <https://doi.org/10.15388/CrimLithuan.2024.12.3>;
52. NIKARTAS, Simonas ir BIKELIS, Skirmantas (2019). *Dėl įstatymų projektų Nr. 18-12583-12589 suderinamumo* [interaktyvus]. Teisės aktualijos. 2019 m. Nr. 1 (16), 23-24. https://teise.org/wp-content/uploads/2019/03/aktualijos-19-_1-Nr16.pdf;
53. NORVAIŠYTĖ, Goda (2025). *Lygtinio paleidimo instituto reglamentavimas Lietuvoje: raida ir taikymo iššūkiai*. Teisė, 2025, Vol. 137, pp. 85-103, 88. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2025.137.6>;
54. PIESLIAKAS, Vytautas (2008). *Bausmės individualizavimas ir teisingumo principo įgyvendinimas skiriant bausmes*. Jurisprudencija, Mokslo darbai, 2008, 11(113), 10;
55. PRANKA, Darius ir GELŽINYTĖ, Virginija (2018). *Baudos bausmės keitimo į kitas bausmes tvarka ir jos tobulinimo galimybės*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 47;
56. RADULOVIĆ, Darko (2019). *Community service as an alternative criminal sanction*. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana 70, 2019, 4, 379;
57. RECHES, Ruth (2010). *Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema*. Socialinių mokslų studijos, 2010, 2(6), 358-359;
58. SAKALAUSKAS, Gintautas. Įkalinimo tikslų labirintuose. Iš: ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2010). *Bausmių vykdymo sistemos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 136-137;
59. SAKALAUSKAS, Gintautas (2013). *Lygtinis paleidimas iš įkalinimo įstaigų įsigaliojus Probacijos įstatymui: teorija ir praktika*. Teisės problemos, 2013, Nr. 4(82), 11-30;
60. SAKALAUSKAS, Gintautas (2015). *Kalinimo sąlygos ir kalinių resocializacijos prielaidos*. Teisės problemos 2015, Nr. 2 (88), 6-14;
61. SAKALAUSKAS, Gintautas. Šiuolaikinės baudžiamosios politikos Lietuvoje bruožai ir padariniai. Iš: PAUŽAITĖ-KULVINSKIENĖ, Jurgita ir

- RAGAUSKAS, Petras (red.) (2016). *Ketvirtis amžiaus tiriant ir reformuojant Lietuvos teisinę sistemą*. Recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 220-222;
62. SAKALAUSKAS, Gintautas. (Re)socializaciją skatinantis įkalinimas?. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 168-173;
63. SAKALAUSKAS, Gintautas ir NAMAVIČIUS, Justas (2018). *Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 43, 47, 54, 62, 63, 64, 681, 682, 71, 75, 90, 226 ir 227 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto nr. XIII P-10661* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, Teisės e-aktualijos, 2018 m. Nr. 1 (14), 40. https://teise.org/wp-content/uploads/2018/05/aktualijos-18_1_Nr14.pdf;
64. SIMANAITYTĖ, Eglė (2016). *Bausmės vykdymo atidėjimas ir aktualios jo taikymo problemos*. Teisė, 2016, Nr. 98, 201-211. DOI: <http://dx.doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9977>;
65. ŠULIJA, Gintautas (2004). *Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse*. Teisė, 2004, 52, 110-114;
66. ŠVEDAS, Gintaras ir LEVON, Justyna (2012). *Arešto bausmės vykdymo atidėjimo instituto probleminiai aspektai Lietuvoje*. Teisė, 2022, Vol. 123, 12-13. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2022.123.1>;
67. ŠVEDAS, Gintaras (2014). *Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiamam už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje*. Teisė, 2014, 90, 15;
68. ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, II knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 90-91;
69. ŠVEDAS, Gintaras (2024). *Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto reikšmė Lietuvos baudžiamajai politikai*. Teisė, 2024, Vol. 133, 33. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2024.133.2>;
70. USCILA, Rokas (2011). *Atkuriamasis teisingumas penitencinėje sistemoje*. Pedagogika, 2011, 103, 94;
71. VAIČIŪNIENĖ, Rūta. Įkalinimų asmenų resocializacijos galimybės kolektyvinio kalinimo ir kalėjimo subkultūros sąlygomis. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 185;

72. VOSYLIŪTĖ, Andželika. *Lygtinis paleidimas kaip integracijos prielaida: teismų sprendimų problemos*. Iš: SAKALAUSKAS, Gintautas (red.) (2017). *Bausmių taikymo ir vykdymo tarptautinis palyginimas, tendencijos ir perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, leidykla „Žara“, 210-227;
73. VOSYLIŪTĖ, Andželika (2024). *Lygtinio paleidimo taikymą reglamentuojančių įstatymų kaita ir kokybė atkūrus Lietuvos nepriklausomybę*. Iš: PRAPIESTIS, Jonas (sud.). *Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė, patirtis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 564. DOI: <https://doi.org/10.15388/LBJT.2024>;
74. ZUBAITĖ, Kristina (2016). *Viešųjų darbų bausmė*. Teisės mokslo pavasaris 2016, Vilniaus universiteto teisės fakulteto studentų mokslinė draugija, 410-411.

Teismų praktika

75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-445/2011;
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-143-1073/2020.

Kiti šaltiniai

77. Kas vyksta Kaune (2026-03-01). *Lietuvoje iki gyvos galvos nuteisti 95 nuteistieji, 23 jau sulaukė terminuotos bausmės* [interaktyvus]. <https://kaunas.kasvyksta.lt/lietuvoje/lietuvoje-iki-gyvos-nuteisti-95-nuteistieji-23-jau-sulauke-terminuotos-bausmes>;
78. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Bausmių vykdymo sistemos aktualioji statistika 2025 metų* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/public/canonical/1774271823/3411/aktualioji%20statistika%202025%20m.pdf>;
79. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2025-01-09). *Veiklą pradėjo naujos sudėties lygtinio paleidimo komisija* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/naujienos/veikla-pradejo-naujos-sudeties-lygtinio-paleidimo-komisija/>;
80. Lietuvos kalėjimų tarnyba (2026-03-23). *Laisvės atėmimo bausmę atliekančių nuteistųjų lygtinio paleidimo 2021-2025 m. suvestinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://kalejimai.lrv.lt/lt/administracine-informacija/ataskaitos/metu/>;
81. Lietuvos probacijos tarnyba (2025-11-11). *Informacija Lietuvos probacijos tarnybos prižiūrimiesiems. Mediacija* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/informacija-probacijos-priziurimiesiems/mediacija/>;

82. Lietuvos probacijos tarnyba, (2026-01-15). *Darbo su asmenimis, esančiais Lietuvos probacijos tarnybos prežiūroje, 2022-2025 metų statistinė ataskaita* [interaktyvus]. <https://probacija.lrv.lt/lt/apie-lietuvos-probacijos-tarnyba/statistika/metines-ataskaitos/>;
83. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (n.d.). *Pagrindiniai socialiniai rodikliai* [interaktyvus]. <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-statistika/pagrindiniai-socialiniai-rodikliai-1/>;
84. Nacionalinė teismų administracija (2026). Teismų ir teismų savivaldos institucijų veiklos ataskaitos [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-ir-teismu-savivaldos-instituciju-veiklos-ataskaitos/198>;
85. United Nations, Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment* [interaktyvus], 9-57. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/Handbook_of_basic_principles_and_promising_practices_on_Alternatives_to_Imprisonment.pdf;
86. United Nations, Office on Drugs and Crime (2013). *Handbook on strategies to reduce overcrowding in prisons* [interaktyvus], 31-119. https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Overcrowding_in_prisons_Ebook.pdf;
87. World Prison Brief data (2024) [interaktyvus]. <https://www.prisonstudies.org/country/lithuania>.

SANTRAUKA

Alternatyvos įkalinimui Lietuvoje: privalumai ir trūkumai

Daumantas Žasinas

Šiame magistro darbe analizuojama bausmė kaip valstybės reakcija į asmens padarytą nusikalstamą veiką. Pabrėžiama, jog Lietuvoje bausmių skyrimui ir jų vykdymo ypatumams įtaką daro visuomenėje gaji baudimo tradicija, matanti bausmę vien kaip atpildą ar kerštą, o ne siekianti integruoti nuteistąjį į visuomenę. Įkalinimas suprantamas kaip žalingą poveikį nuteistajam turinti priemonė, tad privalo būti taikoma tik kaip ultima ratio. Alternatyvos įkalinimui yra baudžiamosios teisės įrankis, leidžiantis humanizuoti požiūrį į nuteistąjį, nesiremti vien baudimu ar keršto jausmu bei nuosekliau individualizuoti bausmių skyrimą, kuris atitiktų teisingumo principą.

Svarbiausias šio magistro darbo fokusas yra analizuojamos pagrindinės alternatyvos įkalinimui Lietuvoje, jų veiksmingumas, turinys, privalumai ir trūkumai. Tai viešųjų darbų, baudos, laisvės apribojimo bausmės, lygtinis paleidimas, bausmės vykdymo atidėjimas bei analizuojamos atkuriamojo teisingumo galimybės. Alternatyvos įkalinimui padeda nuteistajam resocializuotis, atlyginti žalą nukentėjusiajam bei visuomenei, mažesnė nusikaltimų pakartotinum rizika bei administravimas nei įkalinimo atveju ir kt. Kaip didesni trūkumai išskiriami teisinio reguliavimo neatitikimas tarptautiniams standartams ar nukreipimas į didesnę baudimą nei resocializaciją, nevienoda taikymo praktika, individualizuojant bausmę, kontrolės tinklo išplėtimo rizika, infrastruktūros bei bendradarbiavimo tarp valstybės institucijų stoka kokybiškam alternatyvų įkalinimui įgyvendinimui ir kt. Alternatyvos įkalinimui nėra panacėja ir trūkumų turi, tačiau tai tampa vis dažniau taikomas baudžiamosios justicijos instrumentas, kuris rodo pozityvius ženklus ir naudą.

SUMMARY

Alternatives for Imprisonment in Lithuania: Advantages and Disadvantages

Daumantas Žasinas

This master's thesis analyzes punishment as the state's response to a criminal act committed by an individual. It emphasizes that in Lithuania, the imposition of sentences and the specifics of their enforcement are influenced by a, which views punishment solely as retribution or revenge rather than seeking to reintegrate the convicted person into society. Imprisonment is understood as a measure that has a detrimental effect on the convicted person and must therefore be applied only as a last resort. Alternatives to imprisonment are a tool of criminal law that allows for a more humane approach to the convicted person, avoiding reliance solely on retribution or a sense of revenge, and enabling a more consistent individualization of sentencing that would align with the principle of justice.

The main focus of this master's thesis is an analysis of the primary alternatives to incarceration in Lithuania, their effectiveness, content, advantages, and disadvantages. These include community service, fines, restrictions on liberty, parole, suspended sentences, and the possibilities of restorative justice. Alternatives to imprisonment help the convicted person to reintegrate into society, compensate the victim and society for the harm caused, reduce the risk of recidivism, and involve less administrative burden than imprisonment, among other benefits. Major disadvantages include legal regulations that do not comply with international standards or that prioritize punishment over rehabilitation, inconsistent application practices in individualizing sentences, the risk of expanding the surveillance network, a lack of infrastructure and cooperation among state institutions for the effective implementation of alternatives to incarceration, and so on. Alternatives to incarceration are not a panacea and have their flaws, but they are becoming an increasingly common tool of criminal justice that shows positive signs and benefits.